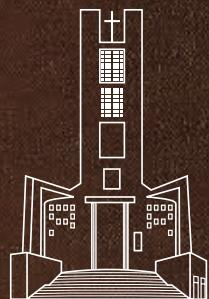

POSUŠJE

Godišnje obavijesti

Posušje, god. XXVI., br. 1 (26) • Uskrs 2019.

1898.-2018.

POSUŠJE

GODIŠNJE OBAVIJESTI

Izdavač

Župni ured
Bezgrješnoga Začeća B.D.M.
Posušje

Adresa

Trg fra Grge Martića 1
88240 Posušje
Tel.: 039 - 681 - 052
www.zupa-posusje.com

Osoblje Župnoga ureda

Fra Mladen Vukšić, župnik
Fra Dominik Ramljak, župni vikar
Fra Ante Leko, župni vikar
Fra Milan Lončar, župni vikar
Fra Marko Dragičević, župni vikar
Fra Ivan Landeka st., župni vikar
Fra Jozo Hrkać, župni vikar

♦♦♦

Časne sestre

Trg fra Grge Martića 3
88240 Posušje
Tel.: 039 - 680 - 166

Osoblje

s. M. Marina Ivanković, predstojnica
s. M. Anka Kvesić
s. M. Ana Čotić

RADNO VRIJEME

ŽUPNOGA UREDA

Radnim danom

Prijepodne: 8,00 do 12,00.
Popodne: 15,30 do 17,30.

Nedjeljom i blagdanima

Samo nakon svetih misa

Nedjeljom i blagdanom
ne izdajemo nikakve potvrde

**Za opremanje bolesnika fratri
su na usluzi u svako doba!**

SADRŽAJ

Uvodna riječ.....	3
OFS - Trećari.....	4
Kronika Frame.....	5
Ministranti.....	8
Crkveni zborovi župe Posušje.....	10
Seminari Frame	11
Nastupi Frame na festivalima	12
Dramski komad "Judita".....	14
Ljeto Frame Posušje na otoku Prviću	15
Naši framaši na VI. Saboru Frame Hercegovina... <td>15</td>	15
Stoji grad.....	16
30. godina velikog zbora.....	17
XIII. Molitveni izlet.....	18
Hodočašće na grob kardinala bl. Alojzija Stepinca.....	19
Hodočašće u Italiju	19
Hodočašće u Podmilačje	21
Hodočašće u Svetu Zemlju.....	22
Hodočašće u Boku Kotorsku – zaljev svetaca.....	24
Tribine.....	26
Bračni seminar – muškarac i žena	58
Proslavljeni svetkovina Tijelova.....	61
Proslavljeni svetkovina Velike Gospe.....	62
Održana 34. Zlatna harfa.....	62
Božićni koncert.....	63
Bez tabua	64
Susret duhovnih zvanja i 60 godina djelovanja časnih sestara u Posušju.....	64
Naših 120 godina u Hercegovini i 60 u Posušju	65
Mlada misa fra Jozu Hrkaća	67
X. Festival religiozne drame	68
Fra Nikola Jurišić zaređen za đakona.....	69
Humanitarna akcija "Neka Uskrs bude svima"	69
Kršteni	70
Umrli	71
Vjenčani	72
Građevinski radovi.....	73
Darovatelji za gradnju crkve	74

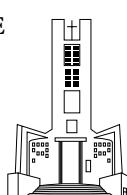
GODIŠNJE OBAVIJESTI ŽUPE POSUŠJE

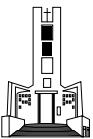
Odgovorni: fra Mladen Vukšić

Lektura: prof. Vlatko Mišetić

Slika na zadnjoj korici: Foto MIX video

Oblikovanje: Edita Grubišić, Grafotisak

UVODNA RIJEČ

Dragi župljani,

nalazimo se nadomak najvećem događaju ljudske povijesti – Kristovom otkupiteljskom djelu. Njegova muka, smrt i uskrsnuće bila je temeljna prekretnica tijeka ljudskog bivanja. To ljudsko bivanje, nekoć podložno vlasti grijeha i smrti, sada biva preporođeno, biva osmišljeno, biva obogaćeno snagom Uskrsloga – Gospodara života i Pobjednika smrti. Ucijepljeni u Njegovo pashalno otajstvo i mi bivamo preobraženi. Onaj pali čovjek biva preobražen u novost spašenosti. Od roba nastaje sin, od sluge nastaje kralj, od grešnika nastaje svećenik, od slijepoga nastaje prorok...

Međutim, uskrsnuće, ako ostane na povjesnoj činjenici, ostaje neplodno za pojedinca. Ono mora biti doživljeno, osobno doživljeno. Zato smo pozvani, svatko u svom redu, pronaći i iskusiti tu novost Uskrsa. Kao što napisa Pavao u poslanici Rimljanim: *Krštenjem smo dakle zajedno s njime ukopani u smrt da kao što Krist slavom Očevom bi uskrišen od mrtvih, i mi tako hodimo u novosti života.* (Rim 6, 4)

Ta novost života je zapravo otvaranje srca, otvaranje srca za Boga, za čovjeka, za suživot, za ljubav, za istinu, za pravdu... Na naslovnoj stranici ovog godišnjaka nalazi se lik blaženog Alojzija Stepinca, hrvatskog mučenika čiju dvadesetu obljetnicu beatifikacije slavimo. On bijaše istinski svjedok za Istinu i gorljivi borac za Pravdu. On je uistinu bio prožet ovom novosti života, zato nam je i danas primjer i zagovaratelj onoga što u životu trebamo postati. Danas se nad naš narod nadvila sjena slična onoj koja se nadvila u vremenu dragog nam mučenika. Nalazimo se u vremenu koje lagano gubi svoj kurs, vremenu koje se okreće protiv vlastite djece. Djeca ovog vremena bivaju izigrana, bivaju obespravljena i raspršena na sve strane svijeta. Tome na poseban način svjedočimo mi pod ovim hercegovačkim podnebljem. Naša djeca obilaze različite krajeve tražeći mir, tražeći uvjete za život, tražeći utjehu u krilu tuđe majke, jer ih je vlastita, nerijetko, odbacila. Njihov krik postaje sve tiši, a njihova stvarnost sve češća pojava na koju se tako lako privikavamo. Karta u jednom smjeru oduzima ono najdragocjenije blago našega krša. Jača sindrom krize povjerenja, krize istine, krize pravde, u konačnici, krize života. Čovjek biva lišen humanosti, tj. onoga što ga čini čovjekom. Novac, vlast i moć postaju vlasništvo pojedinaca kojima Drugi postaje nebitan, postaje samo sredstvo koje služi da se utaži neutaživa glad za materijalnim. Pohlepa pojedinaca krši sve moralne, vjerske i svake druge zakone, a prst krvnje ostaje uperen uvijek na drugoga. Otimanje materijalnog i nije najgora karakteristika današnjega vremena, nego otimanje dostojanstva. To je ono preko čega nijedan čovjek ne može i ne treba prijeći. Pogaženo dostojanstvo protivi se Božjem naumu predviđenom za njegova najdragocjenija stvorenja, kao i samoj čovjekovoj naravi. Uzeti čovjeku dostojanstvo gore je od povlačenja okidača kojim se prekida čovjekov ovozemaljski život. Zato takav genocid nad čovječnošću mora prestati.

Ostaje nuda da nijedna situacija nije beznadna, nijedan problem nije nerješiv i nijedna bol vječna. Blaženi Alojzije Stepinac je izrekao svima poznatu izreku: "Kad vam otmu sve, ostat će vam dvije ruke, sklopite ih na molitvu pa ćete onda biti najjači!" Umjesto skrštenih, pozvani smo stajati sklopljenih ruku. Sklopljene ruke nisu znak podčinjenosti, nisu znak predaje, znak indiferentnosti, nego su znak promjene. Molitva je ona koja ima snagu mijenjati. Ali, istinska molitva ne ostaje samo na riječima, nego se pretače u djela. Molitva odgovara svojoj biti tek kada je osvjedočena životom. Onaj koji stoji sklopljenih ruku skuplja snagu kako bi Božjom milošću i svojim životom mogao djelovati u službi života.

Zato su nam danas na poseban način potrebni istinski molitelji, odnosno svjedoci vjere koji će preobraziti naše vrijeme, koji će u našu svakodnevnicu unijeti ovu uskrsnu novost, novost koja omogućava život. Potrebni su nam svjedoci koji će vratiti vjeru u Boga, ali i vjeru u čovjeka, kojima će pravda, istina i dobro drugoga biti temeljne vrijednosti za koje će biti spremni, poput blaženog Alojzija, položiti i vlastite živote.

Naš narod zaslužuje novu priliku, a tu priliku si jedino možemo sami darovati. Glavni krivac za situaciju u kojoj se nalazimo smo MI sami, zato i glavni akter obnove našega naroda moramo biti MI. Svesni da promjena društva dolazi od promjene pojedinca, otvorimo se ovoj novosti života darovanoj u Isusu Kristu. Kako kaže papa Franjo u *Laudato si* 208: "Ako možemo nadvladati individualizam, doista se može razviti drukčiji stil života te važne promjene u društvu tako postaju moguće." Promijenimo mentalitet koje osobno bogaćenje, osobnu dobit, stavlja ispred ljudske osobe. Promijenimo mentalitet koji opravdava nepravedno i korumpirano. Promijenimo mentalitet koji nijemo promatra nepravedu i laž i prilagodava se sistemu koji ide samouništenju. Neka u našem mentalitetu i narodu zaživi ova Kristova *požrtvovnost za drugoga*, istinski kršćanski mentalitet da je osoba važnija od svega materijalnog, da je "biti" uvijek ispred "imati". Promjena mentaliteta pojedinca obnovit će naš narod i dati mu priliku za život. Dokle god postoji borba, ma kakva ona god bila, protiv kako god moćnijeg neprijatelja, postoji mogućnost pobjede, a ondje gdje nema borbe, nema ni mogućnosti pobjede.

Zato ne smijemo gubiti nadu. *Nada je ona koja ne postiđuje.* (usp. Rim 5, 5) Uskrsna nuda vraća čovjeka njegovom Iskonu, a taj Iskon mijenja čovjeka i opet ga šalje da vlastitom promjenom mijenja sve oko sebe. Neka uskrsna svijest bude vodilja prema boljem i pravednijem sutra. Na koncu ovoga obraćanja, želimo se zahvaliti i našem fra Ivanu Penaviću koji je otisao na studij klasične filologije u Freiburg, Ostavio jeiza sebe neizbrisiv trag u našoj župi, kako svojim gorljivim propovijedima, radu s mladima, tako i istinskim načinom življenja svoga svećeničkog i franjevačkog poziva. Ovom prilikom želimo iskazati iskrenu dobrodošlicu fra Dominiku Ramljaku i fra Jozi Hrkaču, koji su se pridružili našem franjevačkom bratstvu.

Svima Vama dragi vjernici želimo sretan i blagoslovjen Uskrs!

FRANJEVAČKI SVJETOVNI RED (OFS) TREĆARI

“Mnogi muškarci i žene, oni koji žive u braku kao i oni koji nisu vezani ženidbom, te mnogi biskupski svećenici, od Boga pozvani da idu putem evanđeoskoga savršenstva naslijedujući primjer i način života Franje Asiškoga, te da sudjeluju u njegovoj karizmi i učine je nazočnom u svijetu, obećavaju slijediti Isusa Krista i u bratstvu živjeti evandelje, te zato ulaze u Franjevački svjetovni red. Tako se neprocjenjivi dar krštenja u njima očituje i sve se potpunije i plodonosnije usavršuje.” (Obrednik OFS-a, br. 1)

Ove godine slavimo 40. obljetnicu pravila Franjevačkoga svjetovnog reda, koje je odobrio papa Pavao VI., 24. lipnja 1978., s apostolskim pismom “Serafski patrijarh”. A sv. Ivan Pavao II. rekao je trećarima: “To je pravilo blago u vašim rukama, ono je u skladu s duhom Drugoga vatikanskog koncila, i odgovara na ono što Crkva od vas očekuje.”

Pravilo je prazan tekst ako ga ne pretvorimo u život. Moramo ga koristiti u svakidašnjem životu. Sljedbenik sv. Franje treba biti spremna donijeti Isusovu ljubav drugima, a to se može dogoditi neочекivano i na bilo kojem mjestu: na ulici, u gradu i selu, tijekom rada, na putu, u žalosti i radosti.

Zato smo tijekom ove godine na našim sastancima govorili i razmišljali o životu i djelu sv. Franje. I ove godine uoči Gospe od Andjela (Porciunkula) organizirali smo bdijenje pred Presvetim, a nazočili su i ostali vjernici. Sudjelovali smo u devetnici pred Veliku Gospu molitvom krunice i čitanjem na sv. Misi.

Naše tri sestre preselile su se s ovog svijeta, nadamo se, u svijet radosti i mira.

Sv. Ljudevita, zaštitnika trećara, ove godine proslavili smo u župi Tomislavgrad.

Kao i dosada, i ove godine Preminuće sv. Franje i sam blagdan svećano smo proslavili zajedno s framašima.

Blagdan Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije proslavili smo tradicionalno primanjem i zavjetovanjem trećara. Ove godine dvije sestre stupile su u Treći red, jedna sestra i jedan brat po-

ložili su prve zavjete, pet sestara obnovilo je svoje zavjete, a dvije sestre dale trajne zavjete. Njihove zavjete u ime Crkve i OFS-a primila je ministra Ružica Vranjković, a potvrđio ih je duhovni asistent fra Marko Dragićević. Poslije sv. Mise slijedilo je čestitanje i zakuska koju su za sve pripremile zavjetovane sestre.

Na nekoliko zajedničkih sastanaka govorili smo o dijelovima sv. Mise, kako bismo što pozornije mogli pratiti i slaviti sv. Misu.

Na Treću nedjelju došašća (Materice), kao i nekoliko prijašnjih godina, organizirana je akcija “slatki zalogaj”. Naše sestre pripravile su svoje kolache i nudile vjernicima, a sav prilog od toga otišao je najsiromašnjima u našoj župi.

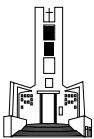
Prisustvovali smo i vjenčanjima trećara. Nameće, dvije naše sestre vjenčale su se za dvojicu trećara. Također smo se radovali i čestitali našim dvjema trećaricama koje su dobine nove potomke i nadamo se buduće trećare.

Dvije naše sestre hodočastile su u Svetu Zemlju i oduševljeno pričale svoje dojmone o Isusovoj domovini.

Treba spomenuti da trećari naše župe kroz ovu godinu mole neprekidno svaki dan “živu krunicu”.

Radosno i zanosno smo proslavili i najradosniji blagdan Isusova Rođenja–Božić.

A s mnoštvom vjernika ispratili smo staru godinu Misom Zahvalnicom. Zahvalili Bogu na svim

dobročinstvima i zamolili da nas prati i u novoj godini.

Na našem sastanku u veljači ugostili smo trećare iz susjedne župe Posuški Gradac. Započeli smo sv. Misom koju je predslavio duhovni asistent fra Marko.

Nakon sv. Mise izmolili smo "Večernju". Fra Valentin Vukoja, duhovni asistent trećara iz Poškogra Graca, održao je predavanja na temu:

"Obitelj–problematika obitelji danas". Poslije predavanja slijedila je zakuska i ugodno druženje.

Sudjelovali smo na korizmenoj duhovnoj obnovi za sve trećare Hercegovine u Međugorju 9. ožujka. Duhovni nagovor "Rast u duhovnosti" održao je apostolski vizitator za župu Međugorje mons. Henryk Hoser. Trećari župe Posušja nastavljaju svoje druženje i življenje pod zaštitom sv. Franje do sljedećeg izvješća.

KRONIKA FRAME

Siječanj:

- Prvi susret u novoj godini "otvara" nam naš fra Ivan Penavić s temom: Shizofrenija Crkve. Taj naziv označava podjelu Crkve i detaljno su nam objašnjeni razlozi raznih svađa među crkvenim zajednicama, te nam je objašnjena pravoslavna zajednica i brojne različitosti, ali i sličnosti koje imamo s njom.

- Još jedan značajan susret vodio je fra Antonio Šakota. Taj susret bio je nastavak njegova prijašnjeg predavanja o Jeruzalemu. Uz njegovo detaljno predočivanje slike Jeruzalema, imao je niz pošalica kojima nam je taj susret "ubilježio" u sjećanja.

- Također, u siječnju započinje ciklus predavanja: "Tabu na stolu". Predavači su bili Josip Bešlić, Ivan Bešlić i naš duhovni asistent fra Ivan Penavić koji su nam kvalitetno predstavili teme o kojima se inače ne govori s gledišta biologije, medicine i teologije.

Veljača:

- Od 2. do 4. veljače naši framaši, većinom trećaši idu na seminar u Međugorje i Kuću Mira pod gesлом: "Svi te traže". Pošli su u petak poslije podne, a seminar je započeo svetom Misom, poslije koje je slijedio zabavni susret. Naše framaše najviše se dojmilo upoznavanje zajednica "Majčino selo" i "Milosrdni Otac". Poslušali su zanimljiva i poučna svjedočanstva dvojice mladića. Ostatak seminara provode u molitvi i druženju te se u nedjelju poslije podne vraćaju kući.

- Dok su oni bili na seminaru, susret nam je vodio naš župnik, fra Mladen Vukšić, koji je nama framašima ostavio izbor teme, te nam je, po našoj želji, govorio o egzorcizmu.

- Dolazili su nam brucoši koji su nam, uz smijeh i šale, objasnili kako je zapravo biti na fakultetu i kako to sve funkcioniра.

- 23. veljače dolazili su momci iz Međugorja, bivši ovisnici s dirljivim svjedočanstvima o svojim životnim pričama objašnjavajući nam kako funkcioniра njihov život u zajednici u Međugorju.

Ožujak:

- U ponedjeljak 5. ožujka 2018. u 19.30 sati, u sklopu jubilarnog X. festivala religiozne drame, u knjizi nove župne crkve u Posušju premijerno je postavljena predstava "Judita" autorice prof. Anele Križanac, koja je dramatizirala istoimeni roman g. Mire Gavrana, u izvedbi dramske sekcije Frame Posušje.

- Na redovitom susretu naše Frame imali smo jednoga posebnog gosta. To je bio fra Marin Karačić. Svećenik koji pjeva, svira i piše pjesme. Susret je otvorio svojom pjesmom "Promijeni me" te je nastavio temom o grijehu, kušnji, napasti. Rekao nam je kako je kušnja od Boga, a napast od sotone.

- 16. ožujka 2018. u župnoj dvorani župe sv. Blaža u Gradnićima dramska skupina Frame Posušje postavila je već spomenutu dramu "Judita".

Travanj:

- Ovaj mjesec dobili smo osobito priznanje za uloženi trud u naše glazbeno djelo. Naime, naša Frama dobila je pozitivan odgovor na natječaju za Uskrs fest - najstariji festival duhovne glazbe koji se održao u Koncertnoj dvorani "Vatroslav Lisinski" u Zagrebu 8. travnja.

Na ovom velikom događaju predstavili su se pjesmom "Prostranstva Tebe koji jesi" za koju tekst potpisuje fra Ivan Penavić, glazbu fra Zvonimir Pavičić te aranžman gospodin Josip Vukoja. Za naše framaše taj događaj predstavio je veliku sreću i uspjeh u njihovu dosadašnjem radu.

- Uz mnoge zanimljive susrete ovaj mjesec istaknut ćemo predavanje mladoga psihijatra dr. Sanjina Lovrića koje se održalo 20. travnja u prostorijama naše Frame. Dr. Lovrić nam je na zanimljiv način obradio jedan od najčešćih poremećaja današnjice-depresiju.

- Također ovoga mjeseca, točnije 24. travnja ekipa dramske sekcijske uputila se na Kočerin, kako bi po treći put izvela svoju predstavu, tj. dramu "Judita".

Svibanj:

- U subotu 13. svibnja u Gradskoj športskoj dvorani u Posušju održan je IV. Festival hercegovačkih Frama pod geslom "Tvoje ime slavimo". Na festivalu je nastupilo 10 Frama. Festival je započeo misnim slavljem u 18 sati koje je predvodio fra Ivan Penavić, a poslije sv. Mise uputili smo se u dvoranu. Zaista je bilo lijepo vidjeti mnoštvo mladih kako pjeva i slavi Krista. Nakon nastupa pet Frama, kao gost iznenađenja nastupio je fra Zvonimir Pavičić koji je svojim izvedbama uljepšao ovaj događaj. Po završetku festivala svoje smo druženje nastavili u Maloj športskoj dvorani zajedničkim domjenkom. Ovaj uistinu poseban i radostan događaj protekao je u izvrsnu ozračju. S nadom da će se ovakvo druženje dogoditi i sljedeće godine, zahvaljujemo svim Framama te ostalim gostima na dolasku i uljepšavanju ovog slavlja.

- 26. svibnja nekolicina framaša drugog razreda imali su priliku otici na putovanje provincijom Bosnom Srebrenom, kako bi posjetili do tada nepoznatu sredinu. Bosna – tako daleka, a tako bliza. Prepuna je lijepih dragulja koja pripadaju našem hrvatskom katoličkom narodu. Tijekom ovoga putovanja naši framaši upoznali su nešto iznimno lijepo i nešto što će ostati u njihovim srcima.

- Ovaj mjesec naša je Frama četvrti put izvela svima već poznatu predstavu "Judita". Ovoga puta na Širokom Brijegu, kinu Borak.

- 31. svibnja proslavili smo blagdan Tijelova. Kao i svake godine, imali smo pobožnu procesiju, a nakon toga sv. Misu.

Lipanj:

- Uz brojne zanimljive susrete, posljednji susret imali smo na bazenu. Tu smo uz molitvu i pjesmu ispratili još jednu framašku sezonu.

- Od 15. do 17. lipnja održan je VI. sabor Frame Hercegovina u župi svetog Mihovila Arkanđela u Tomislavgradu s geslom "Smisao si i ljubav beskrajna". Organizator ovoga Sabora je vijeće Frame Hercegovina s duhovnim asistentom fra Antoniom Šakotom.

Srpanj:

- Franjevački hod i igre Frame Posušje održane su 2. srpnja na Vučipolu. Susret je započeo svetom Misom koju je predvodio naš mladomisnik fra Jozo Hrkać. Nakon misnoga slavlja bilo je zabavno druženje. Poseban dio susreta bile su športske igre framaša u kojima su se natjecali u šest sportova u konkurenciji za djevojke i mladiće. U sredini dana imali smo zajednički ručak te nakon toga nastavili s igrama. Zahvalili smo Bogu molitvom na dobru vremenu i odličnu druženju.

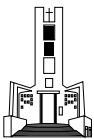
- Kao i prošle godine, naša je Frama organizirala petodnevni ljetni odmor za svoje članove, od ponedjeljka do petka – od 16. do 20. srpnja. Ovaj put išli smo na otok Prvić. Tu smo se, uz odmaranje, kupanje, sunčanje, i duhovno obnovili.

Kolovoza:

- Kolovoza smo započeli s Mladifestom koji je trajao od 1. do 6. kolovoza. Naša Frama, kao i svake godine, organizirala je put u Međugorje, ove godine 4. kolovoza. Predivno iskustvo, pjesme, molitve i druženja.

- Naša Frama predstavu "Judita" peti je put, nakon premijere u sklopu X. Festivala religiozne drame u našoj župi, postavila na scenu. Nakon nastupa u Gradnićima, Kočerini te Širokom Brijegu, ponovno je izvedena u Posušju, sada u okviru kulturne manifestacije "Posuško lito".

- Na koncu kolovoza naš fra Antonio Šakota predstavio nam je svoju knjigu "Sveta Zemlja"; bio je dosadašnji područni asistent Frame i OFS-a u

Hercegovini, sa službom župnoga vikara u Mostaru. U ovoj knjizi fra Antonio opisuje mozaičnost Isusove domovine, zemlje u kojoj je i sam boravio, svježim, mladenačkim, živahnim stilom. Knjiga obiluje osobnim doživljajem Svetе Zemlje koji je obogaćen susretom s ljudima i biblijskim mjestima, hodom tragovima Isusovih stopa.

Rujan:

- Ovaj mjesec počinjemo upisima u Malu framu. U rujnu nam odlazi dotadašnji duhovni asistent fra Ivan Penavić te dolazi novi duhovni asistent fra Jozo Hrkać. Fra Ivanu Penaviću srdačno zahvaljujemo na zainteresiranosti i trudu koji je uložio u rad s Framom te mu želimo mnogo uspjeha i Božjeg blagoslova u dalnjem življenju njegova franjevačkog i svećeničkog života. Fra Jozi izražavamo srdačnu dobrodošlicu i sreću u radu s našom Framom.

- S radom je započela i kreativna sekcija Frame "Drača" koja je pripremala prigodne poklone za primanja i obećanja naše Frame.

- Kao i svakoga rujna, održan je naš tradicionalni Frama Cup. Pobjednik je bila ekipa Aura i tako je osvojila trinaest po redu Frama Cup.

- Ovoga mjeseca naša Frama je osvojila nagradu najboljeg debitanta na festivalu "Hosanafest" u Subotici. Mi smo na festivalu nastupili deveti s Anteom Šušnjar, kao glavnim vokalom te ostalim pjevačima i plesačima koji su upotpunili scenu i izveli pjesmu "Dođi, slijedi me", autora Đure Ravensčaka.

- Najvažniji događaj u framaškom životu, Obredi primanja i obećanja za članove Frame 30. rujna pod večernjom Misom u 18:00 sati u našoj župi proslavljeni su pod geslom: "Složni budite, istu ljubav njegujte." (Fil 2,2). Vođeni ovim geslom, najvažniji dan u framaškoj godini, proslavili veoma svečano.

Liturgijsko slavlje počelo je svečanom procesijom u kojoj su sudjelovali oni koji će dati svoja prva obećanja. Euharistijsko slavlje predslavio je novi područni duhovni asistent fra Marin Karačić. Fra Marin nam je u svojoj nadahnutoj propovijedi približio ulogu franjevačke mladeži – Frame u današnjem vremenu i detaljno razložio značenje navedenoga gesla. Nakon propovijedi slijedio je obred primanja i obećanja. Pod obredom primanja u franjevačku mladež primljeno je 62 framaša.

Nakon toga slijedio je obred obećanja te je prva obećanja dalo 72 framaša, a ostali framaši su obnovili svoja obećanja na godinu dana. Frama Široki Brijeg svojim je pjevanjem pridonijela svečanosti slavlja.

Listopad:

- Na početku listopada išli smo na primanja i obećanja Frame Široki Brijeg.

- Polovicom listopada smo imali izbore te dobili novo vijeće.

Sastav novog vijeća:

Predsjednik: Luka Bešlić;

Dopredsjednica: Dana Jukić;

Tajnica: Julija Bešlić;

Blagajnik: David Vukoja;

Voditeljica formacije: Marta Crnogorac;

Dodatni vijećnici: Lucija Karamatić i Luca Senjak.

Zahvaljujemo svim bivšim članovima vijeća naše Frame.

- Ovoga smo mjeseca, između ostaloga sadržaja imali i odlazak naših maturanata i nekoliko trećaša u Lištane na seminar koji je bio ispunjen molitvom, pjesmom i druženjem. Za framaše koji su ostali u Posušju susret je držao gost predavač fra Robert Kavelj.

- 28. listopada svojim smo pjevanjem podržali i uzveličali slavlje primanja i obećanja Frame Roško Polje.

- Na koncu listopada bili smo na "Framafestu" i osvojili drugo mjesto. Našu pjesmu, pod nazivom "Jači si od svih", izvele su Ivana Jukić, Ina Čamber i Julija Bešlić, a na sceni nastupila je Ana Šušnjar. Tekst za pjesmu napisala je Josipa Karamatić, a glazbu Ina Čamber.

Studen:

- Uz molitveni susret klanjanja, debate po skupinama, tj. razredima, ovaj mjesec je poseban po sjećanju na stradanje Vukovara. Naša Frama ni ove godine nije zaboravila herojski grad i mnogi koji su nam se pridružili na svetoj Misi u 18 sati, a zatim i na procesiji popraćenoj krunicom. Sviće smje postavljali kroz dvije glavne ulice našega grada, a na Trgu hrvatskih branitelja crvenim svijećama ispisali smo "STOJI GRAD".

- 25. studenog išli smo na primanja i obećanja Frame Humac.

• I ove je godine naša Frama ponudila svojim su župljanima vlastoručno izrađene adventske vijence koje su pripravljali proteklih mjesec dana.

Prosinac:

- Mjesec prije božićnih blagdana bio je jako zanimljiv u našoj Frami. Imali smo gosta fra Roberta Pejičića s Humca koji nam je govorio o dvije zapovijedi ljubavi.

- Svake subote u prosincu održavao se meditativni sastanak Frame u kojima su zainteresirani framaši razmatrali o liturgijskim nedjeljnim čitanjima tijekom došašća.

- Kao i svake godine, imali smo humanitarnu akciju Frame pod nazivom "Uljepšaj Božić drugima". Humanitarna sekциja Frame organizirala je i vodila akciju prikupljanja pomoći za potrebite iz naše župe.

- Ove godine smo imali još jedan božićni projekt čiji su inicijatori bili Josipa Mandurić i Magdalena Lebo. Akcija se sastojala u tome da je svaki tjedan napravljen raspored zadataka koje su framaši trebali ispuniti kako bi se još bolje pripravili za Božić.

- Imali smo i vrlo zanimljiv i poučan susret našega duhovnog asistenta fra Joze o "dijelovima sv. Mise".

- Na koncu polugodišta imali smo zabavni susret na kojem smo, uz igru, darovali poklone ljudima koje smo izvukli s papirića, te u vrijeme došašća molili za njih.

- U našoj župi na blagdan sv. Ivana održan je još jedan Božićni koncert. Naša Frama predstavila se pjesmama "Zvijezda" i "Nek moje srce budu jasle".

MINISTRANTI

SUSRET MINISTRANATA NA HUMCU

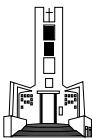
U subotu 26. svibnja održan je susret franjevačkih ministranata Hercegovačke franjevačke provincije – FRAMIN 2018. Domaćin ovogodišnjeg susreta bila je župa svetog Ante Padovanskog Humac – Ljubuški. Događaju je prisustvovalo 650 ministranata iz 17 župa. Kao i prethodnih godina, i ove godine ministranti iz naše župe su sudjelovali na ovom događaju, točnije njih 50.

Framin je započeo euharistijskim slavlјem u 9.30, koje je predslavio fra Mario Knezović, župnik i voditelj ministranata župe Kočerin. Nakon misnoga slavlja, u dvorani sv. Ante održan je kviz

znanja o najpoznatijim svetcima franjevačke povijesti, a za ostatak ministranata koji se nisu natjecali u kvizu, priređen je rad po skupinama koji je imao za cilj međusobno upoznavanje ministranata i diskutiranje o ministrantskom identitetu i službi.

Poslije objeda koji je bio predviđen u 11.30, ministrantima se obratio fra Antonio Šakota, te svečano otvorio natjecateljski dio susreta. Ministranti su imali priliku sudjelovati u raznim športskim natjecanjima. Održano je natjecanje u nogometu, zatim igra graničara te razne igre bez granica. Kako bi natjecanja prošla u športskom i franjevačkom duhu, pobrinuli su se članovi franjevačke mladeži župe Humac, hercegovački postulanti i novaci.

U 16.00 sati bila je svečana dodjela priznanja za ostvareni uspjeh u svim natjecanjima čime je završio i ovogodišnji susret franjevačkih ministranata. Zahvaljujemo svim ministrantima naše župe koji su pristojnim sudjelovanjem i uspjesima, kao i sportskom borbenošću i korektnošću, dali svoj doprinos ovome susretu. Važno je istaknuti i osvojeno drugo mjesto u kvizu znanja koji su postigla četvorica naših ministranata: Gabrijel Biško (6. razred), Ante Budimir (7. razred), Ivan Koštro (6. razred) i Josip Martić (8. razred).

IZLET MINISTRANATA

U subotu 9. lipnja 2018. ministranti i čitačice naše župe uputili su se na jednodnevni izlet u kraljevski grad Knin i u marijansko svetište Sinj. Doklaskom u Knin zaputili smo se pješke prema Kninskому muzeju koji se nalazi unutar kninske tvrđave po kojoj nas je stručno provela mr. sc. Katarina Gugo. Razgledavanje smo započeli iz crkvice sv. Barbare, zaštitnice topništva, koja datira iz venecijanskoga vremena. Penjanjem prema najvišoj točki tvrđave došli smo do Muzeja vojno-redarstvene operacije "Oluja" kojom je područje Knina 5. kolovoza 1995. oslobođeno od okupatora i pripojeno teritoriju Republike Hrvatske. Na proplanku tvrđave, s koje se pogled prostire prema kninskoj kotlini i izvorima triju ključnih sjeverno i srednjodalmatinskih rijeka: Zrmanje, Krke i Cetine, toj jezgri ranohrvatske državnosti i podneblju iz koje je započeta kristijanizacija Hrvata negdje na prijelomu VIII. i IX. stoljeća, vije se već 23. godinu šestometarski stijeg slobodne, samostalne i suverene hrvatske države. Tvrđava je to koja čuva arheološke artefakte iz željeznoga doba, grubo i fino

oblikovanu keramiku iz antičkoga vremena, oružje i oruđe iz srednjega vijeka te bolne uspomene iz najnovijega razdoblja hrvatske povijesti. Svjesni njezine važnosti, laganim smo korakom zakoracali niz obronke brda Spasa, na kojem se nalazi sama fortifikacija, svjedok bremenite nam povijesti, i spustili se u samostansku crkvu sv. Ante u gradu Kninu pred kojom nas je dočekao gvardijan fra Marko Duranin. Gvardijan nam je ukratko protumačio povijest franjevaca u Kninu te sadašnju djelatnost odvezvši nas i u novosagrađenu velebnu crkvu Gospe Velikoga Hrvatskog Krsnog Zavjeta, nedaleko od samoga središta grada. Iz Knina smo otišli u Sinj i objedovali. Poslije ručka smo došli u nadaleko poznato svetište Gospe Sinjske o kojem nam je govorio fra Filip Budić, župni vikar.

Fra Filip nas je proveo i samim prostorom svetišta, lijepo uređenim atrijem s isповjetaonicama te nas doveo pred zgradu Franjevačkoga sjemeništa koje pohađa naš župljanin Antonio Ramljak, s kojim smo se također susreli. Nakon obilaska uže jezgre grada Sinja i slobodne šetnje po njemu, u predvečerje smo krenuli prema svome domu. U Posuđje smo, bogatiji za novo iskustvo upoznavanja mjesta, ljudi i događaja, stigli oko 21 sat.

CRKVENI ZBOROVI ŽUPE POSUŠJE

Župni zborovi pripadaju nematerijalnim dobrima župe Posušje. Članovi zborova svake nedjelje veličaju liturgiju svojim duhovnim, sakralnim pjesmama prigodnim za svete Mise. Veliki se župni zbor rado odazove svake nedjelje u 10 sati, dok Mali zbor dječjim glasovima slavi Boga u 8.30 sati. Zborove vodi s. Marina Ivanković.

VELIKI ZBOR

Vrijeme je korizme posebno pokorničko vrijeme u godini kad se svaki vjernik nastoji približiti Isusu Kristu i uroniti u Njegovu muku. Tako Veliki zbor sudjeluje u pobožnostima *Puta Križa* koji počinje u 18 sati i na svetoj Misi nakon pobožnosti. Nakon pobožnosti *Puta Križa* i svete Mise, gotovo su uvijek probe za sljedeće nastupe. Kroz pokorničke napjeve i pjesme, župljeni se s članovima Zbora pripravljaju za nadolazeći blagdan Uskrsa. Zbor pjeva Muku Gospodina našega Isusa Krista na Cvjetnicu, ali i na sam Veliki Petak.

- Uskrs je najveći kršćanski blagdan kada je Isus Krist treći dan uskrsnuo od mrtvih. Kako se ne bi onda spomendan Uskrsnuća Sina Božjega obilježio na svečan način kad nas je svojom mukom otkupio i donio nam spasenje! S. Marina bira najljepše uskrsne pjesme koje Zbor nastoji što ljepše i dostojanstvenije izvesti četveroglasnim nastupima.

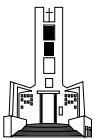
- Uznesenje Blažene Djevice Marije na Nebo ili Velika Gospa je posebna svetkovina za župu Posušje jer se slavi naša zaštitnica. Taj se dan slavi i dan općine Posušje pa je svečanost još veća. Župljeni se za njezin blagdan pripravljaju kroz devetnice, post i molitvu. Župni Zbor svoj doprinos daje pjevanjem na prvoj devetnici, na uočnici kada je i procesija, te na sam blagdan Velike Gospe. Središnje misno slavlje je u 11 sati, a Veliki je zbor neizostavan dio i toga liturgijskoga slavlja.

- Prva je nedjelja došašća na Humcu u Ljubuškom obilježena slavljem duhovnih pjesama i susretom zborova iz cijele Hercegovine. Posuški

se Zbor fra Grge Martića pridružio i ovom susretu. Susret je započeo svetom Misom u 18 sati. Misu je predvodio fra Dario Dodig. Zborovi su uzveličali sveto misno slavlje odabranim prigodnim pjesmama, a fra Dario je naglasio kako je vrijeme došašća posebno važno jer "aktivno ulazimo u pripravu za dolazak Spasitelja našega Isusa Krista". Nakon slike Mise, započeo je koncert zborova iz cijele Hercegovine. Prvi je nastupio upravo posuški Zbor, a predstavio se pjesmom *Nebesa silna pjevaju*. Zbor je četveroglasni pa su ovom pjesmom došli do izražaja svi glasovi. Divno je bilo otvoriti ovaj hvalevrijedan susret slaveći Gospodina i pjevajući *Čudesna Boga velikog*. Zborovi su nastavili svoje druženje uz dobru okrjepljujuću glazbu u svadbenom salonu Ohio. Uz dobro raspoloženje, pjesmu, veselje, večeru nismo dugo ostali jer nas je ujutro čekala Misa zornica. Zahvaljujemo našoj voditeljici Zbora s. Marini Ivanković koja nas nastoji što bolje pripremiti i održati na okupu.

- Božić je radost svakog vjernika jer nam se rodio Spasitelj, rodio se Mesija koji ima doći da otkupi svoj narod. Zbor je pjevao na Misi polnoćki, kao i kroz sve božićne dane pjesme radosti koje je s. Marina kao i svaki put pomno birala, a jedna od tih pjesama je upravo ona koju smo ponijeli iz Salzburga *Tiha noć*.

MALI DJEĆJI ZBOR

• Mali dječji zbor broji 100-tinjak članova, od prvoga do devetoga razreda osnovne škole. Dječjim veselim glasovima upotpunjaju liturgijsko slavlje svake nedjelje u 8.30 sati. Zbog školskih obveza probe se održavaju u 10 i 11 sati subotom.

• Zlatna harfa je središnji događaj Malih zborova u Hercegovini koja se sada već tradicionalno održava 1. svibnja. Ove godine je to bilo utorkom i to u našoj župi u Posušju. Zlatna harfa, 34. po redu započela je s nekoliko prigodnih riječi župnika fra Mladena Vukšića. Harfi je naznačio je i **fra Stipica Grgat**, pročelnik za Zlatnu harfu Vijeća franjevačkih zajednica koji nije krio oduševljenje susretom zborova u Posušju. “*Zlatna harfa neka zaživi upravo onako kako želimo, jer stoji na onim vrijednostima koje su na početku bile zacrtane na Kočerinu, te ih danas želi oživjeti. Hvala svima vama koji se trudite oko lijepoga pjevanja, hvala vašim vodite-*

ljima i župnicima. Budite radosni to što jeste. Onaj tko želi biti radostan neka dođe u Zlatnu harfu i onaj tko želi biti prijatelj neka dođe u Zlatnu harfu, jer tu se živi i njeguje radost, veselje, slavlje Boga i prijateljstvo”, poručio je fra Stipe.

• Mali zbor svakako sudjeluje i na jednoj svetoj Misi kroz devetnicu Velikoj Gospi.

Početkom školske godine Mali zbor počinje s radom. Primaju se i novi članovi, a stariji očekivano prijeđu u Veliki zbor.

• Vrijeme došašća nas uči o dolasku Maloga Djeta Isusa koji nam se rodio 25. prosinca. Taj blagdan zovemo Božić, kao Mali Bog. Božić je važan za sav narod, a posebno za djecu. Mali zbor slavi rođenje Djeta Isusa svojim dječjim pjesmama koje s. Marina priprema kroz redovite probe subotom ujutro. Blagdan Mladenaca ili Nevine dječice Mali zbor posebno kroz liturgiju slavi svoje male svetce i zaštitnike.

SEMINARI FRAME

Duhovni seminar je uvijek izdvojeno vrijeme kada čovjek u izvansvakodnevom okruženju promatra i ocjenjuje vlastiti život te donosi neke smjernice prema kojima bi trebao ravnati svoj život u budućnosti. Temeljna okosnica prema kojoj vrednujemo vlastito stanje je odnos, odnos prema Bogu, prema drugima i prema samome sebi. Shvaćajući potrebu produbljivanja tih odnosa i brige za svoju duhovnu dimenziju, i ove godine naša Frama je organizirala duhovne seminare za svoje članove u veljači i listopadu.

Kao i prijašnjih godina i ove godine održali smo seminar za framaše trećih razreda u Kući Mira u Međugorju od petka 2. veljače do nedjelje 4. veljače 2018. Geslo ovogodišnjega seminara bilo je “Svi te traže” (Mk 1,37). U *Domus pacis* smo stigli u 17.30, a nakon smještaja smo slavili euharistiju. Poslije večere smo imali zabavni susret koji su vodile Magdalena Musa, Ivana Gudelj i Katarina Mikulić, zatim je uslijedila večernja molitva te počinak.

U subotu ujutro imali smo molitvu te doručak, nakon čega smo dobili priliku bolje upoznati zajednice “Majčino selo” i “Milosrdni Otac”. Poslušali smo zanimljiva i poučna svjedočanstva dvojice mladića. Do 15.30 iskoristili smo slobodno vrijeme za druženje i odmor, pa smo imali priliku za ispunjeno i svetu Misu u crkvi sv. Jakova. Dan smo završili klanjanjem te kratkim druženjem.

Nedjeljno jutro bilo je ispunjeno molitvom krunice uz mozaike otajstava svjetla u dvorištu međugorske crkve. Poslije ručka je uslijedio naš odlazak iz Međugorja. U povratku smo posjetili humački samostan, crkvu, muzej i galeriju te Franjevački novicijat gdje smo susreli trojicu novaka iz naše župe: fra Antu Begića, fra Antu Mitra i fra Željka Tomića.

Drugi seminar koji smo priredili za svoje članove u listopadu bio je onaj u Lištanima od 19. do 21. listopada. Geslo naše duhovne obnove bilo je “*Radujte se u Gospodinu uvijek! Ponavljam: radujte se!*” (Fil 4,4). Nas skupina maturanata i nekoliko

trećaša zajedno s duhovnim asistentom fra Jozom Hrkaćem zbilja je slijedila ovu Pavlovu poruku Filipljana te smo taj vikend proveli u radosti, molitvi i druženju. Pošli smo u petak u popodnevnim satima, putem smo posjetili samostan u Gorici-Livnu te njihov muzej gdje smo mogli vidjeti bogatu izložbu slika i povijesne ostatke s naših područja. Zatim smo krenuli dalje i stigli na naše konačno odredište – Lištane. Nakon što smo se smjestili, imali smo svetu Misu, a večer smo proveli u zajedničkom susretu u riječi.

Subota je započela jutarnjom molitvom te korisnim predavanjem Marije Jurković, voditeljice duhovno-pastoralnoga centra sv. Josipa. Dala nam

je savjete za budućnost, upozorila na opasnosti modernoga doba te ukazala na potrebu molitve. Nakon toga smo imali molitvu krunice u prirodi. Poslije ručka imali smo slobodno vrijeme koje smo također iskoristili u prirodi igrajući mnoge igre, razgovarajući i međusobno smo se družili. Najljepši dio seminara bila je subota poslijepodne kada smo imali mogućnost svete ispovijedi i vrijeme provedeno u šutnji čitajući Novi zavjet i razmišljajući o našem odnosu prema Bogu. Večer je protekla u večernjoj molitvi, klanjanju i za kraj smo pogledali predivan film '*La vita è bella*'.

U nedjelju smo nakon jutarnje molitve imali rad u skupinama natjecateljskog karaktera, tj. imali smo kviz o poznavanju Biblije, preciznije Novoga zavjeta, a najbolja skupina prigodno je nagrađena. Poslije toga smo otišli na Misu u župnu crkvu, ručali i zaputili se nazad prema Posušju. Posljednja postaja bio je Karmel sv. Ilije na Zidinama, gdje nas je o. Jakov Kuharić proveo kroz unutrašnjost i okolicu Karmela. U popodnevnim satima smo stigli u Posušje.

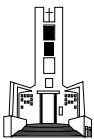
Vjerujem da će nam ovi seminari svima ostati u lijepu sjećanju jer smo ih proveli u zajedništvu. Kroz igre, molitvu i druženje zbližili smo se jedni s drugima i proveli vrijeme posvećeno jačanju našeg odnosa s Bogom.

NASTUPI FRAME NA FESTIVALIMA

Ove smo godine dobili osobito priznanje za uloženi trud u glazbeno djelo jer je naša aplikacija na Natječaj za 39. Uskrs fest, najstariji festival duhovne glazbe u Hrvatskoj, dobila pozitivan odgovor.

Među skladbama koje su ostvarile pravo nastupa bila je i skladba "Prostranstva Tebe koji jesu" kojom se Frama Posušje ove godine prijavila na Natječaj za Uskrs fest koji se održao 8. travnja 2018. u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u Zagrebu. Autor teksta skladbe s kojom je nastu-

pila naša Frama je fra Ivan Penavić, tekst je uglazbio fra Zvonimir Pavičić, a autor aranžmana je g. Josip Vukoja, vlasnik Tonskog studija u Fojnci. Skladbu izvode članovi glazbene sekcije posuške Frame pod ravnanjem gđe Josipe Jukić, a solistkinja je mlada Ivana Jukić.

U nedjelju 8. travnja u 19 sati je započeo Festival, a otvorio ga je VIS Dominik s pobjedničkom pjesmom Uskrs festa 2016, "Molitva". Nakon sestara Ramljak, Meri Cetinić te još osam drugih izvođača, došao je red i na nas. Pred prepunom dvorom Lisinski naši framaši nastupili su sa skladbom "Prostranstva Tebe koji jesi". Na kraju Festivala su svi izvođači izveli pjesmu "Jerihonske zidine", a nakon nastupa je ponovno uslijedio domjenak te druženje s ostalim izvođačima. Na domjenku nam je bilo osobito ugodno jer smo bili pod dojmom izvrsnih ocjena nastupa i skladbe koje su nam dali gospođa umjetnička direktorica Festivala i g. Saša Miočić, klavirist i voditelj instrumentalnog sastava koji je ravnao aranžmanom skladbi izvođenih na Festivalu.

Još jedno priznanje za našu glazbenu sekciju uslijedilo je na 13. festivalu religiozne duhovne glazbe "Hosanafestu" koji se održao u Subotici 22. rujna 2018.

Program Festivala počeo je u 20 sati. Festival je otvorila Marija Perković s prošlogodišnjom pobjedničkom pjesmom "Probudi me". Ove godine se predstavilo ukupno 15 glazbenih skupina. Mi smo nastupili deveti i s Anteom Šušnjari, kao glavnim vokalom, izveli pjesmu "Dođi, slijedi me", autora Đure Ravenšćaka. Nakon toga uslijedila je dodjela nagrada. Nagrade su dodjeljivane po sljedećim kriterijima: nagrada za najbolji tekst skladbe, nagrada za najboljeg debitanta, nagrada stručnog povjerenstva te glavna nagrada. Glavnu nagradu osvojila je Kristina Crnković iz Tavankuta s pjesmom "S tobom". Naša Frama osvojila je nagradu stručnoga povjerenstva za odabir najbolje skladbe čiji su članovi ocjenivačkoga suda za glazbu bili: gospođica Martina Stantić, gospodin Ivan Plehe i gospodin Bela Aničić.

Uspješnu glazbenu godinu upotpunili smo osvojenim drugim mjestom na Framafestu. Ovogodišnji Framafest održan je u Sarajevu 27. listopada, pod geslom "Pjevajte mu, svirajte mu, propovijedajte sva njegova čudes!" Našu pjesmu, pod nazivom "Jači si od svih", izvele su Ivana Jukić, Ina Čamber i Julija Bešlić, a kao dio scenskoga nastupa nastupila je Ana Šušnjar. Tekst za pjesmu napisala je Josipa Karamatić, a glazbu Ina Čamber.

Festival je službeno otvoren u 16 sati pjesmom Frame Livno pod nazivom "Pjevam ti, Bože", koja je pobijedila na prošlogodišnjem Framafestu. Nakon toga su svi framaši zapjevali himnu franjevačke mladeži "Podimo zajedno". Kada je svih 19 Frama izvelo svoje pjesme, na pozornicu je izašla grupa RiM i pjesmom nam uljepšala iščekivanje rezultata. Kad su stigli, rezultati naša Frama osvojila je već spomenuto drugo mjesto.

Sve ovo je još jedna u nizu potvrda kvalitete naše glazbene sekcije te nagrada za njezin mukotrpan trud.

DRAMSKI KOMAD “JUDITA”

U ponedjeljak 5. ožujka 2018. u 19.30 sati u kripti nove župne crkve u Posušju premijerno je postavljena predstava “Judita” autorice prof. Anele Križanac koja je dramatizirala istoimeni roman g. Mire Gavrana, u izvedbi dramske sekcije Frama Posušje. Jedanaest mladih ljudi talentiranih za dramsku umjetnost ovim se kazališnim komadom bavilo 80-ak dana i uspješno ga postavilo pred brojnim gledateljstvom koje je crkvenu kriptu ispunilo do posljednjega mjesta.

“Judita” je kompleksan dramski komad koji publiku izaziva nizom tema izmjenjujući ih prilično dinamično na sceni, otvarajući pritom uvijek novi element psihologije ljudskoga ponašanja i zamršenosti međuljudskih odnosa, pokušaja manipulacije statutarno snažnijih nad slabijima... Kruta, bezosjećajna volja za moći političkih moćnika koja se lomi preko leđa maloga čovjeka u ovoj je drami sučeljena s osjećajnosti dvoje ljudi, Holoferna i Judite, čije se društvene uloge egzistencijalno sukobljavaju. U tom je smislu drama trajno aktualna, vrijedna gledanja i misaonog zaustavljanja na njoj.

Nakon premijere u Posušju, dramski komad “Judita” je 16. ožujka 2018. ponovno bio na sceni, ovoga puta u župnoj dvorani župe sv. Blaža u Gradnićima. Na poziv HKUD-a “Didak” iz Gradnića, koje je gostovalo na X. Festivalu religiozne drame u Posušju s predstavom “Smak svita”, Frama Posušje je prihvatile s ovogodišnjom dramom

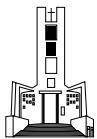
gostovati u Gradnićima. Ovim se događajem sklopila suradnja između dviju amaterskih dramskih skupina koje žele njegovati kazališnu umjetnost u Hercegovini te teme koje dolaze iz domene religije postavljati na kazališne daske.

Drama “Judita” nastavila je svoj hod Hercegovinom 22. travnja 2018. Ovoga puta domaćin je bila župa sv. Petra i Pavla na Kočerini na poziv njihova župnika fra Maria Knezovića. Predstava je postavljena u sklopu kočerinskog Festivala religiozne drame koji već godinama njeguje kazališnu umjetnost. Ovo je bio “Juditin” treći put na sceni.

To nije bio i zadnji nastup ove dramske skupine. Naime, naša Frama je po četvrti put izvela svoju predstavu “Judita”. Ovoga puta u širokobriješkom kinu Borak 27. svibnja 2018. Naša dramska skupina priredila je veličanstvenu izvedbu pred prepunom kino dvoranom i oduševila širokobriješku publiku. Posljednji prikaz ovoga dramskog komada bio je u okviru kulturne manifestacije “Posuško lito”. I time smo okončali svoju izvedbu na onom mjestu odakle je i potekla.

Ovim putom zahvaljujemo i ujedno čestitamo skupini naših framaša koji su se prihvatali rada na ovome dramskom komadu i postigli uspjeh. Nadamo se da je na svim mjestima svojim dramskim umijećima obogatila publiku koja je gledala ovu predstavu te promovirala ideju oživljavanja religioznih tema u kazališnoj umjetnosti.

LJETO FRAME POSUŠJE NA OTOKU PRVIĆU

Kao i prošle godine, naša je Frama organizirala petodnevni ljetni odmor za svoje članove, od ponedjeljka do petka (16. – 20. srpnja). Pedeset troje framaša boravilo je u samostanu Sv. Marije od Milosti. Naše druženje vođeno je geslom "Tko li je ovaj da mu se i vjetar i more pokoravaju?" (Mk 4,41) koji nas je potaknuo na razmišljanje o Stvoritelju ljepote koja nas okružuje.

Jutarnju smo molitvu molili prije doručka nakon čega smo imali slobodno vrijeme za plivanje.

U srijedu poslije doručka išli smo u Memorijalni centar Fausta Vrančića koji je posvećen životu i stvaralaštvu svestrana hrvatskog znanstvenika, inovatora, filozofa, autora mnogih leksikografskih, filozofskih i pjesničkih djela koja smo imali priliku vidjeti.

Nakon jutarnjeg slobodna vremena slijedio je Andeoski pozdrav i ručak. Večer smo koristili za šetnju i druženje koje smo uvijek provodili u najboljem raspoloženju. U četvrtak smo imali priliku

za sakrament pomirenja. Naš duhovni asistent fra Ivan u kratku nam je nagovoru prediočio kako se najbolje isповједiti i ponovno biti bliže Bogu, a potom smo se u miru morskoga krajolika pripremili za isповijed. Svaki smo dan slavili sv. Misu s Večernjom molitvom.

Tih će nam pet dana zacijelo ostati u dobru sjećanju: molitva, plivanje i druženje popraćeno ljepotama otoka Prvića na koji ćemo se vrlo rado vratiti.

NAŠI FRAMAŠI NA VI. SABORU FRAME HERCEGOVINA

Od 15. do 17. lipnja održan je VI. Sabor Frame Hercegovina u župi svetoga Mihovila Arkandela u Tomislavgradu pod geslom "Smisao si i ljubav beskrajna". Organizator Sabora je područno vijeće Frame Hercegovina zajedno s duhovnim asistentom fra Antoniom Šakotom. Za ovaj Sabor framaši su snimili i himnu "Smisao si i ljubav beskrajna", a pjesmom su uljepšavali i sve Mise i klanjanja.

Program je započet himnom Sabora i predstavljanjima svakoga mjesnog bratstva gdje su framaši

na vrlo originalan način igrom ili pjesmom prikazali što je ono što njihovu Framu najbolje opisuje. Nakon predstavljanja bila je predstava koja govori o framaškom životu. Na predstavi su glumili framaši koji su ujedno i scenografi te predstave. Dan je završen molitvenim bdijenjem.

Subota je započeta zajedničkom jutarnjom molitvom nakon čega je uslijedilo predavanje fra Ivana Penavića koji je govorio o molitvi Franjevačke mladeži. Zatim su framaši, podijeljeni u skupine, razgovarali o predavanju koje je prethodilo. Bilo

je više različitih radionica, među njima i posjeti staračkome domu, pravoslavnoj crkvi, džamiji, izvoru rijeke u Segetu, romskom naselju na Paklinama... Navečer je održan koncert, a program je završen klanjanjem.

Nedjeljno jutro započeli smo slušanjem triju sestara, bivših framašica iz Mostara, Kristine Bre-

kalo i njezina supruga Josipa te Dragane Marić, koji su sada u Franjevačkom svjetovnom redu, i sestre Katarine Raič, najmlađe sestre koja je svoj put nastavila služeći u Redu školskih sestara franjevki u Mostaru. Sabor je zatvoren svečanom svetom Misom u 12 sati.

Sabor je bio prekrasno iskustvo, gdje smo kroz upoznavanje novih ljudi te druženja, ali i kroz slavljenje Boga osjetili pravi duh Frame i svega što ona predstavlja. Mir i dobro!

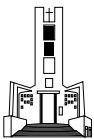
STOJI GRAD

Stoji grad – Grad heroj! Mali grad velikih ljudi. Grad koji je promijenio definiciju heroja, nije to više lik s televizijskog ekrana ili pak sa stranica nekoga stripa. Ovoga puta heroj je grad. I to ne bilo koji, već onaj grad koji se bori, brani svoje, grad koji vjeruje... Grad koji je uzeo krunicu u ruke i uzdao se u Boga i onda kada bi mnogi posumnjali. Majkama su oduzeli sinove, ženama muževe, a djeci očeve. Oduzeli su mu smijeh, veselje, domove i drage ljude, krvavo i bez milosti, ali jedno mu nisu mogli oduzeti – hrabrost, glavnu osobinu svakoga heroja. Samo takav grad mijenja onu djetinju viziju heroja. Samo takav grad i kad padne, ostaje stajati. I stoga nemojte zaboraviti Vukovar i njegove ljude, velike ljude!

Naša Frama ih ni ove godine nije zaboravila, kao i mnogi koji su nam se pridružili na svestoj misi u 18 sati, a zatim na procesiji popraćenoj krunicom. Procesijom smo koračali sa svijećama u rukama i tugom u srcima, prisjećajući se svega onoga što se dogodilo 18. studenoga 1991. Svijeće smo postavljali kroz dvije glavne ulice našega gra-

da, a na Trgu hrvatskih branitelja crvenim svijećama ispisali smo "STOJI GRAD" jer upravo tako, unatoč svemu, on i dalje stoji! I iako mi mladi to nismo doživjeli i možda nikada ne ćemo razumjeti bol koju osjećaju svi oni koji su to proživjeli, važno je da se sjećamo Vukovara i da ono što se dogodilo nikada ne padne u zaborav jer to je ono najmanje što dugujemo svim braniteljima i onima koji su dali svoje živote da bismo mi danas mogli slobodno živjeti. Hvala svima koji su na bilo koji način sudjelovali i doprinijeli obilježavanju stradanja grada heroja.

30 GODINA VELIKOG ZBORA

Ove godine Veliki župni zbor iz Posušja slavi 30 godina postojanja. Tom prigodom u dogovoru s našom voditeljicom Zbora s. Marinom Ivanković odlučili smo se na putovanje u Austriju. Destinacije su bile Salzburg, Beč i još jedno u nizu marijanskih svetišta, najpoznatije u Austriji – Mariazell.

Salzburg: U četvrtak smo u 22 h krenuli ispred posuške crkve. Put je prema Salzburgu jako dug, tako smo pravili i kraće i duže stanke. Putovali smo cijelu noć, da bismo cijeli dan iskoristili na razgledavanje "tvrdave od soli". Naime, Salzburg je poznat po rudnicima soli pa otuda i naziv gradu. Stari je dio grada upisan u UNESCO-v popis svjetske baštine zbog svoje bogate barokne arhitekture. To je vjerojatno bio razlog da su ga nazivali i njemačkim Rimom. Ostali smo zadivljeni samim središtem Salzburga koji uključuje katedralu i benediktinski samostan. Salzburg je u svijetu poznat kao rodni grad velikog majstora i skladatelja baroka. U hodu smo vidjeli i Mozartovu rodnu kuću (Mozart Geburtshaus), a tu su i izvorne Mozartove čokoladne kugle koje smo svakako ponijeli kućama. Obišli smo i dvorac Mirabell i njegove prekrasne vrtove od kojih zastaje dah. Mirabell je dvorac s predivnim vrtovima, fontanama i statuama rimskih i grčkih bogova, odmah uz rijeku Salzach, a izgrađen je u 17. stoljeću. Ono što je za Zbor važno je činjenica da je u Salzburgu nastala jedna od najljepših božićnih pjesama *Tiha noć*. Nakon udaha povijesti i kulture, ljepote što ih nudi Salzburg otišli smo u motel na odmor i večeru.

Beč: Rano ujutro, nakon doručka smo krenuli prema Beču. Odmor nam je dobro došao, a da smo se odmorili potvrđuju brojni vicevi koji su izišli iz rukava naših zabora, kao i brojne pjesme koje su

nas pratile sve do samoga Beča. Pjesma je odjekivala kroz divne austrijske predjеле, na svakom od morištu i svakom dijelu gdje se ukazala prilika. U Beč smo stigli oko podneva. Odmah smo krenuli prema središtu Beča i katedrali. Bečka katedrala svetoga Stjepana nalazi se na istoimenom trgu u Beču. Nakon katedrale, vodič nas je odveo u crkvu Am Hof, Hrvatske katoličke misije Beč. Ova crkva se naziva i Crkvom anđela. Očaravajući dijelovi i ove crkve nisu nas ostavili ravnodušnima, a pogotovo zato što je hrvatska. Dogovor je bio da proslavimo Krista na svetoj Misi u nedjelju u 9 sati. Nakon Am Hofa, imali smo pravo izbora. Neki su otišli u Haus der Musik (Kuća glazbe), a dio Zbora je posjetio Kaisergruft (Carska kripta). U Kući glazbe na pet razina predstavlja se fascinantni svijet glazbe i zvuka. Članovi Zbora su testirali svoj glazbeni talent kao "virtualni dirigenti", dok je Kapucinska crkva, također poznata kao Carska kripta, a grobnica je habsburške i habsburško-lotarinške obitelji.

Mariazell je najvažnije hodočasničko mjesto u Austriji i također ima veliko značenje za katolike iz susjednih istočnih zemalja. To je svetište posvećeno Djevici Mariji, ističe se Marijin kip, isklesan u lipovu drvu. Crkva je ukrašena brojnim zlatom i srebrom, ali i zavjetnim slikama. Iza crkve se nalazi čudotvorni izvor koji pomaže očnim bolestima.

Ovo je putovanje ispunilo sva naša očekivanja i ostavilo u našim srcima ljepotu i povijest carske Austrije.

XIII. MOLITVENI IZLET

ČISTAČICA CRKVE I ODRASLIH ČITAČA

U subotu, 15. rujna, u ranim jutarnjim satima, uputili smo se na dvodnevni molitveni izlet i hođašće organizirano za čistačice crkve i odrasle čitače naše župne zajednice. Naše prvo odredište bio je dominikanski samostan u Trogiru, gdje nas je dočekao fra Petar Galić, dominikanac posuških korijena, koji već neko vrijeme djeluje u Trogiru.

Nakon Svete mise pošli smo u razgledavanje Trogira i njegovih znamenitosti. Cijeli grad je pod UNESCO zaštitom, što najbolje govori o njegovoj vrijednosti. Naročito je poznat po svojim starinama i učenim ljudima koji su iz njega potekli. Danas Trogir ima 12 crkvi, a nekada ih je bilo 32. Posebno se štuje bl. Augustin Kažotić, te sveti Ivan Trogirski, trogirski biskup iz 11. stoljeća. Trogir se zove i "grad sretnog trenutka", po Kairosu, najmladem Zeusovom sinu. Obišli smo i samostan sv. Nikole, s prekrasnom galerijom umjetnina Kairos, gdje danas žive sestre benediktinke. Ipak, najviše smo ostali zadvljeni katedralnom crkvom sv. Lovre, građena romaničkim i gotičkim stilom.

Naša iduća usputna destinacija bio je Primošten, gdje smo posjetili župnu crkvu sv. Jure te razgledali grad.

Naše glavno odredište bio je Šibenik, pa smo tako nastavili put do grada "gdje Krka ljubi more". To je najstariji originalni hrvatski grad, u kojem nema utjecaja i tragova ni grčke ni rimske gradnje, u originalu su ga izgradili Hrvati. Sveti Mihovil zaštitnik je grada Šibenika, koji je status grada, a i biskupiju dobio 1298. godine. Popeli smo se na znamenitu tvrđavu sv. Mihovila, koja je građena za obranu od Turaka. Posjetili smo i samostan sv. Lovre. Ova crkva je prekrasna i posebna zbog lurdske špilje pred glavnim ulazom, te zbog groba službenice Božje Majke Klare Žižić, utemeljiteljice najstarije hrvatske autohtone družbe šibenskih stara franjevki od Bezgrješne, majka sirotih i ubogih. Ipak, najveći dojam na nas je ostavila šibenska katedrala sv. Jakova. Pod UNESCO je zaštitom, 105 godina se gradila i do dan danas nije objašnjeno kako je čudesno napravljena u vremenu kada nisu postojale današnje moderne tehnologije, napravljena isključivo ljudskim znojem i mukom. Školjka

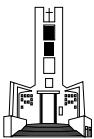

je često ponavljan motiv u unutrašnjosti katedrale, posebno u krstionici, a ona je sama znak sv. Jakova.

U nedjelju, dan smo započeli doručkom, spremanjem stvari i odlaskom u samostan svetog Frane u Šibeniku, gdje je i hrvatsko nacionalno svetište svetog Nikole Tavelića, prvoga hrvatskoga sveca. Tu se rodio sveti Nikola Tavelić, umro je mučeničkom smrću, a ovo svetište proglašeno je 1970. godine. U samostanu nas je dočekao fra Ivan Bradarić, rektor svetišta, koji pripada redu franjevaca konventualaca. Fratri su jedini sačuvali štovanje svetoga Nikole Tavelića, a u muzeju samostana čuva se posebna njegova relikvija (sandale). Muzej čuva i mnoštvo drugih vrijednih stvari, npr. Sveti pismo iz 1050. godine, koje je pripadalo Petru Krešimiru, također važnoj ličnosti grada Šibenika. Važno je istaknuti i Šibensku molitvu (najstariji tekst pisan latiničnim pismom i hrvatskim jezikom), koja se također čuva u muzeju ovoga samostana. Nakon završenog razgledavanja Šibenika, uputili smo se u Skradin, čiji je zaštitnik sveti Jeronim. Posjetili smo Župu rođenja Blažene Djevice Marije (katedrala male Gospe).

Slijedeće što smo posjetili je općina Kistanje, gdje smo ručali i obišli župnu crkvu svetog Nikole biskupa. Srdačno nas je dočekao don Ivan Perković, župnik. Pripovijedao nam je o svojoj župi. Ovo mjesto je naseljeno Hrvatima iz Janjeva, a prije 1990. godine bilo je sto posto pravoslavno mjesto.

U povratku kući posjetili smo i Drniš. Obišli smo crkvu svetoga Ante, koja je nekada bila džamija. Danas tu postoji tri katoličke crkve, jedna pravoslavna, ali džamija više nema. Zaštitnik Drniša je sveti Roko, kojem je također posvećena jedna mala crkva. Posjetili smo i crkvu Gospe od ružarja, gdje je veliki kip Gospe iznad samog oltara, kojega je izradio Ivan Meštrović.

HODOČAŠĆE NA GROB KARDINALA BL. ALOJZIJA STEPINCA

U subotu 3. ožujka u ranim jutarnjim satima hodočasnici iz Posušja su krenuli u Zagreb na proslavu 120. obljetnice rođenja bl. Alojzija Stepinca te 20. obljetnice njegova proglašenja blaženim. Na proslavi su se okupili vjernici iz Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije kako bi što svečanije upriličili ovo slavlje. U Zagreb smo stigli u 8 sati ujutro te se uputili u laganu šetnju snježnim Zagrebom.

Oko 10.30 sati započelo je okupljanje vjernika te pokorničko bogoslužje koje je predvodio provincijal fra Miljenko Šteko. Odmah nakon pobožnosti je uslijedila sv. ispovijed te mogućnost za pobožnost na grobu bl. Alojzija Stepinca. U 11.30 je započela svečana sveta Misa koju je predvodio biskup Ratko Perić nakon koje smo imali moguć-

nost za osobnu pobožnost na grobu bl. Alojzija. Oko 14 sati se katedrala morala isprazniti kako bi se oslobodilo mjesto za hodočasnike iz Đakovačko-osječke nadbiskupije. Tada smo pošli u šetnju Zagrebom i obilazak grada. Oko 16 sati smo se s Trga bana Jelačića lagano uputili kući.

HODOČAŠĆE U ITALIJU

2. – 7. TRAVNJA 2018.

Župa Posušje organizirala je župno hodočašće početkom travnja ove godine. Ovom prilikom posjetili smo Padovu, Loretto, San Giovanni Rotondo (svetište sv. Padre Pia), Monte Sant Angelo, Rim, zatim grob sv. Rite, Assisi – grad sv. Franje, i mnoga druga mjesta i znamenitosti.

95 hodočasnika predvođenih župnikom fra Mladenom Vukšićem uputilo se 2. travnja 2018.g na hodočašće u Italiju. Osim hodočasnika iz Posušja, skupinu je činila nekolicina hodočasnika iz Širokog Brijega, Gruda i Međugorja. Poslije cijelonoćnog putovanja autobusom preko Hrvatske stigli smo u jutarnjim satima na naše prvo odredište, Padovu. Po dolasku smo obišli svetište svetoga Leopolda Mandića, te smo slavili svetu Misu. Zatim smo otišli u obilazak crkve svetoga Antuna Padovanskoga, te smo se u popodnevnim satima uputiv-

li u svetište Loreto. Po dolasku u Loretto smjestili smo se u hotel, večerali te je uslijedio počinak.

Drugi dan hodočašća proveli smo u svetištu Gospe Loretiske u kojem se nalazi Sveta kuća iz Nazareta gdje je slavljena sveta Misa, te smo se

uputili prema San Giovanni Rotondu, svetištu sv. Padra Pia. Nakon što smo se smjestili u hotel, pošli smo do mjesta gdje smo izmolili križni put u kojem su bračni parovi koji su pošli na hodočašće nosili križ. Zatim smo išli u obilazak stare crkve koja je sagrađena još za života Padra Pia, groba Padra Pia te nove crkve.

Trećega dana uputili smo se prema Monte San Angelu u kojem se nalazi svetište Arkandela Mihuela. Sveta Misa je slavljena u špilji u kojoj se ukazao Arkandel Mihael, jedinom mjestu koje nije blagoslovljeno ljudskom rukom, nego rukom Arkandela Mihuela. Nakon razgledavanja krenuli smo prema MontecassINU gdje se nalazi benediktinski samostan. Obišli smo obnovljeni samostan koji je u potpunosti srušen u Drugome svjetskom ratu te molili na grobovima svetog Benedikta i svete Skolastike. U večernjim satima krenuli smo prema Rimu.

Četvrtega i petoga dana hodočašća posjetili smo najznačajnija mjesta u Rimu, između ostalog grobove sv. Petra i sv. Pavla u bazilici sv. Petra u Vatikanu i sv. Pavla izvan zidina, Panteon, grob posljednje bosanske kraljice Katarine Kotromanić

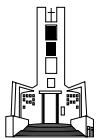
Kosače, grob svetoga Ivana Pavla II., katakombe, ali i najljepše turističke destinacije poput Colosseuma, Rimskoga foruma, Piazze Navone, Fontane di Trevi, Španjolskog trga... Sveta Misa slavljena je u crkvi svetoga Jeronima koja pripada Papinskom hrvatskom zavodu svetoga Jeronima.

Petoga dana u popodnevnim satima uputili smo se prema svetištu svete Rite. Nakon svete Mise uslijedilo je razgledavanje crkve svete Rite te polazak prema Asizu. U kasnim večernjim satima stigli smo u grad svetoga Franje.

U Asizu smo vidjeli brojna mjesta vezana za život i djelovanje svetoga Franje i svete Klare. Posebno je bilo vidjeti križ svetoga Damjana s kojeg je sveti Franjo čuo rijeći: "Idi i popravi moju Crkvu koja se ruši!" i Porcijunkulu koja je imala veliku ulogu u životu svetoga Franje. U njoj se on molio, postavio temelje franjevačkoga reda i umro je u njoj.

Nakon slavljenja svete Mise u Asizu uputili smo se kući. Nakon cijelonoćne vožnje stigli smo u Pošušje, umorni ali prepuni dojmova i lijepih priča iz Vječnoga Grada i rastali se sa željom da se slično putovanje što skorije ponovi.

TRADICIONALNO HODOČAŠĆE SVETOM IVANU KRSTITELJU U PODMILAČJE

U nedjelju 24. lipnja 2018. g. 54 vjernika naše župe organizirano su se uputili na tradicionalno hodočašće svetom Ivanu Krstitelju u Podmilačje. U jutarnjim satima krenuli smo s našega polazišta koje se nalazilo ispred župne kuće, a nakon tri sata ugodne vožnje došli smo do odredišta koje je već bilo dobrano ispunjeno pristiglim hodočasnicima iz cijele Bosne i Hercegovine i inozemstva.

Po dolasku u svetište vjernici su imali priliku za osobnu molitvu, ispunjenje zavjeta, isповјед i druženje, a nakon toga je uslijedilo svečano misno slavlje koje je predslavio provincijalni ministar Bosne Srebrenе fra Jozo Marinčić, uz concelebraciju dvadesetak svećenika.

Svečanu liturgiju organizirali su bogoslovi Franjevačke teologije u Sarajevu, a za liturgijsko pjevanje pobrinuo se mješoviti zbor sastavljen od pjevača iz više župa Bosne Srebrenе pod ravnnjem fra Emanuela Josića. Evangelje je otpjevao đakon Bosne Srebrenе fra Mario Dadić.

Fra Jozo Marinčić u svojoj nadahnutoj propovijedi između ostalog, pozvao je na obnavljanje tradicionalnih vrijednosti u našem narodu, a poseban naglasak stavio je na obitelj i molitvu. Također, naglašavajući poniznost svetog Ivana Krstitelja, koji se uvijek javno priznao glasnikom, a ne iščekivanim Mesijom, istaknuo je kako je svijet sit oholih vladara, a gladan poniznih služitelja koji će biti u službi brata čovjeka.

Na koncu misnoga slavlja, nazočnima se obratio župnik i upravitelj svetišta fra Filip Karadžа koji je zahvalio ponajprije Bogu, a zatim i svima koji su bili na usluzi proteklih dana oko organizacije ove svetkovine.

Poslije slavlja Euharistije, vjernici su pristupili i drugom slavlju – okrjepi tijela. Brojni štandovi i šatori nudili su delicije iz tradicionalne bosanske kuhinje. Povratak u Posušje započeo je u 14.00 sati. Ispunjeni primljениm darovima oko 18.00 sati vratili smo se našim domovima.

HODOČAŠĆE U SVETU ZEMLJU

(23. – 30. LISTOPADA 2018. GODINE)

1. DAN – Odlazak

Na samom početku želim zahvaliti dragomu Bogu na svim milostima, pa tako i na ovom hodočašću, predivnim ljudima i uspomenama koje će nas vezati cijeli život. Veliko hvala i našem duhovnom vođi *fra Milanu Lončaru*, ujedno organizatoru i motivatoru, koji nas je potaknuo da doživimo ovo nezaboravno iskustvo, koji se brinuo za cijelu skupinu (55 hodočasnika), kao i za svakog hodočasnika pojedinačno.

2. DAN – Božić

Pošto smo u Betlehemu, prvo odredište na početku dana je *Bazilika Isusova rođenja*, najstarija crkva u Svetoj Zemlji. Podzemni dio bazilike čini više špilja koje su pretvorene u kapelice; u špilji koja se nalazi ispod oltarskoga prostora časti se mjesto *Isusova rođenja*. Jedan po jedan spuštamo u špilju I poklanjamo se mjestu Isusova rođenja. Nakon duhovnog ispunjenja, radosni čekamo sljedeće odredište. Put nas dalje vodi u obilazak *Pastirskih polja* i *Ain Karem*, mjesto rođenja Ivana Krstitelja. U Ain Karem se nalaze dvije crkve koje smo posjetili. Do crkve *Marijina pohodenja* u Ain Karem treba se uspeti stubama, pa se ispred crkve može uživati u panoramskom pogledu na okolicu.

3. DAN – Velika Gospa

Prvi cilj današnjega dana je *Maslinka gora*. Sljedeće odredište je *Getsemanska špilja* ili *Špilja apostola*, mjesto današnjega slavljenja *Svete mise*. Nakon mise spustili smo se do *Crkve Marijina uznesenja*, poklonili se pred grobom svetoga Josipa, posjetili grob Joakima i Ane, te se dalje spustili do mjesta gdje je prema predaji Gospa bila prije Uznesenja na nebo; sad se tu nalazi prazan grob. Šetnjom maslinskim vrtom dolazimo do *Bazilike agonije*. Putem *Via dolorosa* ili Križnim putem idemo zajedno s Isusom, a zajedno ćemo proći sve postaje koje su ga dovele do križa. U Bazilici Isusova groba prisjećamo se ne samo Isusovog raspeća i smrti, nego i *uskršnjuća*. Na-

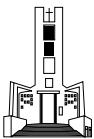
lazimo se na najsvetijem mjesto za nas kršćane. S lijeve strane ide se prema *Isusovom grobu*. Čekanje u redu je neizbjegljivo, ovdje se najduže čeka, to je prva stvar koja nam govori o važnosti ovoga svetog mjesta.

4. DAN – Veliki četvrtak

Četvrti dan počinjemo na brdu *Sion*. Obišli smo *grob kralja Davida* i zaputili se u dvoranu napravljenu na mjestu gdje se prema predaji nalazilo mjesto *Posljednje večere*. U *Dvorani posljednje večere* – *Cenakolo* – slavimo Sv. misu i pozorno slušamo fra Ćirinu propovijed. Dvorana predstavlja mjesto posljednjega susreta Isusa i njegovih učenika, mjesto ustanovljenja euharistije, Isusov dar nama. Zatim odlazimo u *Crkvu Marijina usnuća*, predivno sagrađena crkva. Za Mariju vjerujemo da je usnula u Gospodinu, a ne umrla. Odlazimo u novi dio grada, *Židovsku četvrt*, na gradsku tržnicu *Mahanei Yehuda*. Zatim smo posjetili drugi dio *Židovske četvrti*, promatrali zanimljive nošnje kod židovskih muškaraca i posjetili *Zid plača*. Smatra se da je naziv nastao od strane europskih promatrača koji su ustanovili da Židovi stoljećima dolaze na to mjesto tugujući zbog gubitka Hrama.

5. DAN – Uočnica 30. nedjelje kroz godinu

Putujemo u *Judejsku pustinju*. Na putu srećemo *Beduine* koji prodaju svoju robu. Naše

sljedeće odredište je **Qumaran**, gdje je 1947. godine beduinski dječak tražeći izgubljenu ovcu, otkrio davni autentični rukopis. Put nas dalje vodi duž **Mrtvoga mora** do sljedećeg odredišta **Masade**; u prijevodu *masada* bi bila utvrda. Na sam vrh smo se odvezli, a kasnije i spustili žičarom. Masada je uzdignuta na vrhu usamljene visoravni s pogledom na Mrtvo more, Judejsku pustinju, brdo **Nebo** i **Horeb**, a poznata je po događaju koji se tu zbio u prvom stoljeću poslije Krista. Nakon obilaska Masade organiziran je piknik u prirodi. Nedugo zatim ponovo smo na putu, idemo obnoviti kožu plutajući u **Mrtvom moru**. Sve smo obavili, mazanje ljekovitim blatom, plutanje u moru saliniteta 33 posto, tuširanje te povratak u Jerihon, u hotel **Jericho Resort Village**, gdje provodimo jednu noć.

6. DAN – Naviještenje Gospodinovo ili Blagovijest

Dan započinje vožnjom žičarom na **Brdo Kušnje** (*Karantal*), tako da ovaj put iz zraka možemo vidjeti cijeli Jerihon. Posebno duhovno stanje čovjek može osjetiti unutar malene špilje u kojoj je Isus molio dok je 40 dana postio na Brdu Kušnje. Par minuta na tom mjestu bilo je dovoljno za kratke molitve srcem i zahvalu Isusu na beskonačnoj ljubavi za svakoga od nas. Danas se vozimo u **Nazaret**, mjesto Isusova odrastanja, no prije Nazareta posjetit ćemo još par važnih mjesta. Prvo stajalište je **Yardenit**, mjesto uz rijeku Jordan, gdje smo imali priliku vidjeti "Posušku ploču", te nakon toga obnoviti krsna obećanja. Put nastavljamo dalje do sljedećeg odredišta – do **Gore Tabor**, mjesto **Isusova preobraženja**. Nastavljamo put do **Nazareta**, žurimo jer želimo slaviti Sv. misu. Dolazimo do **Bazilike Navještenja** i tražimo **Crkvu sv. Josipa** kako bismo započeli Sv. misu. Po završetku mise odlazimo do kipa svetoga Josipa, šapati molitve i tiki razgovori većinom su upućene od strane ženskoga roda.

7. DAN – Obnova bračnih obećanja u Kani Galilejskoj

U ranim jutarnjim satima zaputili smo se do **Gore Blaženstava**, pomolili se u crkvi Blaženstava te slavili Sv. misu na jednom od četiri vanjska oltara. Imamo još malo vremena uživ-

ati u prirodnim ljepotama na Gori Blaženstava, a zatim se spuštamo do **Galilejskoga jezera** i crkve **Petrova prvenstva** - mala, kamena crkva, unutar koje se nalazi kamen na kojem je Isus pripremao jelo apostolima. Nakon osvježenja vozimo se u **Kafarnaum** – Isusov grad. Obilazimo sinagogu u kojoj je Isus naviještao, čitamo tekstove evanđelja, odlazimo vidjeti crkvu koja je sagrađena na ostacima **Petrove kuće**, gdje je i Isus živio za vrijeme boravka u Kafarnaumu. Kratko slobodno vrijeme proveli smo u **Magdali**, rodnom gradu Marije Magdalene. Na kraju dana idemo u **Kanu Galilejsku**, mjesto Isusovog prvoga čuda, mjesto svadbe i **obnove bračnih obećanja**. U Kani je izgrađena predivna franjevačka crkva, a samo za našu grupu na raspolaganju je bila kapelica u kojoj je 10 parova obnovilo bračna obećanja.

8. DAN – Odlazak iz Nazareta u Tel Aviv – Zagreb – Posušje

U jutarnjim satima napuštamo hotel, u mislima se pozdravljamo s Nazaretom, Jerihonom, Jeruzalemom, Betlehemom i ostalim mjestima koja smo uspjeli posjetiti u ovih sedam dana. Slijedi vožnja do **Tel Aviva**. Iz autobusa se vidi brdo **Karmel**, mjesto na kojem je **sveti Ilija** branio vjeru u Izraelu. Imali smo sat vremena za pogledati **samostan karmelićana** i crkvu sagrađenu oko Ilijine špilje nazvanu **Stella Maris** ili **Zvijezda mora**; obje građevine su posvećene Blaženoj Djevici Mariji.

No, naše odredište je **Jaffa** i obilazak **crkve svetog Petra**, bilo je vremena i za prošetati starim dijelom grada.

HODOČAŠĆE U BOKU KOTORSKU – ZALJEV SVETACA

3. – 4. STUDENOGA 2018.

Grupa nas 92 hodočasnika iz župe Posušja, predvođeni župnikom fra Mladenom Vukšićem i vodičima gosp. Slavom Mandurićem i Draženom Marijanovićem posjetili smo Zaljev hrvatskih svetaca od 3. do 4. studenoga 2018. Dvodnevno hodočašće imalo je za cilj posjetiti svetišta Kotorske biskupije.

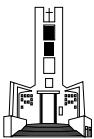
Vožnja preko Mostara, Trebinja do crnogorske granice po čijem se prelasku stiže u Herceg Novi, rodni grad sv. Leopolda Bogdana Mandića. Sam stari grad skriva u sebi ljepote primorskog gradića. Prvo što pomislimo na spomenu imena tog grada je sveti Leopold Bogdan Mandić. Uputili smo se crkvi sv. Jeronima u kojoj je kršten sv. Leopold.

Nakon kratke stanke i obilaska grada slijedio je nastavak puta do Perasta, prekrasnoga baroknog gradića s kojeg se pruža prekrasan pogled na otoke sv. Jurja i otok Gospe od Škrpjela. Dok je prvi

prirodni, drugi je djelo ljudskih ruku. Otok i kapela podignuti su u znak zahvalnosti Gospo za ozdravljenje jednog od dvojice braće koji su na tom mjestu pronašli Gospinu sliku. Na hridi (škrpjelu) ispred Perasta braća Martešići su 22. srpnja 1452. g. pronašli Gospinu sliku. Peraštani su tijekom stoljeća nasipanjem kamena povećali površinu otoka. Već u 15. st. na hridi je podignuta kapelica, u koju je stavljena Gospina slika. O crkvi i otočiću sve nam je ispriporjedio don Srećko Majić. Unutrašnjost crkve raskošna je.

U malim brodicama, puni dojmova napuštamo otočić i nastavljamo vožnju do Kotora. Kotorska biskupija je najjužnija hrvatska crkvena pokrajina. Grad je opasan starim, četiri kilometra dugim zidinama kroz koje se ulazi na troja vrata. Od 1979. nalazi se na UNESCO-vu popisu zaštićene svjetske kulturne baštine. Obilaskom grada uskim uličicama koje iza svakoga kuta kriju prizor

jedinstvene mediteranske arhitekture i života vide se mnogobrojne palače, crkvice i naravno nezaobilazna prelijepa katedrala sv. Tripuna, zaštitnika grada, koja je vrijedan i najljepši i najznačajniji spomenik romaničke arhitekture na Jadranu.

Malo umorni, ali ipak uporni u želji za dalje uputili smo se do Dobrote, maloga mjesta na samoj obali. Župnik don Pavao Medač srdačno nas je dočekao u crkvi sv. Eustahija i ispričao nam sve povijesne činjenice o samoj crkvi. Kras je sedam oltara izrađenih od raznobojnih mramora. Na stropu je oslikano 12 slika koje su djelo veličanstvenog opusa Joze Kljakovića, a same slike prikazuju život i mučeništvo sv. Eustahija. Prezbiterij krasи zidni mozaik poznatoga hrvatskog umjetnika Ede Murtića. Osjećajući već malo umor uputili smo se do prekrasnog, malenog gradića Tivta gdje smo i noćili.

U jutarnjim satima napuštamo Tivat, odlazimo do katedrale sv. Tripuna gdje smo slavili sv. Misu. Nadahnuti samim Evandeljem i milosno ispunjeni upućujemo se do NP Lovćen s poznatim Meštrovićevim mauzolejem. Prekrasan pogled na sve strane pruža se s Lovćena, koji je ujedno i najznamenitija planina u Crnoj Gori, a i opjevana je u brojnim pjesmama, te i u crnogorskoj himni. Visinom se ističu dva vrha: Štirovnik (1749 m) i Jezerski vrh (1657 m). Na Jezerskom vrhu nalazi se mauzolej poznatoga crnogorskog pjesnika Petra II. Petrovića Njegoša, gdje je i sahranjen. Oto-

ren je 28. srpnja 1974. g., a uređen je po zamisli Ivana Meštrovića. Puni dojmova spuštamo se do crnogorske prijestolnice Cetinja koja je i općina i povijesno središte. Sazdao ga je crnogorski vladar Ivan Crnojević 1482. g. Tu se može vidjeti i manastir posvećen Bogorodici.

Opjeni svježim zrakom, visinama i prekrasnom prirodom polako se sruštamo prema Budvi. Razgledavamo Budvu, Staru Budvu, koja nas svojom prekrasnom arhitekturom i čarima uskih ulica podsjeća na naše dalmatinske ulice. Budva se smatra jednim od najstarijih naselja na Jadranu, a danas je jedno od nezaobilaznih turističkih mjesto.

Ovo dvodnevno hodočašće bila je iznimna prilika za nas vjernike ne samo da upoznamo život i rodni kraj bokeljskih svetaca, i duhovnu i materijalnu ljepotu Kotorske biskupije, nego i posebna prilika za upoznavanje posebnosti naše Crkve i sebe samih.

TRIBINE U NAŠOJ ŽUPI

GRIJEH I SAKRAMENT ISPOVIJEDI – POMIRENJA

Posušje, 1. listopada 2018., fra Tomislav Pervan

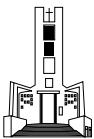
Ni u jednoj svjetskoj religiji nemamo do te mjerne izraženu zbiljnost grijeha kao u kršćanstvu i židovstvu. Od samoga početka čovjekova bivovanja na ovoj zemlji grijeh je pratilac. Praroditelji, Adam

i Eva, navukli su na sebe prokletstvo, neposluhom, hoteći biti ravnii Bogu. Htjeli su biti bogovi. Grijeh nepovjerenja, neposluha, grijeh oholosti, neponiznosti. Čovječe, stvor si, ne Stvoritelj! Međutim, čovjek u svojoj oholosti želi svrgnuti Boga te upropastava sebe i svoje potomstvo. Na prvi grijeh praroditelja slijedi bratoubojstvo, Kain je zatukao Abela, iz zavisti.

Nakon toga grijeh se širi poput stepskog ili šumskog požara u sušno doba godine. Zahvaća pred sobom sve tako da i sam Bog zaključuje da treba iskorijeniti čovjeka koga je stvorio, šaljući opći potop. Spašava se Noa s obitelji, ali budimo svjesni: Ni tu se nije grijeh iskorijenio, grijeh ulazi s čovjekom i u korabiju pa imamo nakon Potopa opetovani čovjekov pad. Babilonska kula znamen je ljudske oholosti, trajni spomenik i upozorenje da je čovjek stvor, da se ne može vinuti do božanskih sfera svojim nastojanjima.

Izabrani narod – Izraelci – u trajno su kušnji otpada. Netom su se domogli žuđene slobode iz egipatskoga ropstva, zapadaju u idolopoklonstvo. Klanjaju se Zlatnom telcu – simbolu egipatske religije. Otpad od Boga provlači se kroz cijelu židovsku povijest te su njihovi grijesi kulminirali u ponovnom sužanjstvu – ovaj put u Babilonu. Proroci su Božji glas u narodu koji poziva na obraćenje. Odvraćanje od privida, laži, grijeha, zavodljivosti božanstava te klanjanje Bogu u srcu. Obrezati srca, ne tijela.

Jedno od najdojmljivijih mjesta u Starome zavjetu koje tako zorno opisuje čovjekovo stanje grijeha pronaći ćemo u Knjizi proroka Izajie, poglavlje 59., koje je naslovljeno kao "Psalam". Tu se opisuje stanje grijeha u kome se ljudi nalaze. Grijeh stvara jaz između Boga i čovjeka, Bog nas ne čuje, grijesi zastiru Božje lice. Ruke u krvi ogrekle, prsti u zločinima, jezik podlost mrmlja, usne izgovaraju laži, nitko s pravom tužbe ne podiže niti koga sude po istini. Uzdaju se u ništavila, u ništa, laži kazuju, začinju zloču, rađaju bezakonja! I prorok priznaje: "Mnogo je naših opačina, grijesi naši protiv nas svjedoče!" Odmetnici smo od Boga, govorimo podlo, odmetnički, u srcu smisljamo riječi lažljive. Nema pravde ni pravice, jer "na trgu posnu istinu, i poštenju nema više pristupa" (59,14).

Na kraju sam Gospodin onako rezignirano zaključuje kako "nema više čovjeka" (r.16). Grijeh čovjeka raščovječe, nije više Božja slika, postaje karikaturom samoga sebe. Stoga imamo toliko puta u knjigama Staroga zavjeta velika pokornička bogoslužja u kojima cijeli narod okajava svoje grijeha, zablude, otpade, nevjeru te priznaje kako su sve kazne što su ih tijekom vremena zadesile plod njihovih grijeha, od kralja pa do običnog ratara ili pastira.

Sakramenti u crkvi

sakramenti su dragocjenost u Crkvi, izvor života i zalog vječnosti. Uvijek je opasnost da dragocjenost postane nešto svagdanje. Primjerice kod euharistije. Kao i kod mnogo toga u životu. Ono što svećenik čini na oltaru, u ispovjedaonici, čini sam Krist. Izgovaramo uvijek u prvom licu: *Ovo je moje tijelo! Ovo je krv moja! I ja te odrješujem od svih tvojih grijeha - u Ime Oca i Sina i Duha Svetoga*. Vanjski znak prati uvijek riječ koja tumači što se zbiva.

Prisjetimo se poruke s početka Matejeva Evanđelja. Kad je Josip bio u dvoumici glede Marijine trudnoće, kad ju je htio otpustiti, potajice, javlja mu se Andeo u snu i poručuje između ostaloga da Djetetu dadne ime "Isus – jer će on spasiti narod svoj **od grijeha njegovih**" (Mt 1,21). Isus dolazi spasiti nas, osloboditi nas, otkupiti nas od grijeha i krivnje. Smisao Isusova dolaska jest grijeh svijeta, grijeh svakoga od nas i spas. Dolazi zbog mene, tebe, nas! Na Posljednjoj večeri izgovara riječi nad kruhom i vinom: "Prolijeva se za vas i mnoge na OPROST GRIJEHA". Izgovara se to u svakoj svetoj Misi. To je bilo prije križa. Daje tumač žrtve na križu u riječima na Posljednjoj večeri.

Nakon Usksra prvo što Isus čini jest ustanova sakramenta pomirenja, ispovijedi: Mir – Duh Sveti – oprost grijeha! Isus nakon Usksra apostole šalje. Nije ih pitao želete li, hoće li, nego ih odašilje. Nemaju drugoga izbora nego Gospodina slijediti. Isus kao Usksli nije više vezan uz prostor i vrijeme kao mi. Vječnost nije beskonačnost vremena ni prostora, nego trajna sadašnjost. Isus kao Usksli trajno je prisutan u vremenu i prostoru, svim mjestima i svim vremenima. Teško nam je to shvatiti, ali imamo u Novome zavjetu upravo svjedočanstva takve Isusove prisutnosti. Ulazi na zatvorena vrata, nije vezan uz prostor, isto tako ni

vrijeme. Usksnuće je konačna žetva vremena u jednoj točci – Isusu Kristu. Kao usksli on je bliži nama nego mi sami sebi.

Znak kao komunikacija

Živimo okruženi znakovljem. Sjednemo li u vozilo, ako se nismo zavezali, signalizira nam dosadni znak da se vežemo. Padne li temperatura ispod četiri stupnja, signalizira nam vozilo da je opasnost od smrzavanja ili poledice na putu. Uključim li navigaciju pa skrenem s puta, upozorava me da treba promijeniti smjer. Odnosno, već ona pruža mnoštvo piktograma, sličica, kao i računalo kad s njim radim. Kod bilo koje tiskovne konferencije imamo otraga, iza leđa, mnoštvo reklama svjetskih "brand"-tvrtaka. Mnoštvo prometnih znakova, a onda na sve strane kratice, počev od biblijskih knjiga, do javnih poduzeća itd. Suvremeni život vrvi od kratkih poruka koje su ujedno i tumač.

U životu ima i drugih znakova, mnogo značajnijih, bitnih, ljudskih, daleko od puke mehanike i ljudske inventivnosti. Primjerice, kolodvori, zračne luke. Dolasci i odlasci, zagrljaji, suze, poljupci. Ljudi se privijaju jedni uz druge, ne želeći da se rastanu. Ili pak kod ukopa. Sve su to znakovi koji mnogo govore. Šaputanje u uho, poljubac. Vanjski znak, ali ima u sebi nutarnju poruku. Nešto ljudi povezuje i to želete izraziti vanjskim gestama, kretnjama. Zajedništvo, vidljivo i nevidljivo. Inače bi zagrljav bio suvišan, prazan, bezdušan, puka vanjština, ako nema sadržaja iznutra. Kod ponovnog susreta dolazi do izražaja ono što je već postojalo u životu tih ljudi. Sociolozi bi rekli, komunikacija je bitna za naš život. Znakovi samo utvrđuju međusobnu komunikaciju.

Isus i svijet znakova

I u Isusovu životu znakovi igraju bitnu ulogu. Isus je liječio bolesnike. Kako ih je liječio? Polagao bi na njih ruke, dodirivao ih. Znao je tisnuti svoj prst u uho gluhotnjemu čovjeku, izgovorio bi riječ "Effatha" tj. "Otvori se!" Pravio od prašine i pljuvačke smjesu i mazao oči slijepcu.

Isus nije samo liječio. On je pozivao djecu k sebi, grlio ih, blagoslovio ih. Jeo je i pio s grješnicima, carinicima. Učenicima noge prao. Slavio s njima pashalnu večeru. Sve to zadire duboko

u čovjekovu tjelesnu dimenziju. Isus je sve svoje akcije pratio riječima. Riječ i čin, riječ i znak. Kod Isusa riječ i znak tvore cjelinu, jedinstvo. Stoga gotovo sve što čini tvori u njega jedno jedinstvo, nosi u sebi sakramentalnu strukturu. Ono što je Isus činio nakon uskrsnuća i što čini Crkva u sakramentima, ima svoj predložak, uzorak u Isusovu životu.

Stoga možemo reći, nakon Uskrsa organski se razvija ono što je Isus za svoga zemaljskog života započeo. Sakramenti postaju komunikacijom između uskrsloga Krista i kršćana. Sve se odvija u znakovima koje prate riječi. Znak je bitan – njega prati riječ koja je sastavni dio sakramentoa. Inače bi sve bilo puka magija i bajanje.

Zamislimo bračno zajedništvo u kome partneri ne razgovaraju, ne izmjenjuju znakove, gdje se dani ma ne razgovara, gdje nema pogleda, nježnosti, dodira, gdje nema poljupca, zagrljaja – takav brak ide prema svome rasulu, bankrotu, ili je odavna već prestao biti brakom. Znakovi su bitni u bračnom životu. Bez znakova nema bračnoga života. Bez znakova ne možemo uopće egzistirati jer su znakovi bitni preduvjet za susret. Oni su izvorno ljudska potreba, nešto bezuvjetno, oni su most između vidljivoga i nevidljivoga, vremena i vječnosti, između zemaljskoga vremena i Božje vječnosti.

Ustanovljeni znakovi - sakramenti

sakramenti nisu magijski čini. Nisu oni droga koja bi se nudila. Nisu ni puko sjećanje na ono što je Isus činio. Oni su stvarni susret, sjedinjenje. Oni su zajedništvo. Tu ima Isus inicijativu, ne mi. On je počeo s tim, on je to ustanovio i ostavio činiti "Njemu na spomen". U definiciji sakramento imamo činjenicu da su to vidljivi znakovi koje je ustanovio Isus Krist da bi preko njih posredovao nevidljivu milost. To je bitno za svaki sakrament. Ne možemo mi uspostaviti komunikaciju s Isusom Kristom, nego to čini on u sakramentima. Što je ostavio Crkvi, vrijedi za sva vremena. Krist Isus je sakrament susreta Boga i čovjeka. U njemu se susreću Bog i čovjek, dok je Crkva kumulativni sakrament, ona u sebi sadrži sve sakramente. Sakramenti su realizacija Crkve u prostoru i vremenu. Crkva je temeljni sakrament koji u sebi uključuje sve druge.

Veliki teolog Romano Guardini postavlja u jednoj svojoj knjizi pitanje: *Kako možemo uopće znati tko je zbilja Bog?* Daje odgovor: *Možemo znati samo promatraljući Isusa Krista, zagledani u Isusa Krista.* Isus Krist je slika Boga nevidljivoga, veli Poslanica Kološanima. On je Božja Ikona. Iz Isusovih riječi i radnja možemo saznati tko je zbilja Bog.

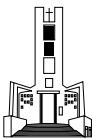
Zatim se nadalje Guardini pita: *Odakle znamo tko je bio Isus Krist? Ima toliko slika, toliko slutnja, toliko raznih tumačenja i suprostavljenih mišljenja o Isusu Kristu.* On nudi odgovor: *U konačnici znamo tko je Isus Krist samo izvjere Crkve. Pristup k Isusu imamo samo u zajedništvu vjernika, na tlu vjerničkih zajednica. One nam omogućuju pristup istinskom Isusu.* Kad kažemo da imamo sedam sakramenata, onda su to samo vanjski vidljivi izražaji života Crkve u svijetu, Crkve kao temeljnoga sakramentoa.

Crkva je vidljiva, a temelji se na nevidljivom temelju Isusu Kristu. Isusu živom, uskrsom i proslavljenom. Crkva njega naviješta, Isus djeli u onima koji u njega vjeruju. Gdje su dvojica ili trojica u njegovo ime sabrana, i on je tu među njima. Kad se govori o sakramentima, treba imati u zreniku temeljni sakrament – Crkvu. Krist nije sam, on je uvijek u zajednici i ja ga samo u zajednici mogu susresti. Ne mogu vjerovati sam, nego samo u zajednici, općinstvu svetih. Ne mogu ni naslijedovati Isusa bez drugih koji su uključeni u to zajedništvo.

Susret s Isusom u sakramentima događa se uviјek u zajedništvu. Bez zajedništva nemoguće je iskusiti snagu sakramenta. Stoga je preporuka Crkve da se svi sakramenti slave u okviru zajednice vjernika. Počev od krštenja do bolesničkog pomažanja. Nema privatnog kršćanstva.

Sakramenti i zbiljnost križa

Svijet nije perivoj, nego mjesto koje smo mi ljudi svojim grijesima izobličili, gdje smo posijali svoje otrovno sjeme. Nemoguće je odstraniti iz stvorenja patnju i križ. Proroci su u Starome zavjetu naviještali Božju poruku i bili su odreda ubijani. Ivan je Krstitelj naviještao, otvorio svoja usta i svoju je riječ platio glavom. Isus je naviještao novo doba, kraljevstvo Božje i za to je otišao u smrt. Dakako, svojom smrću pokazao nam je put iz naše

bijede, dao nam životni smjer nasljedovanja njega. Stoga sakramenti sadržaju u sebi ne samo veličinu i slavu stvorenja, nego su vezani nužno uz muku i smrt Isusovu.

Krštenje je suumiranje s Kristom, i samo ako s Kristom umremo, možemo s njime i uskrsnuti. Sakrament pomirenja jest čin gdje se već sada stavljamo pred konačni Božji sud, podlažemo se Božjem судu i tražimo milosrđe, smilovanje i oprost za životne promašaje. U euharistiji, lomljenju kruha i pijenju kaleža, imamo udjela u Isusovoj tjeskobi, njegovoj smrti, njegovu predanju. U najsvetijem činu sv. Mise, u pretvorbi imamo upravo tu riječ: *Prolijeva se krv za sve za oprost grijeha!* Svećenički red jest ovlast u Isusovo ime činiti ono što je Krist činio. Činiti kao on, govoriti što je on izrekao. Sakramenti vode prema križu, ali i prema slavi Uskrsloga. Kroz patnju prema predokusu vječnoga.

Katastrofa u Davidovu životu

Ispovijed kao sakrament gotovo je nestala iz svijesti zapadnih vjernika i katolika. Nekoć su ispvjedaonice u crkvama i prvostolnicama rađene od najboljeg drveta, ukrašavane, danas su postale neuporabive. Ničemu ne služe. Desetljećima vjernici ne idu u ispvjedaonice, ne ispvijedaju svoje grijeha. Ispovjedaonice su postale odlagalište za pribor za čišćenje crkve. Tu su metle, kante, krpe, sanitarni pribor. Mjesto gdje su se vjernici čistili od grijeha postalo je mjesto gdje se odlaže pribor za čišćenje svetoga prostora. Zašto je tomu tako? Gdje su razlozi i uzroci da se izgubila svijest potrebe ispvijedanja? Ljudi ne grijše manje, nego više – ali, gdje nema Boga, nema svijesti grijeha. Ljudi su otjerali Boga te time i svijest grijeha, pa stoga pune psihijatrijske ordinacije i truju se psihofarmacima.

Nema više ni svijesti zajedništva. Svijet je postao svijet individualaca i svatko kuša na svoj način s Bogom riješiti svoje "račune". Da bi sakramenti bili učinkoviti, treba živa zajednica koja živi iz svijesti Crkve koja je temeljni sakrament. Bog je Bog povijesti, dao nam je Crkvu, a svima nama treba svakodnevno obraćenje. U svijesti vjernika manjka Crkva koja je biotop za život duha i srca, za našu vjeru.

Nedostaje i osobna svijest grijeha i krivnje. Poremećena svijest i savjest, pseudoznanstvene

ni pogledi na život. Ulogu svećenika preuzeo je psiholog ili psihijatar, psihanaliza je nadomjestak za svećenika. Jedno je jasno – nikakav psiholog ni psihijatar ni psihanalitičar, psihoterapeut ne može skinuti s čovjeka krivnju. To može samo Bog. Sve drugo su vulgarni pokušaji da se čovjeka oslobođi od krivnje. Oni govore o sjeni, o super-ego, o agresijama, o kompleksima krivnje i manje vrijednosti itd., ali ne mogu govoriti o krivnji u teološkom smislu riječi. O tome ne mogu ni govoriti jer nisu kompetentni.

Ako su to stvarno izvrsni, dobri psihoterapeuti te spoznaju da je pacijent koji pred njim sjedi vjernik, uputit će ga na mogućnost da potraži oprost u isповijedi i olakšanje u vjeri. To se događa rijetko. Obično će reći: "Ma, kakav osjećaj krivnje! Bacite to kroz prozor. Nemojte se time opterećivati". To nam savjetuju i s televizora mnogi "savjetnici" za koje ne postoji pojам grijeha ni krivnje.

Pa sve su "sapunice" i filmovi prepuni grijeha, bluda, preljuba, razvrata. "Afere" su uvijek pikantne, uloge i partneri se mijenjaju na tekućoj vrpcu. Pa će reći: "Dogodilo mi se!" – "Nije bitno... Idemo dalje" itd... Ljudi se kušaju sami oslobođiti grijeha, dati sami sebi odrješenje... Ali to ne ide. Treba mi netko drugi reći: "Grijeh ti je oprošten". Vulgarni pristup nečemu što određuje čovjekov život i sudbinu svijeta.

Jasno, kad se otjera Bog iz društva, nema više nikakvih moralnih ograda ni zasada. Nema zapovijedi ni propisa, svatko čini što ga volja. Hitler je htio riješiti društvo židovskih i kršćanskih moralnih zasada, kršćanske savjesti, svijesti grijeha – i a što su učinili u povijesti nacizam i komunizam: Ostavili su iza sebe stotinu milijuna žrtava!

Mnogi tvrde kako je sva bijeda čovječanstva odatile što je prihvatio kršćanske zasade. Kao, navedeno, kršćanstvo stalno nastoji u ljudi utjerati zabrane i zapovijedi, govor je tu o nekakvu ljubomornom Bogu koji stalno kontrolira, nadgleda, koji je čovjekova konkurenčija, nebeska policija. Htjeli bismo biti drukčiji, ali to taj Bog ne dopušta. I stoga su ljudi na Boga bijesni.

Davidov grijeh i pad

Zato vrijedi promisliti što to židovstvo i kršćanstvo govori i naučava o grijehu i krivnji. Tu nam je Biblija uvijek najbolji saveznik jer u njoj nema teorije, nego se sve zorno ilustrira. U njoj

imamo zorne zgode i Božji narod u tim zgodama i događajima izriče svoje iskustvo spram Boga i svijeta, znanje o grijehu i oprostu grijeha.

Ono što se dogodilo kralju Davidu spada u svjetsku literaturu. Biblijsko izvješće o Davidovu grijehu. Rat je. Vojnici na bojištu. David u svojemu gradu. Popodnevni sati. Izišao na verandu. Ugledao ženu lijepu kako se kupa. Požudne oči, požuda se spušta u srce. Raspituje se i dozvao je k sebi. I žena zatrudnje. Njezin muž Urija dolazi s fronte. Ne želi ići doma, i na kraju nosi sa sobom u naprtnjači, svojoj ruci vlastitu smrtnu presudu. Stavljen je u prednju crtlu fronte i pogiba. Dojavili to Davidu i Urijinoj ženi. Kad ga je oplakala, David je uze k sebi kao ženu. Nežidovku.

Međutim, GOSPODINU SE TO NIJE SVIDJELO! Stoga mu šalje proroka Natana koji u slici jednoj ovci izgovara kralju: TI SI TAJ ČOVJEK! Čita mu litanije i lekciju spram njegova grijeha te što je počinio. Dijete će umrijeti. Ali se nikada više mač ne će udaljiti od tvoje kuće. Na sve to David samo prozbori: SAGRIJEŠIO SAM PRED GOSPODINOM!

Ono što je tu opisano jest zločin. Izveo ga je ne neki drumski razbojnik, nego slavni kralj David. On – pojam kralja u židovstvu. Vjernik je on, nije bezbožnik, poput Heroda koji je uzeo tuđu ženu te zbog nje dao Ivana u tamnici smaknuti. David je pjevao pjesme Gospodinu, a nakon ovoga grijeha čuveni Psalm 51. Što čitamo jest bez imalo šminke.

Zanimljivo, drugi bi narodi svoje veličine štitili, krili bi njihove grijehе i ljubavne pustolovine. Toga nema u židovstvu. Svi smo ljudi, podložni grijehu. Stoga je grijeh onih gore veći. Božje djelo provlači se kao crvena nit – i preko grješnih ljudi koji su se obratili i služili Božjem planu. Davidov grijeh nije zapravo samo preljub, nego i gore: Zloporaba moći. Ima moć i stoga gura čovjeka u smrt.

Sveti Ivan napisao u svojoj Prvoj poslanici: *Požuda tijela, požuda očiju, oholost života!* Ovdje je najprije požuda očiju. To vodi do grijeha. Grijeh je plodio trudnoćom. David bi htio da Urija pošto-poto ide doma svojoj ženi, nakon tjedana ratovanja. Ali on ne želi. Kao da je prozreo igru. I onda vrtložnik grijeha. Gura Uriju u prve redove, a s njim ginu i izvrsni junaci. Iz požude rađa se ubojstvo - smrt. Ali tu ne svršava. Grijeh se na-

stavlja u Davidovo lozi. GOSPODINU SE NIJE SVIDJELO TO ŠTO JE DAVID UČINIO! – David je na trenutak isključio Boga iz svoje svijesti i srca. Bog nije u igri. On je izvan događanja. Grijeh je grijeh i krivnja je krivnja – i bez spomena Boga. To ne mogu isključiti ni psihologija ni sociologija.

Moćnici međutim misle, imam moć, činit će što hoću, što mi se sviđa. Ja određujem što je dobro a što zlo. Imam vlast činiti što hoću. Đavolska logika – sve dok dođe ono zaključno: GOSPODINU SE NIJE SVIDJELO.

Nije li Bog posljednja instanca i zadnje mjerilo dobra i zla, sva se etika urušava u sebe i ide prema samovolji. Nema li Boga, dopušteno je sve. I ubijanje nerođenih, i staraca, i abortus, i eutanazija. Nema ni savjesti jer se savjest mora odgajati.

Tko je posrednik toga mjerila? Kako saznati pravu mjeru i mjerilo? Tko će nas poučiti razlikovati što je dobro što zlo? Treba iskustvo, treba zajednica, narod. Kod Davida to je prorok Natan te iskustvo hoda naroda sa svojim Bogom. Iskustvo krivnje i grijeha, oprosta i pomirenja.

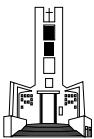
Nakon zgode s ovčicom David izriče sud: SMRT JE ZASLUŽIO TAJ ČOVJEK! Ti si taj čovjek, Davide, govori mu Natan. Izriče smrtnu presudu nad samim sobom. Do toga nije došlo, jer je David svoj grijeh okajao. *Gospodin ti je grijeh oprostio. Ne ćes umrijjeti!*

Ali tu nije kraj...

presuda je izrečena, Davidu Natan u Božje ime opršta grijeh nakon što je priznao svoju krivnju. Pomislili bismo, sad je sve u redu. Kao i nakon dobre isповijedi. Pokajnik napušta ispvjedaonicu, izmoli nekoliko Očenaša i ide sretan kući. Miran, rasterećen i lagan kao ptica.

Međutim, nije tu kraj priče. Dijete začeto u preljubu umire, a onda se događaju još strašnije stvari na dvoru. Polubrat siluje polusestru, Abšalom se osvećuje, podiže bunu, David u smrtnom strahu. Pobuna je ugušena, Abšalom pogiba. Mač se ne udaljuje od Davidova dvora. Pitamo se: Što se tu događa? Nije li Bog oprostio grijeh? Nije li tu Bog osvetnik? Ne.

Ono što se tu očituje je stvarnost povezana uz grijeh. Krivnja grijeha je oproštena, grijeh je izbrisani. Ne postoji više. To je utješno i oslobođajuće rasterećenje duše. Ali GRIJEH MIJENJA SVIJET.

MIJENJA SVIJET NAGORE! Grijeh ostavlja trage. Svaki grijeh nosi sa sobom posljedice. Ponekada i strašne. Primjerice, kad netko nekomu zapali kuću. Može on svoj čin, svoj grijeh poslije okajati, ispovjediti, može čak i platiti. Ali KUĆA JE RUŠEVINA. Tako i grijeh ostavlja iza sebe ruševinu u duši. U obitelji. Grijeh djeluje razorno na sve oko sebe.

I nisu to samo izvanske, materijalne posljedice. Razara se nešto u srcu. Koliko osoba govori kako ih guši u grudima, kako ih srce steže, kako je razorena duša i biće. Razorenog povjerenje prema drugima. Može se razoriti vjera. Jesmo li svjesni koliko toga razaramo u svojim bližnjima i drugim ljudima svojom psovkom u kući, svojim bogohulama, svojim bludom, preljubom, pobačajima, lijenošću, svojim cinizmom, svojim nepovjerenjem, tračevima, ogovaranjem, neprovjerenim pričama, prijetvornim životom?

Ako živimo u grijehu, grijeh stanuje u nama, našim domovima, zlo se u nama utjelovljuje. Pogotovo u obiteljima. Grijeh se prenosi s roditelja na djecu. Grijeh se prenosi na one koji su o nama ovisni. Koji su u nas zagledani pa ih onda grijehom formiramo i deformiramo.

Tako se i Davidov grijeh prenosio. Ima teške posljedice u cijeloj obitelji. Sin želi biti kralj namjesto oca, provalio je u Davidove odaje, obeščastio njegove žene, silovao. O tome bruji cijeli Izrael. Sin ponavlja javno što je otac David učinio kriomice.

Nije tomu kriv Bog, nego čovjek stvara preduvjete da se grijeh širi. Posljedice se znaju osjećati i kroz naraštaje ako čovjek ne živi obraćeničkim, svetim životom. Kod Davida Bog daje novu šansu sa Salomonom. Ali će i on svršiti tragično – prepustivši se pogankama, živeći u razvratu.

U povijesti Davida i Betšabeje imamo izdiferenciranu teologiju grijeha i krivnje. Imamo pred sobom svu bijedu čovjeka, ali i veličinu ako se obrati. Tu nam se jasno kaže kako se grijeh nikada ne usmjeruje samo protiv bližnjega, nego i protiv Boga. Ne s činjenice da bismo grijehom Boga uvrijedili, nego zato što grijeh pogađa samoga Boga. Mi naime svojim grijehom zatamnjujemo, zamračujemo spasenje i sreću koju čovjeku Bog želi. Stoga David i veli: SAGRIJEŠIO SAM PROTIV BOGA! Ne samo preljubom protiv braka svojeg bližnjega, ne samo ubojstvom nevina čovjeka, nego protiv Boga.

To je duboka spoznaja Biblije. Kad griješimo, razaramo ne samo dio svijeta. Grijehom zaustavljamo Božji plan koji želi spasiti cijeli svijet. Želi spasenje svih ljudi. Grijehom se ogrješujemo o Boga i njegovo djelo u svijetu. Vrijedi i obrat: Ako se zauzmemu u izgradnji boljeg svijeta, da nastanu zdrave zajednice, pomažemo da se spasenje ostvari u svijetu, i to onda prekriva mnoštvo grijeha. Stoga je ispovijed – prava i životna – Božji dar!

POSLJEDICE OVISNOSTI – POČETAK KRAJA OBITELJI

Posušje, 8. listopada 2018., don Tonči Matulić

Dobrobit pojedinačne osobe te ljudskoga društva, ali i same Crkve neraskidivo je povezana s dobrobiti obitelji i obiteljske zajednice.

Afektivno, emocionalno, psihičko, moralno i duhovno zdravlje pojedinca uvjetovani su afektivnim, emocionalnim, psihičkim, moralnim i duhovnim stanjem i ozračjem obitelji. Ako je obitelj na bilo koji način i u bilo kojem smislu ranjena, osakaćena, uskraćena, takvo će stanje podmuklo, ali stvarno utjecati na sve njezine članove.

Drugi vatikanski koncil obitelj naziva rafiniranim pojmom takozvane kućne Crkve (Ecclesia domestica), naučavajući da "iz ženidbene zajednice, naime, proizlazi obitelj u kojoj se radaju novi građani ljudskoga društva, koji po milosti Duha Svetoga krstom postaju djecom Božjom da narod Božji neprestano traje u tijeku stoljećâ. U toj takoreći kućnoj Crkvi roditelji trebaju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjerovjesnici te njegovati zvanje prikladno za svakoga pojedinoga, a osobito se skrbiti za ono sveto" (Lumen gentium (LG), 11).

U tom smislu kao što je obitelj temeljna stanica svakoga društva, tako je ona temeljna stanica i Crkve kao vidljivoga društva. Obiteljska zajednica je živa tvar od koje se izgrađuju, svaka na svoj način, i društvena i crkvena zajednica.

Prema nauku Drugoga vatikanskog koncila obitelj je "intimna zajednica života i ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima" (*Gaudium et spes* (GS), 48). Prema tome, obitelj u samome svome izvoru i temelju ima Gospodina Boga za začetnika i tvorca te u skladu s tom temeljnom činjenicom obitelj zauzima posebno mjesto u životu svakoga pojedinca koji se nalazi u središtu Božjega plana spasenja.

Osim toga, uzvišeno dostojanstvo i vrijednost obitelji nisu samo pridržani vjeri i vjerskom shvaćanju, nego i općeljudskome, budući da je obitelj oduvijek predstavljala temeljnu stanicu društva, glavni uvjet za opstanak i održanje ljudskoga roda, za napredak i dobrobit svakoga pojedinca, za sklad, mir, dostojanstvo i prosperitet čitavoga ljudskog društva (usp. GS, 48).

Koncil naučava da je "obitelj svojevrsna škola bogatije čovječnosti" (GS, 52), koja se ostvaruje kroz temeljnu i neotuđivu odgojnju funkciju roditelja i cijele obitelji. Nadalje, "obitelj tvori temelj društva", jer se u "obitelji susreću različiti naraštaji i uzajamno se pomažu radi stjecanja punije životne mudrosti i radi uskladivanja osobnih prava s drugim zahtjevima društvenog života" (GS, 52).

Sveti Ivan Pavao II. je u svome bogatom naučavanju o dostojanstvu i vrijednosti obitelji izjavio da je obitelj "prema Božjem naumu uspostavljena kao prisna zajednica života i ljubavi te ima poslanje uvijek sve više postati ono što jest, to jest zajednica života i ljubavi. (...). S gledišta koje dopire do samih korijena zbilje, valja reći da su, u konačnici, bít obitelji i njezine zadaće određeni ljubavlju. Zbog toga obitelj prima poslanje da čuva, objavljuje i priopćava ljubav, životvorni odraz i stvarno sudioništvo u Božjoj ljubavi prema ljudskome rodu i u ljubavi Krista Gospodina prema Crkvi, njegovoj zaručnici" (*Familiaris consortio* (FC), 17).

Obitelj je, dakle, intimna zajednica ljubavi i života, osobnoga i zajedničkoga života svih njezinih članova koji su međusobno povezani intimnim i dubokim svezama ljubavi, razumijevanja, suošćanja, prisnosti, požrtvovnosti i predanosti. U tom smislu, rastumačiti i shvatiti pravu narav obitelji i

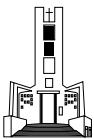
obiteljske zajednice moguće je samo iz perspektive ljubavi, najprije ljubavi među supružnicima odnosno bračne ljubavi između supruge i supruga, zatim roditeljske ljubavi odnosno ljubavi majke i oca prema djeci, potom ljubavi potomstva prema svojim roditeljima. Intimne obiteljske veze, nutarne spone među članovim obitelji sazdane su od ljubavi. One, zapravo, jesu ljubav. U tome se krije istovremeno i snaga i krhkost obitelji.

Snaga jer je ljubav jača i od smrti. Ljubav među članovima obitelji nadživjava smrt. Krhkost jer je ljubav nježna poput novorođenčeta kojemu neprestano dugujemo svu pažnju. Ljubav među članovima obitelji se treba neprestano njegovati, međusobno iskazivati gestama i izražavati prikladnim riječima.

Na veličinu dostojanstva i vrijednosti obitelji u naše nam je dane ponovno skrenuo pozornost papa Franjo u postsinodalnoj apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia* (AL) – Radost ljubavi, izjavljujući da je "Crkva obitelj obiteljji, neprestano obogaćivanje svih kućnih Crkava. Stoga, sakramentom ženidbe svaka obitelj u svakom pogledu postaje dobro za Crkvu. Iz tog gledišta nema dvojbe ni to da je, za današnjicu Crkve, razmatranje uzajamnosti između obitelji i Crkve dragocjen dar, jer Crkva je dobro za obitelj, a obitelj za Crkvu" (AL, 87). Odmah zatim Franjo izjavljuje: "Ljubav koja se živi u obiteljima nepresušni je izvor snage za život Crkve. (...). Ljepota uzajamnog i besplatnog dara, radost zbog novonastalog života i skrb puna ljubavi o svim članovima, od djece do starih, neki su od plodova zbog kojih je odaziv na obiteljski poziv jedinstven i nezamjenjiv, kako za Crkvu tako i za cijelo društvo" (AL, 88).

Rasvjetljavajući i promatrajući dostojanstvo i vrijednost obitelji teško je ne uočiti najprije mišaoni, zatim sadržajni, a onda i jezični napor da se prikladno izrazi prava narav i poslanje obitelji i obiteljske zajednice, da se pronikne u dubinu i intimu obitelji ne bi li se na svjetlo dana iznijela sva njezina istina, dobrota, ljepota i privlačnost.

Ovih nekoliko uvodnih misli o dostojanstvu i vrijednosti obitelji i obiteljske zajednice ni približno ne izražavaju svu narav i poslanje obitelji niti iznose na vidjelo svu njezinu dubinu i intimu, nego nam samo žele skrenuti pozornost na glavne izvore i temelje kršćanske vizije obitelji i obiteljske zajednice.

Uvjetovani smo zadatom temom ove tribine, a ona od nas traži da pogled svratimo na tragičnu činjenicu početka kraja obitelji, a ne na radosnu činjenicu početka obitelji. Dakle, trebamo se zaledati u jedan specifični početak koji tako dramatično utječe na obitelj da ga trebamo smatrati početkom samoga kraja obitelji, to jest kada dolazi do raslojavanja obiteljske zajednice, do razdora među članovima obitelji, do zahlađenja obiteljskih odnosa, do iščeznuća obiteljske ljubavi, do zamraćenja obiteljskoga života te konačno do samoga raspada obiteljske zajednice. Pozvani smo, dakle, progovoriti o nekim mračnim, bolnim, tragičnim i nadasve razornim čimbenicima na obitelj i u obitelji te na obiteljsku zajednicu i u obiteljskoj zajednici. O nekim takvim problemima govori se i u spomenutim crkvenim dokumentima. Papa Franjo u Amoris laetitia posebno ističe iscrpljenost roditelja radom, nepostojanje zajedničkoga obiteljskog ručka, ovisnost o televiziji, stres i tjeskoba od budućnosti (usp. AL, 50), a onda i "ovisnost o drogama kao jedna od rana našega doba zbog koje mnoge obitelji trpe, a nije rijedak slučaj i da ona razori obitelj. Isto vrijedi – nastavlja dalje Franjo – i za alkoholizam, ovisnost o kocki i druge vrste ovisnosti. Obitelj bi mogla biti mjesto prevencije i usvajanja dobrih pravila, ali društvo i politika никако da shvate kako obitelj u riziku 'gubi sposobnost da reagira i pomogne svojim članovima (...). Opažamo teške posljedice toga rasula u uništenim obiteljima, djeci bez podrijetla, napuštenim starijim osobama, djeci siročadi živih roditelja, adolescentima, mladima dezorientiranim i bez potpore' (...), postoje žalosne pojave obiteljskog nasilja koje su plodno tlo za nove oblike društvene agresivnosti, jer 'obiteljski odnosi objašnjavaju također sklonost razvijanju nasilne osobnosti. To je često slučaj s obiteljima u kojima nema komunikacije; u kojima prevladavaju obrambeni stavovi i gdje članovi nisu jedni drugima potpora; u kojima ne postoje obiteljske aktivnosti koje pospješuju sudjelovanje; u kojima su odnosi među roditeljima često konfliktni i nasilni, a između roditelja i djece označeni neprijateljstvom. Nasilje unutar obitelji škola je srdžbe i mržnje u temeljnim ljudskim odnosima'" (AL, 51).

Slabljenje, raslojavanje i razaranje obitelji kao osnovne stanice društva i Crkve nikome ne kori-

sti, dakle ni pojedincima ni društvu ni Crkvi. Franjo izjavljuje da slabljenje obitelji izaziva suprotne učinke. "To predstavlja prijetnju za zreli rast pojedinca, njegovanje zajedničkih vrjednota i etički napredak gradova i država" (AL, 52).

U nastavku ćemo pobliže predstaviti ono što kaže naslov naše tribine, a u njemu nam se izrijekom sugerira tema ovisnosti te njihove razorne posljedice na obitelj i obiteljsku zajednicu. Što je ovisnost? Postoji li više različitih ovisnosti? Je li ovisnost bolest? Postoji li lijek za ovisnost?

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO) ovisnost je psihičko, a katkada i fizičko stanje koje nastaje uzajamnim djelovanjem sredstava koji stvaraju ovisnost i živoga organizma koji koristi takva sredstva. Stanje ovisnosti je potom obilježeno ponašanjem, kao i vlastitim psihičkim procesima, koji su uvijek kompulzivni, to jest uključuju prisilnu žudnju za redovitim konzumiranjem sredstava ovisnosti, kad se radi o drogama i alkoholu, ili za ponavljanjem radnji i ponašanja, kad se radi o kockanju i klađenju, s namjerom da se doživi učinak sredstva ili radnje na psihičke procese ili, pak, da se izbjegne neugodnost koju uzrokuje odsutnost takvoga sredstva ili radnje. Ovisnost je, dakle, psihofizička navezanost na sredstva i radnje koji uzrokuju specifične kompulzivne psihičke procese i ponašanja.

Fizička ovisnost je stanje organizma koje nastaje zbog uzimanja nekoga tvarnog sredstva koje uzrokuje ovisnost.

Psihička ovisnost je po simptomima slična fizičkoj ovisnosti, ali njezin uzrok nije neko tvarno sredstvo, nego određeno ponašanje, specifična radnja ili neka osoba.

Međutim, fizička i psihička ovisnost se međusobnu uvjetuju tako da nikada ne postoji čisto fizička ili čisto psihička ovisnost, nego se uvijek radi o psihofizičkoj ovisnosti. Uvijek je ovisna osoba, a ne neki njezin dio. Ovisnost uvijek pogađa ljudsku osobu, a ne tek njezinu psihu, mozak, živce ili osjećaje. Ovisnost je poremećaj slobodne volje, ravnoteže, usredotočenosti i opuštenosti ljudske osobe. Ovisna osoba je osoba takoreći izbačena iz takta, kompulzivna, rastresena i često neuračunljiva. Ovisna osoba nije samo problematična samo sebi, nego jednako tako vlastitoj okolini, ponajpri-

je obitelji. Ovisna osoba u obitelji čini cijelu obitelj ovisnom, tako da svi članovi obitelji na neki način postaju ovisni o stanju i ponašanju ovisne osobe.

Ovisnost o psihotaktivnim tvarima ili drogama uzrokuju najteže psihopatološke posljedice na pojedincu, obitelji i široj zajednici. Crkva naučava da "upotreba droge uzrokuje goleme štete ljudskom zdravlju i životu. Osim kad je riječ o strogo propisanom liječenju, korištenje droge predstavlja teški grijeh."¹ Dakle, svaka uporaba bilo koje vrste droge i opojnih je teški grijeh jer predstavlja teško moralno zlo.²

Iako je ovisnost o drogama najrazorniji čimbenik pojedinca i obitelji te zaslužuje našu punu pozornost, ipak nas danas prije svega zanimaju ovisnost o alkoholu ili jednostavno alkoholizam, ovisnosti o kocki i klađenju, kao i neke njihove štetne i razorne posljedice na obitelji i obiteljsku zajednicu, a ponajprije u povezanosti s nasiljem u obitelji.

Alkoholizam je jasno definirana i klasificirana bolest ovisnosti.³ Alkoholizam podjednako uzrokuje mentalne poremećaje i poremećaje u ponašanju. Ovisnost o alkoholu ili alkoholizam je stoga psihofizička bolest čiji su najprepoznatljiviji simptomi: snažna – kompulzivna – žudnja za alkoholnim pićem, gubljenje kontrole u pijenju, poslovna neuračunljivost, zanemarivanje obitelji, posla i ostalih osobnih dužnosti. Smatra se da je "alkoholizam najraširenija kronična bolest ovisnosti, koja predstavlja jedan od najozbiljnijih socijalnomedicinskih problema današnjice."⁴ Što više, "ovisnost o alkoholu progresivna je smrtonosna bolest karakterizirana gubitkom kontrole pijenja alkohol-

nih pića, opsjednutosti alkoholom te poricanjem povezanosti između pijenja alkohola i pogoršanja zdravlja i životnih prilika. Ovisnost o alkoholu, alkoholizam, jedan je od glavnih javnozdravstvenih problema u svijetu sa socijalnog i ekonomskog aspekta. Prepoznat kao multietiološki fenomen, alkoholizam je bolest ovisnosti koja u nekim osoba vrlo često dolazi u komorbiditetu i s drugim psihičkim poremećajima."⁵

U tom smislu, a za našu temu, važno je naglasiti da je alkoholizam jedan od najčešćih uzroka sveobuhvatnoga raslojavanja obitelji i obiteljske zajednice, zanemarivanja supružničkih dužnosti i roditeljskih dužnosti prema djeci, a nerijetko raspada i braka te i same obitelji. Alkoholizam ne pošteđuje nikoga u obitelji. Pogađa sve članove obitelji. Obično je slučaj da obitelj skriva problem alkoholizma, a najčešće to čini zbog nelagode i srama. Dok stvar ne postane sasvim javna, obitelj se silno trudi ne bi li sama izašla na kraj s alkoholizmom u sebi, podnoseći teške patnje i žrtve radi pronaštaka obiteljskoga mira, zajedništva i zadovoljstva.

Najdrastičnije posljedice alkoholizma na obitelj očituju se na djeci, a veličina štete varira ovisno o dobi djece. U tom smislu što su djeca mlađa to su štetne posljedice veće, dramatičnije i dugoročnije. Egzistencijalno zanemarivanje djece, kronično zanemarivanje roditeljskih i odgojnih dužnosti, otuđenje i bijeg od djece, skrivanje od djece i glušenje pred djecom, samo su neke vidljive štetne posljedice alkoholizma na djecu. O onim nevidljivima, dakle emocionalnim, mentalnim i moralnim suvišno je i govoriti. Alkoholizam, dakako, utječe na zdravlje, mir i ravnotežu cijele obitelji. Obitelj nije podvrgnuta samo psihičkim, emocionalnim i mentalnim patnjama i neravnotežama, nego i socijalnim, materijalnim i financijskim. Ako je posrijedi alkoholizam jednoga od bračnih drugova, onda je prvi na udaru alkoholizma u obitelji brak, kao temelj obitelji. Statistike govore da se jedna trećina brakova raspada zbog alkoholizma. On je štetočina koji nemilosrdno pustoši obitelj, psihički, emotivno, mentalno, duhovno, socijalno, materijalno i financijski. Negativni utjecaji alkoholizma na obitelj variraju ovisno o uznapredovalosti ovisnosti člana obitelji o alkoholu. Valja

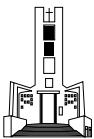
¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, 2291 (dalje KKC).

² Usp. Marciano Vidal, *Manuale di etica teologica 2. Parte prima: Morale della persona i bioetica teologica*, Cittadella Editrice, Assisi, 1995., 210-225.

³ Usp. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema*, Deseta revizija, svežak 1, drugo izdanje, Medicinska naklada, Zagreb, 2008., 278 (MKB F10.0-9).

⁴ Mirica Rapić - Mladenka Vrcić Keglević, Alkoholizam – zaboravljeni dijagnoza u obiteljskoj medicini, u: *Medicina familiaris Croatica: Journal of the Croatian Association of Family Medicine*, vol. 22 (2014.), br. 2, 26.

⁵ Eugenija Žuškin – Vlado Jukić i dr., Ovisnost o alkoholu – posljedice za zdravlje i radnu sposobnost, u: *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, vol. 57 (2006.), br. 4, 413.

znati da ne postoje dobre i pozitivne posljedice alkoholizma na obitelj. Neumjereno i prekomjerno ispijanje alkohola uvijek negativno utječe na obitelj, a naročito na djecu i mlade. Može se reći da alkoholizam u obitelji u ekstremnim slučajevima pretvara obitelj u pakao na zemlji, a redovito pretvara obitelj u jednu poremećenu, disfunkcionalnu, nesređenu i iznad svega nesretnu obitelj. U takvoj obitelji nema pravoga obiteljskog zajedništva, suradnje i planiranja, nego je sve podređeno diktatu ovisnosti. U takvoj obitelji postoji ogromna oscilacija u emocionalno-afektivnim odnosima, u rasponu od neskrivene ljubavi do otvorene mržnje i psihofizičke agresivnosti. U takvoj obitelji je veoma slaba ili nikakva komunikacija, razgovor i dogовор. U takvoj obitelji je narušeno ili posve uništeno povjerenje njezinih članova, budući da se sve treba skrivati i tajiti od alkoholičara, a naročito sredstva za opijanje. U takvoj se obitelji danonoćno živi u neizvjesnosti pa i strahu, jer se ne zna što donosi nadolazeća noć, a što sutrašnji dan. Ukratko, alkoholizam u obitelji polako ali sigurno uništava brak i obitelj. Tko sumnja je li posrijedi ovisnost o alkoholu ili nije, neka samo povede računa o ovih nekoliko ponašanja: nedolazak kući u dužno vrijeme ili dolazak s velikim kašnjenjem ili čak u kasne sate; drsko i otresito ophodenje prema drugim članovima obitelji, naročito ako se radi o suprugu prema supruzi, ocu prema djeci itd.; neprihvatanje osobne odgovornosti za obitelj i u obitelji; nemar prema djeci; velike oscilacije u raspoloženjima ovisno o stanju organizma glede ovisnosti; zapuštanje dobrih higijenskih navika; zanemarivanje vjerskih, duhovnih i socijalnih potreba i dužnosti; stalno držanje obitelji u strahu, napetosti, neizvjesnosti i nesigurnosti; otresito, drsko i agresivno reagiranje na dobronamjerne savjete o nužnosti promjene ponašanja i liječenju od ovisnosti. Ogromna većina obitelji s problemom alkoholizma je izložena grubim verbalnim i fizičkim konfliktima koji predstavljaju pravo obiteljsko nasilje.⁶

Jedna od najdramatičnijih negativnih posljedica alkoholizma na obitelj je nasilje, upravo spe-

cificično označeno i definirano kao obiteljsko nasilje. Alkoholizam u obitelji je uvijek i neizostavno jedno specifično i podmuklo zlostavljanje obitelji, počevši od zlostavljanja obiteljskoga zajedništva preko zlostavljanja pojedinih članova obitelji do zlostavljanja obitelji kao temeljne stanice društva i Crkve.

Možemo danas sa žalošću konstatirati da je dugo vremena trebalo da se naše svijesti i savjest probude i prepoznaju prisutnost, raširenost, podmuklost i posljedice obiteljskoga nasilja. Iako još uvijek postoje tendencije, koje su ili mentalno-psihološki ili sociokulturalno uvjetovane, da se nasilje u obitelji prešućuje, zataškava, prikriva, ne prijavljuje ili jednostavno rečeno, podnosi, ipak iz dana u dan raste u nama svijest i budi se naša savjest o zločudnosti i neprihvatljivosti bilo kakvog oblika nasilja među članovima obitelji, a naročito prema najranjivijim, to jest djeci i starcima. To iz jednostavnoga i elementarnog razloga što ne postoje moralni motivi i razlozi koji bi opravdavali podnošenje obiteljskoga nasilja i time pružanje zaštite obiteljskome nasilniku. Obiteljsko nasilje je moralno zlo. Ono je također i jasno definirano kazneni djelo. U članku 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Hrvatske stoji da je nasilje u obitelji: "1. tjelesno nasilje; 2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci; 3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznenemirenost; 4. spolno uznenemiravanje; 5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stećene osobnim radom ili naslijedivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci; 6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznenemirenosti ili vrijedja njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje" (NN, 70/2017.).

Prema tome, nasilje u obitelji može poprimiti različite oblike, a najčešće se radi o tome da je posrijedi kombinacija više čimbenika, jer je primjerice mala vjerojatnost da tjelesno nasilje istovremeno ne uključuje i psihičko nasilje. Fizičko kažnjavanje i zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, omalovažavanje i ponižavanje, seksualno napastovanje i uznenemiravanje, jednostrano i neopravданo

⁶ Usp. Jasmina Cvančić – Getoš Rozika, Alkoholizam kao problem u obitelji i društvu, u: *Sestrinski glasnik/Nursing Journal*, vol. 22 (2017.), br. 1, 23-24.

uskraćivanje materijalnih i finansijskih sredstava, zanemarivanje i nebriga prema članovima obitelji s posebnim potrebama, to jest invalidima i starcima, samo je generički opis i popis neprihvatljivih ponašanja u obitelji koji se s pravom smatraju nasilnim ponašanjem i to ne zato što su pravno definirani kao kaznena djela, nego još prije toga zato što su moralno zlo i kao takvi zaslužuju bezuvjetnu osudu i odbacivanje. Papa Franjo je izjavio da "u ovome kratkom pogledu na stvarnost – obiteljskih izazova – želim naglasiti da (...) još uvijek nisu potpuno iskorijenjeni neprihvatljivi običaji. Tu posebno mislim na sramotno zlostavljanje kojem se katkada podvrgava žene, zatim na nasilje u obitelji i razne oblike porobljavanja koji ne predstavljaju demonstraciju muške snage, nego čin kukavica koje su se srozale na niske grane. Verbalno, fizičko i spolno nasilje koje žene trpe u nekim brakovima u opreci je sa samom prirodnom bračnog zajedništva. (...). Povijest je ostavila za osobom tragove ekscesa patrijarhalnih kultura, gdje se ženu smatralo nižim bićem, ali i u naše doba ne možemo prijeći šutke preko prakse surogat-majki, i 'iskorištavanja i komercijalizacije ženskoga tijela u današnjoj medijskoj kulturi'. Ima onih koji misle da su mnogi od današnjih problema nastali počevši od emancipacije žene. No, taj argument nije valja, 'to je laž, to nije točno, to je svojevrsni maskulinizam'. Jednako dostojanstvo između žene i muškarca raduje nas zbog činjenice da nestaju stari oblici diskriminacije i da u krilu obitelji postoji sve veća uzajamnost" (AL, 54).

Nasilje u obitelji može nastati od raznih uzroka. U novije se vrijeme brojne obitelji suočavaju s još jednim gorućim problemom i izazovom koji na sebi svojstven način loše i razorno utječe na obitelj i obiteljsku zajednicu. Radi se o problemu kockanja i klađenja. I ovdje se suočavamo s jednim fenomenom koji u neumjerenim i neurednim količinama postaje zdravstveni odnosno medicinski problem. Naime, postoji patološka sklonost kockanju koja spada u poremećaje navika i nagona.⁷ Poremećaj patološke sklonosti kockanju "se sastoji od čestih, ponavljanih epizoda kockanja koje prevladavaju u bolesnikovu životu na štetu njegovih socijalnih,

⁷ Usp. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Međunarodna klasifikacija bolesti...*, 314 (F63.0).

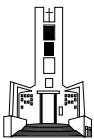
radnih, materijalnih i obiteljskih vrijednosti i obveza."⁸ Kad se često ponavljane epizode kockanja pretvore u stalno i nekontrolirano kockanje, onda se radi o patološkoj sklonosti komplizivnoga kockanja koje zahtijeva posebne medicinske tretmane. Prema tome, kad se govori o kockanju, onda je posrijedi patološka sklonost, a ne ovisnost, iako postoje mnoge deskriptivne sličnosti i zajedničke značajke da takvu vrstu sklonosti smijemo zvati i ovisnošću.⁹

Patološka sklonost kockanju kao vrsta poremećaja navika i nagona, predstavlja jednu specifičnu kategoriju bolesti koja uključuje određene poremećaje ponašanja koji se ne mogu svrstati u druge kategorije. Za nju je karakteristično da pojedinac kocka bez neke jasne motivacije, da nije u stanju samoga sebe kontrolirati i da svojim kockarskim ponašanjem uzrokuje štetne posljedice najprije samome sebi, jer boluje od patološke ili čak komplizivne sklonosti kockanju i treba se liječiti, a onda i vlastitoj obitelji, dok širina negativnih utjecaja na obitelj ovisi je li kockar član neke obitelji ili je već zasnovao vlastitu obitelj. Ukoliko ima vlastitu obitelj, tada su negativne posljedice na obitelj daleko složenije, ozbiljnije i dramatičnije, nego kad se radi samo o članu obitelji. Kockarsko ponašanje ima u sebi nešto nagonskoga, a to je upravo nagonsko izvršavanje radnje što ga onda svrstava u patološki fenomen. Nije mu poznat uzrok nastanka. Sklonost kockanju je patologija sui generis koju valja jasno razlikovati od ovisnosti o drogama i alkoholu, iako u ponašanju posjeduje mnoge deskriptivne sličnosti i zajedničke značajke.

Sve rečeno o patološkoj sklonosti kockanja vrijedi također i za patološku sklonost klađenju. Kockanje i klađenje i kada nisu patološka ili komplizivna ponašanja uvijek predstavljaju proble-

⁸ Isto.

⁹ Usp. Zoran Zoričić – Robert Torre – Anto Orešković, Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba, u: *Medicus*, vol. 18 (2009.), br. 2, 205-209; usp. Neven Ricijaš – Dora Dodig Hundarić – Aleksandra Huić – Valentina Kranželić, kockanje mladih u Hrvatskoj – učestalost igranja i zastupljenost problematičnog igranja, u: *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 24 (2016.), br. 2, 24-47. Autori opisuju fenomene kockanja i klađenja u Republici Hrvatskoj, a za Bosnu i Hercegovinu usp. Iko Skoko – Davorka Topić Stipić – Marijan Primorac, Problem ovisnosti o klađenju — Sportske kladiionice u Mostaru, u: *Obnovljeni život*, vol. 70 (2015.), br. 4, 499-518.

matična ponašanja odnosno ponašanja povezana sa specifičnim načinom ili stilom života.¹⁰ Taj stil života odvlači čovjekovu pozornost od bitnih stvari u životu, a zahtijeva također i mnogo vremena i novca. Trošenje vremena, koje je u tom slučaju, ipak, čisto gubljenje vremena, kao i trošenje novca, koje je u tom slučaju, ipak, puko razbacivanje novcem, uvijek se događa na nečiju štetu, bilo pojedinca bilo obitelji. Ako je riječ o roditelju, onda su to vrijeme i novac koji su jednostrano i neopravданo uskraćeni vlastitoj obitelji, a naročito djeci, i za to nema nikakvog opravdanja. Kockanje i klađenje roditelja već su po sebi psihički oblik obiteljskoga nasilja, odnosno maltretiranja djece i bračnoga druga, a često se događa da klađenje i kockanje uzrokuje i fizičko obiteljsko nasilje kad se obitelj otvoreno suprotstavi takvom ponašanju. Osoba s kompulzivnom i patološkom sklonosti kockanju spremna je i na fizičko nasilje da bi zaštitala vlastito ponašanje od kritike svojih bližnjih.

Može zazvučati prejednostavno, a nekome i čudno da se problemi patoloških sklonosti i ovisnosti preveniraju odgojem i razvojem samo jedne, ali ipak kardinalne ili stožerne krjeposti. To je krjepost umjerenosti pomoću koje čovjek izbjegava i kloni se svakog ekstrema, podjednako onoga s previše i onoga s premalo, te se postojano drži razborite sredine koja mu osigurava upravo da bude umjeren, da posjeduje samokontrolu nad vlastitim sklonostima i nagonima, a naročito prema lošim navikama i ponašanjima, to jest porocima. U tom je smislu nauk Crkve jasan i jednostavan. "Krjepost umjerenosti ospozobljuje čovjeka da izbjegava svakovrsno pretjerivanje, zloporabu jela, alkohola, duhana i lijekova."¹¹ Tomu možemo dodati da izbjegava pretjerivanje u kocki i klađenju. Drugim riječima, katolički moralni nauk ne smatra da su dobra i raznovrsna jela zlo u sebi, da je alkohol zlo u sebi, da je duhan zlo u sebi, da su lijekovi zlo u sebi, nego drži i naučava da je svako neumjeren, a to znači pretjerano i ujedno štetno konzumiranje jela, dakle prežderavanje, zatim pretjerano i ujedno štetno konzumiranje alkohola, dakle opijanje i alkoholizam, potom pretjerano i

ujedno štetno konzumiranje duhana, dakle ovisnost o nikotinu, te konačno pretjerano i ujedno štetno konzumiranje lijekova, dakle ovisnost o lijekovima, uvijek grješno. Posrijedi je pretjerivanje koje se zove porok, a porok je grijeh. Kad se k tome ima na umu da neka pretjerivanja stvaraju patološku ovisnost koja negativno i dramatično utječe na pojedinca, na obitelj, ali i na čitavu društvenu zajednicu, kao što su ovisnost o alkoholu te patološka i kompulzivna sklonost kockanju i klađenju, onda nam je jasno koliko je važna i neizostavna krjepost umjerenosti. To je zrela i ispravno izgrađena karakterna osobina kojom možemo pravilno i razborito upravljati vlastitim nagonima i sklonostima, to jest pronalazi pravu i prihvatljivu mjeru koja odgovara upravo krjeposti umjerenosti.

Na samome kraju donosimo jedno razmišljanje koje ističe važnost obitelji u liječenju alkoholizma. Umjesto bijega od problema, vedro i razborito suočavanje s problemom sa svrhom da se pomogne onome kome je pomoći uistinu potrebna. "Obiteljska terapija ima cilj u prvom redu stvoriti obiteljski uvid u alkoholizam. Svi članovi obitelji moraju doći do spoznaje da je alkoholizam njihov zajednički problem. Osnova obiteljske terapije alkoholičara jačanje je njegove motivacije za apstinenciju i promjenu načina života te poticanje samoodgovornosti za uspjeh terapije, čime se sprječava povratak oblika ponašanja koji je bio prisutan tijekom pijenja. Obiteljska bi terapija morala biti važan dio cijelokupnoga kompleksnog postupka u liječenju i rehabilitaciji svih poremećaja ponašanja. U kompleksnom liječenju i rehabilitaciji alkoholičara obiteljsko je liječenje nezaobilazan dio postupka. Ponekad nije moguće uključiti cijelu obitelj jer su odnosi u obitelji do te mjere narušeni da ih je bez dužega rada nemoguće ponovno uskladiti. Često se obitelj stidi alkoholičara ili ne vjeruje u uspješnost liječenja. Važna je uloga obiteljske terapije osnažiti komunikaciju, povjerenje i poboljšanje odnosa među članovima obitelji, stvoriti skladan i čvrst obiteljski sustav. Važno je provesti edukaciju alkoholičara i njegove obitelji jer alkoholičar ima iskrivljenu sliku o alkoholnoj bolesti i pratećim poremećajima."¹²

¹⁰ Usp. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Međunarodna klasifikacija bolesti...*, 990, (Z72.6).

¹¹ KKC, 2290.

¹² Jasmina Cvančić – Getoš Rozika, Alkoholizam kao problem u obitelji i društvu, 25.

KAKO BITI POTPORA SVOME DJETETU U ODRASTANJU

Posušje, 15. listopada 2018., dr. Jozefina Škarica

Ja volim stajati, tako da bolje komuniciramo, iako sam vas već od početka tako lijepo promatraла. I gledam neke i odmah netko spusti pogled prema podu, jer nismo naučili u jednoj slobodi stajati 10 minuta bez riječi i jednostavno se gledati. To je prekrasno! Probajte to doma kada dođete! Muž i žena, a onda otac i dijete i onda majka i dijete. Gledajte se 10 minuta, evo ja vas to molim i radujte se i pustite da samo radost, radost prolazi kroz dijete i kad te dijete pitA: što gledaš? Divim ti se, tako si mi drag/a! Uživam u tebi! Evo tako sam nehotice počela, jer sam sad to doživjela među vama. I hvala vam za poglede.

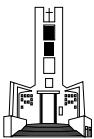
Po struci sam specijalistICA školske medicine i od 25 godine radim u školskom dispanzeru 20 godina, a 15 godina sam radila u biskupiji u savjetovalištu za mlade i obitelj, jer dodatno sam se za to educirala. Zašto sam krenula i na tu doedučiju i zašto večeras stojim ovdje među vama? Kao školska liječnica imala sam uvijek sistematske preglede i dolje na dnu kartona piše: uspjeh u školi. Ja pitam: uspjeh u školi; dijete kaže 5 jedinica, 7 jedinica, 3 jedinice. A zapravo kad ga gledate, pametno, zdravo, ponijeli biste ga doma. Odakle djetetu jedinice? To je još bio prošli sustav, onda sam ja zvala pomalo, jer sam imala svoje dvije škole jednu osnovnu, jednu srednju. Pozovi najprije mamu, onda dode mama, pa pozovi i tatu, pokušale su i tate doći, pa ih pozdravljam i ove večeras ovdje, jer nema odgoja bez mame i tate. Može jedno ako se dogode takve neprilike, bilo koje vrste, u to ne

ću ulaziti. Ali tamo gdje su u obitelji tata i mama oboje odgajaju djecu. I onda sam zapravo vidjela da njih dvoje ne funkcioniraju. Da se njih dvoje muče, da je njima teško da je u kući, muk ili tišina ili svađa, da nitko nikoga ne pogleda. I onda mi je bilo jasno. Uvijek sam se čudila na mojoj specijalizaciji kad nam je psihologinja govorila, dijete vam 80 posto svoga kapaciteta, tamo gdje su neredi u obitelji, troši na nerede mame i tate. 20 posto mu ostane za njegov uspjeh. I kada vi vidite, 20 posto je 1 petina od 100 i tako vam je to u školi jedinica.

Dijete legne navečer s mamom i tatom, dijete ustane s mamom i tatom, dijete sjedi u školi, gleda u ploču ili učiteljicu, ali su misli s mamom i tatom. Zašto? Jer on jest mama i tata zajedno. Ma kad počinje odgoj mene često pitaju.

Ma već željom imati to dijete, vjerujte mi, žeљom imati dijete. Imati željeno dijete je voljeno dijete. Pa onih devet mjeseci dok mama u utrobi nosi, ajme divote, onu radost koju ona prima, pažnju od svoga muža, i ostalih ukućana, sve vam to već proživljava i dijete. I već u utrobi majke dijete se puni ljubavlju i povjerenjem ili nažalost ranjava se u ljubavi i povjerenju. Dalje, prve tri godine života su tako bitne, one su vam najvažnije. Samo da ovdje malo prekinem, bila sam u Slavonskom Brodu, jednom imala kompletan seminar za brak i obitelj, i sutradan mi dolaze jedni roditelji i kažu - molim vas možete li s nama odvojiti barem pola sata vremena, mi bismo govorili o svom sinu? - Kako ne! Ajmo koliko sin ima godina? - 28! - A što će vam ja sada?! A zašto on meni nije došao?! - Pa on ne vidi da on radi neke stvari loše! Oprostite, tata i mama, ja sada s vama više nemam što raditi o njemu. On je odrasla osoba. Da je on došao, pa me za neke stvari pitao, onda bih mogla nešto.

Evo vidite, zašto je bitna ova večer i puno mi je bilo dragoo što me vaš župnik pozvao da mogu dvoje riječi o ovome samo progovoriti. Odgoj prve tri godine života. Koliko djetetu date **ljubavi, reda, rada i blagoslova**, to su 4 stupa na kojima svaki čovjek stoji, ili pada i kasnije u životu. Ljubavi, kako dati djeci ljubavi? Cijeli život slušam i umrijet ću slušajući: svi mi volimo svoju djecu, znate?! Ja ih imam četvero, imam unučadi, svakakva stojim pred vama. I kao žena i kao majka i kao baka i kao nekakav stručnjak, ne znam što bih vam rekla, ali s ljubavlju vam govorim, jer vas volim i želim

da uspijete u odgoju svoga djeteta. Ma ne da uspijete u gradnji kuće, imanju ili novcima, nego da uspijete u izgradnji čovjeka. Jer to je danas najteže. Imamo i kuća i novaca i svaki član u obitelji ima auto, a što s tim? Vidite, kako nam zna biti teško.

Prve tri godine kako djetetu reći da ga volite u prve tri godine života?! Sigurno mu ne ćete reći na način: Muškarci najčešće rade, rade, rade. Nema ga cijeli dan doma da bi donio da to dijete ima ne znam kakvu rodu, hranu itd. Mama isto. Ide radi, radi, radi, peče kolače, pa će ovo, zatim ono i tako najmanje provode vremena s djetetom. A sve rade "za dijete". Ma radimo sebi spomenike. Nemojmo to!

Ja sam uvijek na roditeljskim sastancima znala govoriti: ako ćeš sagraditi kuću za 5 godina, sagradi je za sedam. Ne govorim ti da ne gradiš, moramo imati nešto nad glavom. Ali one dvije godine što ćeš produžiti sa gradnjom kuće, podijeli svaki dan sat vremena budi sa svojom djecom, budi sa svojim djetetom. Koliko god ih imate, budite zajedno, ali i svakom djetetu dajte 10 minuta pojedinačno, jer je svako dijete ima svoju nutrinu, svako dijete bi htjelo biti pojedinačno s tobom tatom, s tobom mamom, a da drugi ne čuju. A ne razgovarati zajedno onako za stolom i onda se priča o svima i svakome, priča se o petici, o jedinici i uspoređuje se i nastane cijela zbrka i onda nikome nije ugodno. Više puta sam čula da je mladima i djeci, sa svima radim, da im je najgora nedjelja kad su svi za stolom, za ručkom, i onda se tu puno stvari događa i priče i razgovori i svađe i osude i predike i ne znam što sve ne. Polako! Čekaj! U prve tri godine, pokazati djetetu ljubav, znači odvojiti vrijeme svoje za dijete. Drugo sebe dati čitavoga djetetu. Sebe! Pustite novce, avione i helikoptere! Sebe dati! Pričaj mu, govorи mu. Igraj se s djetetom. Ali se igraj na njegov način. Nemoj mu reći: stavi te igračkice na stol, pa ćemo mi ovako, znaš ja bih to ovako. Gotovo. Ti ne sudjeluješ u dječjem svijetu, dijete očekuje tebe na svojoj razini da ga voliš. Znači igraj se na podu, sjedi dolje, igraj se kako ono hoće, to je njegova igra, ono tu sada raste. Raste u igri s tvojom ljubavlju. Prekrasno, bilo da si otac ili da si majka. Dalje, daj djetetu svoje osjećaje, nježnost i pažnju. Često se ponašamo tako s malom djecom, nasmijemo ga, poškakljamo ga i ostavimo ga. I, doviđenja! A već kad krene u prvi

razred i tako dalje, pa ako ima nekih muka, već nismo s djetetom tako nježni, tako osjećajni, tako dobri. Nepopustljivi, razumite me dobro! Nije popustljivost ni nježnost ni pažnja. To je slabost roditelja koji ne znaju odgajati djecu. U odgoju treba biti dosljedan. Ono što kažete, zahtijevajte da vam to dijete napravi i ne maknute se odатle dok dijete to ne napravi. Stao svijet?! Da stao svijet.

Dok je maleno s godinu pol, dvije, da pokupi igračke, ili ono što je bacilo npr. papirić, skupite sa svojom i njegovom rukicom. A poslije ga zamolite da digne to. Ne će? Znam ja kakva su djeca. Sad stojimo ovdje i ne mičemo se dok se to ne napravi. Kad vas djeca dožive samo pet ili šest dana dosljednima u onome što vi kažete, ali prije toga dobro promislite ono što vi kažete. Nemojte sad 5 dana nešto može, pa ne može, 10 dana nešto smije; pa ne smije, kad je tvoja žuta minuta, onda poludite, onda jedna djeca nemaju pojma na čemu su. Vidite, mi zapravo izluđujemo svoju djecu na jedan način. Budi dosljedan u onome. Neka dijete nauči da je da-da, ne-ne. Dijete mora čuti i za *da* i za *ne*. Da možeš to, ili to ne. To je opasno, to nije za igru, uzmi igračku. Neke stvari sklonite, da vam djeca ne potežu sve i svašta. Neke stvari moramo skloniti i napraviti preventivu. A neke ne.

Ja sam samo pratila svoga unuka. Kad je došao i uzeo nešto, imao je niti dvije godine. I ja kažem: dušo ne, nije mu bilo pravo. Ostavila sam. I onda je drugi put odmah isti čas počeo ponovo. Ja sam rekla, dušo ne, to nije za igru. Onda sam se ja malo okrenula i on gleda za mnom, pa dira ovo, a mene gleda hoću li ja i treći put reći ne?! I rekla sam. Ne, to ne smiješ. Nije bilo plača, dernjave, nema bacanja po podu. Ako ste vi dosljedni, djeca su vam prekrasna. Ne ćete vi djecu frustrirati, što su meni roditelji često puta rekli. Ako ja zabranim ovo ili ono, djeca će se frustrirati?! Ne, red i ljubav nikoga nisu frustrirali. Ali manjak ljubavi i reda, debelo su djeca u neredu. A djeca su naš odraz. Često puta znate koja je ispravna.?!. Dok odgajam dijete, preodgajam sebe. Nije lako, ali je jako ispravno. To ne govorи da smo mi neodgojeni, nego imamo puno rupa. I sve ono što često tražimo od djeteta tražimo savršeno. Istodobno to ja savršeno ne radim. Često tražimo od djeteta: hvala, molim, oprosti, izvoli i tako dalje, a to muž i žena nema šanse da kažu jedno drugom. To kad su djeca odraslija, ma

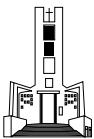

kakvi daj, donesi, zašto to nisi, zašto je ovo ovamo... Ajme koji nastupi. Ja trebam sebe mijenjati i preodgajati dok odgajam dijete ako hoću odgojiti čovjeka. Znate, najteže je odgojiti čovjeka, najteže. Lako je sagraditi grad. A čovjeka?! Nije baš lako. Znači, dati sebe čitavoga. Što to znači? I tijelom i psihom i osjećajima, razgovorom.

Razgovarajte sa svojom djecom. Pitajte svoje dijete kako je?! Kad ste zadnji put pitali svoje dijete kako je? Bez obzira koliko sad ima godina. U svakom periodu dijete voli čuti: Kako si, dušo? Ali onda čekaj odgovor. To nama ne ide. A gdje si, dušo, kako je bilo u školi, aha dobro, ajd neka, mi žene odemo kuhamo, spremamo stol, a otac, hoće to ne će pitati, jer ga još ne zovu iz škole, pa je još dobro. Kad ga budu zvali, onda će ići u školu. Čekaj malo! Ne može. Razgovarajte, pitajte svako svoje dijete kako si dušo? Nađi 10 minuta i pitaj svaku dijete i čekaj odgovor. I nemoj negirati odgovor. Što mi najčešće kažemo? Ako nam je dijete loše volje ili malo tužno ili negativno, mi odgovaramo: Ajde što ti fali. Sve imаш, pogledaj sobu kakva ti je. Imаш televizor imаш Internet imаш sve. EE da sam ja to imao tvojih godina?! A dijete opet zavrти očima. Kad je čulo prvo pitanje, dijete je mislilo: Bogu hvala, postao sam važan ocu ili majci. Ali kad čuju ove komentareiza toga, padne im mrak na oči. Razmišlja, ne će imati posla s njima. Nije važno što dijete ima, važno je što dijete osjeća. Važno je djetetu tko je ono. Važan je odnos između tebe i djeteta. To je važno u životu, odnos. Bog je jedan, a u odnosu su njih trojica. Stvorio je čovjeka u odnosu. Zato i ti i tvoje dijete ima tjelesni, duhovni i psihički dio. I jako je važno da si ti kao otac ili mati u prvom redu u dobrom odnosu sam sa sobom. Voliš li sebe? Jesi sebi prijatelj? Možeš li sebi oprostit? Jel' sebe pohvališ? Jesi li sa sobom zadovoljan?! Jesi Bogu rekao: hvala ti što postojim?! Ne, što sam ja kao muškarac najjači, ni ja kao žena, najljepša?! Nego što ja postojim kao čovjek, kao osoba. Taj tjelesni i psihički dio dobivamo od oca i majke. Ovih zemaljskih. I vi ste to i ja s vama darovali svojoj djeci. A ovaj treći duhovni dio, to dobivamo odozgor. Zato Bog i danas sudjeluje u stvaranju svakog novog života. I to je ono vječno u tebi i tvom djetetu. To čini čovjeka čovjekom.

Biljni i životinjski svijet imaju tijelo i psihu preko koje nešto i razumiju, ali nemaju duha. Tvo-

je dijete ima i duh. Pridi svom djetetu kao cijelovitoj osobi. To ćeš moći ako si ti cijelovit. Pitaj dijete kako je i sačekaj i bilo ti pravo ili ne čekaj. Dijete ima pravo na svoje osjećaje. Dijete ima pravo na svoje viđenje svijeta. Razmisli malo! Ako je nešto teško, pitaj ga: mogu li ti pomoći. A nemoj ga odmah osuđivati. "Da si ti mene slušao/la, ne bi to sad tako bilo. To bi bilo drugačije. Bile bi sve petice, kako to?!" Ma ne tako! Ajmo malo drugačije. Mogu li ti pomoći? Kako će ti pomoći? Imaš li ti ideju? Djetetu treba pomoći. Mi djetetu prilazimo s visoka. Ne, treba mu prići na ljudski način i treba se znati malo spustiti i vidjeti što njemu treba, kako bi to njemu odgovaralo. Ma tu stječete povjerenje. Slušam roditelje kako znaju reći da ih djeca ništa ne slušaju, i da im ništa ne vjeruju i da nema međusobnog povjerenja. Nastao je jedan košmar. Pa naravno, jer nema pravoga razgovora. Razgovor je taj što stvara odnose. Da sam ja ovih 15 minuta šutjela, nikom ništa. Čudili vi biste se vi meni, ja vama. I nikom ništa. Tako često se događa, dan za danom u našim obiteljima. Svatko izvrši svoju neku funkciju koju ima, a gdje je razgovor. Ja vas molim, probajte malo razgovarati. Osoba koja razgovara sama sa sobom. Nije to stvar godina. Ali je jako dobro i važno sa sobom imati dobar odnos, sa sobom vidjeti gdje sam i s Bogom u sebi, a ne negdje izvan, jer je on u meni, trećina mene je on. Trećina vašega djeteta je Bog. A vi vičete, lupate, i što se sve ne radi u obitelji. A kod vas je mali Bog unutra. Isus je rekao: tko primi ovo jedno maleno dijete u moje ime, taj mene prima. *Zašto branite djeci meni doći?* Vidite kako je to dijete dar, to je dar muža ženi, pa je ženi mužu, pa to je dar Bogu vama kad je muža pretvorio u oca, a ženu u majku. Pa je dar to dijete samo sebi i čitavoj zemlji. Pogledajte koliko vi tih darova imate u kući?! Blago vama. Dar. Moje je dijete dar. Koliko hoće imati taj dar, a ne mogu. A mi se loše ponašamo prema njima i tko zna kako im prilazimo. Zato vas jako molim, znajte dijete čuti, znajte ga pitati kako je. Vjerujte mi kad vas molim. Nemojte uspoređivati svoju djecu međusobno. "Vidi kako je ovoj donio pet, a ovaj..." Nemojte molim vas! Radite užasnu katastrofu. Svako je dijete osoba za sebe. Ako ima lošu ocjenu, pomozi mu, pa ne viči. Pa sigurno da može biti bolje, ali tu treba jedna pomoći i upornost, na način. *Možeš ti to!* A ne: *glupane jedan, nikad od tebe ništa!* I onda ostane na glupane. Po-

moći će ti. Možeš ti to. Hajde. Djeca očekuju od vas pomoć i potporu, od koga će drugo. Na kraju tko im zna biti potpora i podrška?! Često puta ulica. Ajde dijete još kako tako prođe nekako do 5. 6. osnovne, još vi nekako s njima izlazite na kraj.

Sad dolazi prepubertetsko i pubertetsko vrijeme. Što se tu sad izdogađa svašta. Prvo što se dogodi kod djeteta u pubertetu? Rekli smo da čovjek ima tri djela: tijelo, psihu i duh. Tijelo su svi organi. Psihički dio su psihičke sposobnosti, glava i mozak, razum, mašta, osjećaji, volja i izbor. Ima još puno toga, ali mi ćemo se ograničiti na ovih pet. Treći dio je duhovni dio, savjest, moralnost, ljubav, vjera, povjerenje, dostojanstvo, pravda, sloboda itd. A svi vi to imate. I vaša djeca. Dođe pubertet. Dođu spolni hormoni i kod muškog i kod ženskog djeteta. I sada odjednom na tjelesnom dijelu na prvom mjestu dođu spolni organi. Imalo je to dijeto to i dosada, ali sad se to počinje buditi. Razne slike, razni dodiri. Događa se da je to nešto lijepo, ugodno i dobro. Što sad? Na psihičkom dijelu iskrasnju: mašta i osjećaju. Zaljubili se u nekoga. Pa prve simpatije. On video golo rame neka male, danas roditelji uopće ne paze kako šalju djecu u školu, ni žensku ni mušku, trebalo bi i to malo naučiti. Curica vidi tamo nekog baš "mangupa" i već se ona zaljubila u njega. Već se tu nešto događa. Dođe se u školu u sedmom razredu i onda od 5,4 počele 3. Počelo lošije ponašanje, počele jedinice. *A što se tu događa?!* Uči cijeli dan. Cijeli dan je on ili ona u sobi. Možeš mislit što uče. Prvo promisli što se događa. Tjelesno, vau. Možda je i on dobio svoju prvu poluciju, izbacivanje sjeme-na. Jeste vi očevi naučili svoju mušku djecu što se u pubertetu događa, kako se ponaša, kako poštivati sebe, kako poštovati curicu s kojom sjede u razredu. Kako gledati ženu? Kako gledati curicu? Vi mame, jest vi svoje curice poučili što znači menstruacija? U koji period one ulazi? Zašto nisu dobri intimni odnosi, što su zapravo intimni odnosi? Zašto nisu dobri u tom periodu? Pa ni ne mogu snositi posljedice ničega ako ih niste poučili.

Ja sam 23 godine radila u šibenskoj bolnici u savjetovalištu za žene koje žele učiniti abortus. Ja sam svaki mjesec imala 1 do 2 maloljetnice. Najmlađa mi je imala 14 godina, majka ju je dovela. A šta? Pogledajte vi sada. Majka vodi dijete to dijete sad. Pitam je - jeste li je upozorili? Jeste joj rekli? Porazgovarali? - A to oni se čuju na medijima. A

što čuju na medijima?! Katastrofa. Uživaj, uživaj, uživaj i samo pornografija, pornografija... Jedino u obitelji vi koji ste normalni i pametni i vjernici, i živite dostojanstveno čovjekovog ljudskog života, možete svoje dijete poučiti da je ono dostojanstveno, da što se u pubertetskim godinama događa kod muške i ženske djece da je to samo Božji dar koji im je dan da im danas sutra kad sazriju služi u ljubavi i povjerenju. I da je seksualnost i spolnost lijepa stvar i da je to nešto što Bog nije mogao dati bolje, ne samo užitka radi, nego i na koncu stvaranja novog čovjeka radi. Na koncu u tom momentu i Bog sudjeluje i daje svoj duhovni dio. Masu toga je potrebno bilo da objasnite svojoj djeci. Rekli smo za tjelesnu i psihičku dimenziju.

Sada dolazimo do duhovne. I to je ona savjest, moralnost, ljubav, vjera. To dijete mora biti okupano od vas u tome. Jer 13-godišnjak nije svjestan ničega od toga. Možda malo. Ako to vidi dijete kod vas. Ako vide oca i majku kako sklope ruke, da su moralni, dobri. Da su te duhovne vrijednosti jako bitne i da ih se oni drže, a ne da govore o njima. To ćete dijete polako i tu njegovu tjelesnosti i te psihičke ispade samo malo obući u ruho Božje. Tu ćete njihovu spolnosti i seksualnost koja je jako gola u tim godinama, obući i uputiti pravim putem. I to je jako bitno. Od koga će vam to djeca čuti? Na ulici sigurno ne! Sa pubertetom i ulaskom u srednju školu, već bi vaš odgoj na jedna način trebao biti završen. Sad vi podržavate ono što ste dali u predškolskom razdoblju. Ljubav, red, rad i blagoslov. Ona 4 stupnja dijete u predškolskom razdoblju mora dobiti, a poslije vi samo to samo podržavate na jedan način. I jednu vašu dosljednost u odgoju isto tako. Pazite koliko ulažete u njih. Ulažite koliko god možete. Pazite s kime se druže, gdje idu s kime se sastaju. Učinite nešto od svega toga, jer oni će često sve probati ne bi li vas preveslali malo na svoje. Zato razgovarajte, nadinite se negdje. I ako je kakav rođendan ili nešto duže, dodite po svoje dijete. Ako je Nova godina, dodite gdje se slavi Nova godina, dodite tamo gdje ste se dogovorili. Ne dajte svoje dijete srednjoškolca da ga itko dovozi. Danas vam se svašta događa. Pedofilija je samo takva da vam ne govorim i od vršnjaka i od rođaka i od svih i svakoga. Čuvajte svoju djecu! Niste ih rodili tek tako. Budite im prijatelji! Ne možete vi njima biti prijatelji kao što im prijateljica može biti prijatelj. To ne ide! Ali ona jedna

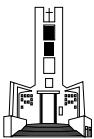
dobronamjernost, ona jedna potpora uz Božji blagoslov nemojte da vam izostane. Bit će jako dobro. Jedno pitanje: Kakva je tvoja riječ? Zašto pitam? Naš se govor sastoji od riječi. U odnosu smo sad stalno s djecom. Promisli kakva je tvoja riječ?! Je li stvaralačka ili rušilačka? Kakva je tvoja riječ međupartnerska muž i žena, a kakva je prema djetetu?! Imamo stvaralačke riječ. Ona je topla, ona koja izgrađuje, miran, iskrena, podržava, ljekovita, potpora, puna povjerenja. Ta je riječ puna mene koja tu riječ dajem tebi. To su stvaralačke riječ. Je li ona dana tvome djetetu u svakom momentu? A ne samo kad je lijepo i kad smo u raspoloženom elementu. A kad smo na križu, kakva je onda? Primjerice, jedno dijete vam je malo življe, a imate drugo dvoje koju su mirni, dobri i krasni. Ove zagrliche i poljubite, a pored drugog prođete. Užasno. Nemojte tako.

Kakve su rušilačke riječi? Ona je oštra, osuđujuća, gruba, često i psovka, omalovažavajući, podcjenjujući, ubojita, hladna, ona odbija. Rušilačke riječi stvaraju mrtvace oko nas. I zato su nam često naši odnosi kao između dva mrtvaca. Kakva je moja riječ večeras? Evo, to je mala domaća zadaća: Kakva je moja riječ upućena mom bračnom partneru i mom djetetu? Nemojte raditi razliku među djecom. Svako je dijete različito. Trebali bi pored onog rasporeda od škole imati raspored što svako dijete radi u kući. Ono mora imati i kućnu obvezu. Pa iako pet minuta, neka bude pet minuta. Vi radite po 10-15 sati i dođete kući i opet se ubijate od posla. Dijete je u školi, ima učiti to je njegov radni dan. Ali 10-15 minuta, može usisati, pomesti, rasporediti sude, pokupiti lišće itd. Na koji način? Napravite raspored! Ovaj tjedan ovo dijete radi ovo il ono, a slijedećeg ponедjeljka rotira se raspored. To su poslići ništa teško. Pazite da ne bi uvijek bilo isto. Ovaj tjedan nosi smeće i onda cijelu godinu nosi smeće. Tjedan dana. I sad pogledajte što se dogodi ako nemate raspored. (Napravite ga pod hitno.) Imate 3-4 djece i kažete jednome: ajd odnesi ovo smeće! Ono se počne buniti: Ja, ja sam jučer, svaki put ja. Onda rekneš drugom, ne će ni ja jer te on nije poslušao i nastane zbrka. I dođete na kraju do najmirnije djeteta koje svatko ima i kažete: Ajde, dušo mamina ili tatina, ajd ti to napravi, ti uvijek poslušaš. Ti si zlatno dijete. I onda to dijete uzme, i probajte ga snimiti, ono jadno nosi ide, a doživjelo je nepravdu. A ti sretna jer je

smeće odneseno. To će dijete čekati 13-15 godina, ili poslije, ne će vas ono pitati kasnije: *Kako si?* A ti se čudiš. Svima sam sve dala, ovi me tamo pitaju kako si, gdje si, a nekad najmirnije dijete ništa.

Zato, odgoj je bitan. Jako je bitan vaš brak. I samo dobar brak je preduvjet dobrom odgoju djece. A to opet nije lako. Sad će vam samo pročitati što su rekli srednjoškolci u Zagrebu u jednoj školi kad sam ih pitala što će poručiti vašim roditeljima, što očekujete od njih. Odgovori: - Da se roditelji manje svađaju. - Da u kući ima više reda. - Da imaju više povjerenja u mene. - Da je bolja komunikacija. - Da se poštuje potreba ponekad biti i malo sam. - Da roditelji prvo poštiju svoje vlastite potrebe. Vidite kako nas djeca često doživljavaju. Mi preskačemo sebe, kao da smo bez ikakvih potreba. Pogotovo kad bi meni došli roditelji sa djetetom 5.-7. razreda i onda ja pozovem da opet dođu roditelji i onda ih opet dva puta pozovem i onda opet, najčešće muškarci. Njemu je to gubljenje vremena i on kaže: *moj sin je problem, što sad nas zovete.* A kako će ja vašeg sina popraviti, ja mu nisam mama. Ja sam s njim samo minutu. Ja mogu samo vama pomoći kako ćete se vi prema njemu ophoditi. Vi ste odgajatelji.

Jedni roditelji desetogodišnje curice se rastavljuju i došli naručiti termin za svoje dijete, jer je reklo da će se ubiti ako se oni rastanu. I sad bi oni da ja popravljam osjećaj toga djeteta. Ja sam rekla: "Dragi roditelji, ja samo mogu vama pomoći. Da vi dođete jedno do drugoga. Ali morate masu stvari naučiti i promijeniti. Ja vaše dijete ne mogu promijeniti. Ako postoji ijedan stručnjak na ovom svijetu, vi ga potražite. Nema ga." Što kažu djeca dalje: - Da budu dobre volje. - Da bude više radošti u kući. - Da manje dijele savjete, a da više suošjećaju. Dijete nešto nije napravilo dobro, roditelji odmah savjete daju. Ili nešto počne govoriti i mi odmah: Nije ti to tako, vidjet ćes za dvi-tri godine kad budeš malo pametnija. - A dijete gleda, nisam bedast ni sad. - Pusti savjete, reci radije djetetu: Dobro, promislit će, hajde za dva-tri dana ćemo se opet naći pa ćemo o tome. - Dijete će odmah razmišljati: Moji roditelji će promisliti o onom što sam rekao, a dosad su mi se rugali. To je čovjek koji raste pokraj vas, neprimijećen u svojoj čovječnosti. Primijetite samo što vam je dijete pojelo, da ne ide bez kišobrana po kiši i što je bilo u školi. I tu je stop. Niti je dijete doručak ni kišobran, ni

petica ni jedinica, nego čovjek. Božji dar. I ti si to. Kad shvatiš i sebe doživiš tako, kako onda ne ćeš i dijete. Što su nam još rekli: - Da budu iskreniji i da manje glume. – Da budu pravi vjernici, a manje farizeji. Ja sam samo pisala što su rekli. – Da ne traže od nas ono što sami ne čine. – Da sebe svaki dan malo bolje pogledaju u ogledalo. – Da me puste da izaberem školu koju želim. – Da shvate da nisu uvijek u pravu. – Da se prestane svaki dan tražiti krivac za bilo što u kući. Još jedna anegdota. Naša kći ima dva sina. Jedan ima tri godine, a ovaj mali ni godinu dana. I moja kći i muž vole snijeg, a kako su ovi premali, djecu sam ostavila kod sebe. Nakon četiri dana pita moja kći starijeg: Špiro kako ti je bilo kod bake? Mali je odgovorio: "Dobro, nigdi se ne trebam žuriti." Strašno je to da su djeca u tolikoj napetosti. Vi ste vidjeli kako sam vas ja 15 minuta gledala. Bez ikakve napetosti. Priesbro. Ljudi vi, čovjek ja. Divota. Svi smo tu Božji. Kako bi to bilo divno tako svoje dijete. Još samo nešto. Kad sam imala susret negdje u Dalmaciji, tete su radile sa djecom za to vrijeme i bila je sveta Misa, a za koju su djeca trebala napisati molitvicu i evo što su četvero predškolske djece napisala: - Isuse, molim te za tatu da ne psuje. – Molim te za tatu da ne viče. Molim te za tatu i mamu da se ne svađaju. - Molim te za tatu i mamu da me ne šamaraju. Ovo su molitve naše djece. Pogledajte dijete od 6-7 godina što moli. Ja bih sad plakala kako je njima. Doživljavaju takvu nepravdu, takav kaos. Svaka vaša svađa ili šutnja (sve ista stvar) dijete cijepa napolja i jednostavno u djetetu ubija povjerenje u život. Da uopće postoji dobro. Ranjena je ljubav. Gdje nema ljubavi i povjerenja nema ni života. Oni su još jako iskreni. Vjerojatno ovi stariji to ne bi ni priznali. Zato vam želim reći. Probajte pet stvari zapamtiti: VOLITE DIJETE I DAJTE MU VRIJEME! DAJTE MU ČITAVOGA SEBE, TJELESNO, PSIHIČKI I DUHOVNO! DAJTE MU SVOJE OSJEĆAJE NJEŽNOSTI I PAŽNJE! RAZGOVARAJTE S DJETETOM NA NAČIN DA SJEDNETE I SLUŠATE, DA ČUJUTE ŠTO JE DIJETE REKLO! DA VODITE S NJIM DIJALOG! To isto vrijedi i za vas roditelje. Ako vi to radite i živite, jednostavno to izdišete. Ono što vas dvoje izdišete, jednostavno to djeca udišu. Blago vama i djeci vašoj! I onda se i nebo radujem. Hvala vam lijepa!

ZAŠTO JE VAŽNO KAKO ŽIVIM?

Posušje, 22. listopada 2018., dr. sc. Ante Bekavac

Uvod

Zasigurno svi mi susreli smo se s pitanjem što trebamo činiti s vlastitim životom? Zašto se trebamo truditi oko dobra, istine, čestitosti i drugih vrline koje nam život čine smislenijim i radosnijim. Puko izvršavanje i legalizam nisu dostatni. Čovjek se brzo umori i sve mu to na neki način dosadi. Kad se okrenemo oko sebe, brzo ćemo primijetiti da ljudi ono što nose u svom srcu i vrjednote kojima su predani tako i žive. Mi kršćani, vjernici na poseban način pozvani smo u svoj život integrirati vrjednote evanđelja kako bi one usmjeravale naša djelovanja. Stoga ćemo u ovom predavanju pokušati pronaći odgovor na ovu našu zadanu temu. Jer, ovo je bitno moralno pitanje i ono pogađa u samo srce i savjest svakoga od nas.

1. Kontekst moralne krize čovjeka

Svi ćemo se složiti da nesumnjivo živimo u vremenu krize čovjeka. To je ponajprije moralna kriza koja se odražava na sve druge razine čovjekova življenja. Ako malo bolje slušamo ljude oko sebe, prijetit ćemo da oni sebe više ne doživljavaju u tradicionalnom smislu kao *imago Dei* već više kao produkt samih sebe, odnosno da je čovjek rezultat vlastitoga napora i da je on proizvod tehničkih mogućnosti. Upravo brisanjem čovjekove odrednice kao *imago Dei* raspala se slika koja počiva na metafizičkoj prepostavci. Čovjekova težnja za slobodom danas je postala radikalna. No, s druge strane vidimo kako loše definirana sloboda ima u

sebi mnoga proturječja. Duboka svijest o slobodi i dostojanstvu koja označava ovo naše vrijeme potiče nas da uočimo i zamke slobode koje nam one moguću da živimo dostoјno vlastite slobode kao najvećega Božjeg dara čovjeku.

Čovjek suvremene kulture živi s nečim što se naziva struktura nesretne svijesti. Tehnika i znanost nisu odgovorili na naša najdublja i najtjeskobnija pitanja. Tu se prije svega pokazuje čovjekovo egzistencijalno razočaranje jer se sve više zapleo u mrežu u potrazi s izvorima od kuda dolazi i kamo ide. To mu je donijelo nelagodu podrijetla. S pravom se danas možemo zapitati: "Je li kršćanska vjera i za nas danas nada koja preobražava i ima glavnu riječ u našem životu? Je li ona za nas 'djelotvorna' – je li ona poruka koja na nov način oblikuje naš život ili je tek 'informacija' koja nam je negdje ostala u uhu, ali su je zaglušile i preplavile neke novije informacije?"¹

Mi živimo u svijetu koji je izgubio dimenziju svetosti i otajstvenosti. Svijet, priroda, čovjek shvaćaju se mehanistički. Prevlast razuma oblikovala je etiku i moral odvojen od objektivnog dobra i istine. Čovjek proživljava najgoru noćnu moru u oblicima dekadencije, moralnog srozavanja, površnosti, strahova, bolesti. Čovjek je naprsto htio biti slobodan. Htio se osloboditi neznanja, predrasuda. Htio je da sve njemu služi. Tako je oslobođenje za vlastitu slobodu postavio kao svoj jedini cilj, a sredstva pomoću kojih je to učinio su znanost i tehnika.² Apsolutizacija tehnike i znanosti vodi u pomutnju u kojoj se gubi orijentacijski izvor naše ljudskosti. Naime, ako napredak i tehnička moć ne vodi napretku čovjeka i njegovom očovječenju onda je to prijetnja čovjeku.³

Upravo iz te ideologije slobode koja vodi u slijepi dogmatizam ono je što poništava iskonsku slobodu čovjeka. Problem pred kojim se danas nalazimo jest čovjekova sljepota, tj. razum je postao slijep za svijet duhovnog, tj. nematerijalne

stvarnosti.⁴ Da bi čovjekova sloboda bila uistinu sloboda i da bi čovjek bio moralno biće, on treba i nužno mora imati svijest i spoznaju dobra i zla. Bez toga odnosa prema dobru i moralnoj odgovornosti čovjek postaje opasan i dezorientiran.

Naša sličnost s Bogom kao izvorom naše ljudskosti svoj temelj ima u duhovnoj naravi. To znači da čovjek u sebi osjeća tu svoju duhovnost jer mu je po spoznaji i slobodi upućen poziv da se u čitavom stvorenom materijalnom svijetu samo čovjek radikalno izdiže i razlikuje od svih drugih živih bića. Ove misli nas dovode do spoznaje da je u razumijevanju čovjeka nužno polaziti od čovjeka kao Božje slike da je čitav čovjek Božja slika i da je pozvan na zajedništvo života s Bogom.

Današnja kriza koju svi proživljavamo na sebi vlastiti način rekli smo da je moralna kriza koja svoj korijen ima u tome što je naša ljudska moralnosti istrgnuta iz odnosa prema dobru i istini te se u svojim životima kao i ponašanju sve više vodimo logikom tehničke moći i razuma odvojenog od dobra i istine.

Vec je sv. Toma Akvinski rekao da na samu narav moralnoga savršenstva spada da je čovjek okrenut prema dobru ne samo u području duha nego i u tjelesnom području. Dobro, dakle, mora proizlaziti iz čitavoga čovjeka jer je jedino dobro ono posve ljudsko kao cjelovito dobro koje proizlazi iz njegove duhovno-tjelesne konstitucije.⁵ Staro je, naime, pravilo da: *Numquam allud natura, aliud sapientia dicit - nikada ne kaže priroda jedno, a mudrost drugo.*

Današnje poimanje čovjeka rezultat je rastanka sa kršćanskim poimanjem čovjeka kao *imago Dei* s time se zapravo dogodio i rastanak od moralnih izvora koji su čovjeku pružali smisao i svrhu i omogućavali mu moralni rast i usmjeravali su ljudsko djelovanje prema zahtjevima moralnog dobra. Nova antropologija koja je na djelu nadahnuta je ideologijom tehničke moći i osakačenim razumom koji iskrivljuje same moralne izvore na kojima čovjek sebe vidi kao *imago Dei*. No, to je tek jedna polovica istine. Druga polovica tiče se pomračenja izvora morala, naročito onih

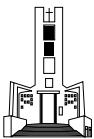
¹ BENEDIKT XVI, *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi* (30. studenoga 2007.), Zagreb, 22008., 22, (dalje SS).

² Usp. ZBOR ZA NAUK VJERE, *Naputak. O kršćanskoj slobodi i oslobođenju* (22. ožujka 1986.), Zagreb, 1986., 7, (dalje KSO).

³ Usp. SS, 22.

⁴ Usp. Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Split, 2009., 38-39.

⁵ Usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon, sv. I. Opća kršćanska moralna teologija*, Zagreb, 1973., 85-86.

objektivnih izvora koji se niječu otvoreno ili jednostavno se prešućuju ili zabacuju a veličaju se subjektivni izvori poput slobode, osobne savjesti koji u nedostatku s povezanostima s objektivnim moralnim izvorima čovjeka zavode na stranputicu relativizma i krutoga subjektivizma.

Također jedan od glavnih uzroka krize je i antropocentrizam koji je usredotočen na prolazne i relativne kategorije i vrijednosti. Radi se o jednoj iščašenoj koncepciji čovjeka koja duboko izokreće ljudski razum, slobodu, savjest i dostojanstvo. On svoje korijene ima duboko u povijesti tamo već sa R. Baconom i R. Descartesom. No za našu temu i izlaganje bitno je reći da je čovjek samoga sebe ustoličio kao jedino mjerilo istine i dobra.

Papa Franjo u enciklici *Laudato si'*⁶ također nagašava da je ova antropologija uzrok suvremene krize koja se očituje i u ekološkoj krizi. Iskrivljeni način shvaćanja čovjeka i njegova djelovanja doveo nas je do uništenja. Franjo tako konstatira da smo ušli u novu dob čovječanstva koje nas je dovelo na raskrije.⁷

Sve ovo nam ukazuje da proživiljavamo radikalnu moralnu krizu izvora ne da bismo se prestrašili ili obamrli od strahova i mučnine, nego da bismo ponovno otkrili vrijednosti cjelovite antropologije koja polazi od čovjekove stvorenosti na Božju sliku i priliku. Kad god se čovjek htio riješiti moralnoga zakona i postati slobodan od bilo kakvoga moralnog imperativa počeo je razarati svoju slobodu jer je zamračio izvore iz kojih napaja i kojima hrani svoju čovječnost. Izmičući objektivnoj istini, postao je žrtvom vlastite samovolje.⁸

Uzrok krize morala i moralnih izvora je isključenje Boga što je činjenica koja se već pokazuje u Svetom pismu o gradnju Kule babilonske. U toj priči pokazuje se sva ljudska oholost i grijeh a to je sagraditi grad i društvo, biti samima sebi dostatni i moćni isključujući Boga. To isključivanje Boga očituje se ne u nekom sučeljavanju s njime koliko više u zaboravu i ravnodušnosti spram Boga, kao da ga nema, kao da nema Božjega nauma s čovjekom. Riječ je dakle o kidanju odnosa s Bogom u

kojoj se očituje sva dramatičnost i težina najdubljega čovjekova pada, tj. najmračnijega grijeha koji potamnjuje izvor iz kojega čovjek dolazi i u koji uvire. Neposlušnost Bogu u nepoštivanju moralnoga zakona što ga je Bog upisao u srce svakoga čovjeka što je potvrđeno i objavom.⁹ To je danas samo srce krize onoga našega: biti čovjek stvoren na Božju sliku i priliku. Počeli smo uređivati život i svoje odnose kao da Boga nema ili nam je suvišan u životu.

2. Spoznaja dobra i istine

U daljem izlaganju poslužit će se mislima i idejama sv. Ivana Pavla II., u enciklici *Veritatis spendor* i držim da nam za ovo naše predavanje uvelike može pomoći da i mi otkrijemo odgovor na postavljeno pitanje za našu temu.

Naša nam kršćanska vjera govori da smo pozvani k spasenju putem vjere u Isusa Krista «Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka» (Iv 1,9). Na taj način mi postajemo djeca svjetlosti i u tome je naše posvećenje istini (usp. 1 Pt 1,22).¹⁰

Mi znamo da posluh istini nije baš ugodan i jednostavan. Sveti pismo nam svjedoči o iskustvu grijeha na koji je čovjek potaknut od 'oca laži' (Iv 8,44) tako da smo mi trajno u napasti da svoj pogled odvraćamo o živoga i pravoga Boga i da ga upravljamo idolima tako da istinu Boga zamjenjujemo istinom laži. To u nama umanjuje sposobnost da spoznamo istinu, oslabljuje našu volju da prione uz istinu. To nas dovodi do relativizma i skepticizma tako da se čovjek okreće u potragu za nekom vrstom slobode koja se nalazi izvan istine. Sv. Ivan Pavao II., nas podsjeća da nijedna tama zablude i grijeha ne može potpuno ukloniti iz čovjeka svjetlo Boga Stvoritelja.¹¹

U dubini svoga srca svi mi osjećamo da u nama ostaje čežnja za apsolutnom istinom i žđ da dosegnemo puninu njezine spoznaje. Da je tomu tako pokazuje naše traganje o smislu života. Zasigurno

⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Reconciliation et paenitentia – Pomirenje i pokora. Enciklica* (2. prosinca 1984.), Zagreb, 1996., 14, (dalje RP).

⁷ Usp. IVAN PAVAO II., *Veritatis spendor - Sjaj istine. Enciklica o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve* (6. kolovoza 1993.), Zagreb, 22008., 1 (dalje VS).

⁸ Usp. VS, 1.

⁹ Usp. FRANJO, *Laudato si'. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. svibnja 2015.), Zagreb, 2015., 101, (dalje LS).

¹⁰ Usp. LS, 101.

¹¹ Usp. KSO, 19.

da razvoj znanosti i tehnike govori o čudesnosti našega ljudskog uma i napora, ali nas ne oslobađa od postavljanja pitanja *Zašto trebamo živjeti?* I *Kako trebamo živjeti?* U samom srcu našega života ova pitanja duboko odzvanjaju u dubini naše savjesti. Nitko od nas ne može umaći pitanjima: *Za što trebam živjeti?* *Što trebam činiti?* *Kako razlikovati dobro od zla?*

Odgovor na ova pitanja moguć je samo zahvaljujući sjaju istine koja odsijeva u nutrini našega duha. Stoga se odgovor na ova pitanja osobito na ona duboko moralna i etička pitanja dao sam Krist Gospodin jer je on sam odgovor na naša pitanja i na misterij našega života. Na to nas je podsjetio Koncil koji je rekao da naš ljudski život postaje razumljiv jedino u misteriju utjelovljene Riječi. Isus objavljuje misterij Oca nebeskoga i u tom misteriju otkriva se i otajstvo čovjeka i njegova poziva.¹²

Stoga mi vjernici znamo da pitanje razumijevanja čovjeka jest ponajprije moralno pitanje koje nas doseže u dubini našega bića i da je Crkva pozvana i njezina je dužnost da trajno ispituje znakovе vremena i da ih tumači u svjetlu evanđelja. Samo tako ona može odgovoriti svakom naraštaju i čovjeku na pitanja o smislu sadašnjega i budućega života.¹³

Da bismo bolje razumjeli ovu našu temu, krenut ćemo od jednog ulomka Evanđelja kojega nam donosi Matej, a radi se o susretu Isusa i mladića (usp. Mt 19,16). Ovaj susret pomoći će nam da ponovno poslušamo na jasan način ovo pitanje koje se nalazi u naslovu našega predavanja. (*Pročitati ulomak Evanđelja Mt 19,16-21*).

U ovom mladiću prepoznajemo svakoga čovjeka koji svjesno ili ne svjesno pristupa Kristu koji je Otkupitelj čovjeka i postavlja mu moralno pitanje. Ovdje je to moralno pitanje punine smisla i života to nije samo pitanje o pravilima koja treba održavati. Ovdje se pokazuje da u srcu svakoga čovjeka u srcu svake djelatnosti ljudske odluke leži tiha težnja i unutarnji poticaj koji pokreće našu ljudsku slobodu. Ovo je pitanje napisljetu poziv apsolut-

noga Dobra koje nas privlači i zove k sebi, to je jeka dozivanja Boga, početka i svršetka čovjekova života. Stoga je posve jasno da nas je i Koncil pozvao da trebamo rasvijetliti uzvišeni poziv vjernika u Kristu¹⁴ jer je Krist jedini odgovor koji utažuje žeđ našega ljudskog srca u odnosu na pitanje istine i moralnog dobra kojeg trebamo činiti.

Da bi bi ljudi mogli ostvariti susret s Kristom, Bog je htio svoju Crkvu koja služi upravo tome samo jednom cilju da svaki čovjek uzmogne pronaći Krista, kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati stazom života.¹⁵

Prvo pitanje koje mladić postavlja Isusu tiče se dobra koje treba činiti. To je ono pitanje koje odzvanja u srcu svakoga od nas: «*Učitelju dobri, koje mi je dobro činiti da imam život vječni?*» (Mt 19,16)

Iz najdublje dubine ljudskoga srca uzdiže se pitanje ovoga mladića kao i u svima nama a to je neizbjježno i bitno pitanje za život svakoga čovjeka: ono se zapravo odnosi i tiče se moralnoga dobra koje valja činiti i života vječnoga. Mladić naslućuje da postoji duboka veza između moralnoga dobra i savršenstva ispunjenja vlastite sreće. On je po-božan Izraelac odrastao u sjeni duge tradicije i Zakaona i vjere svoga naroda a ipak postavlja pitanje. Postavlja pitanje ne zato što ne bi u Zakonu našao odgovor na njega. Vjerujatnije je da on to čini u susretu s Isusom jer Isusova osoba zrači i u njemu je pobudila nova pitanja moralnoga dobra i spoznaje i ostvarenja toga dobra. On osjeća potrebu da se suoči s onim koji je započeo svoje propovijedanje novom i odlučnom objavom «Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte evanđelju!» (Mk 1,15)

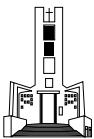
Današnji čovjek se iznova treba okrenuti Kristu da od njega dobije odgovor na pitanje o tome što je dobro a što zlo. On je Učitelj, Uskrsnuli koji u sebi ima život vječni i koji je trajno prisutan u svojoj Crkvi i u svijetu. On vjernicima - nama - otvara knjigu Pisma i otkriva nam potpuno volju Oca, poučava nas o moralnom djelovanju. Na izvoru i vrhuncu povijesti spasenja on je Alfa i

¹² Usp. Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.), u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, VII. Izdanje. Popravljen i dopunjeno, Zagreb, 2008., 22, (dalje GS).

¹³ Usp. GS, 4.

¹⁴ Usp. OT, 16.

¹⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka. Nastupna enciklika* (4. ožujka 1979.), Zagreb, 21997., 12 (dalje RH).

Omega čitave ljudske povijesti. Krist otkriva čovjekovo stanje i njegov poziv u cijelosti. Stoga ‘čovjek koji želi sam sebe do dna shvatiti - ne samo po neposrednim, nesavršenim, često površnim, čak prividnim kriterijima i mjerilima svoga bića treba da se sa svojim nemirom i nesigurnošću, čak sa svojom slabosću i grješnošću, svojim životom i smrću približi Kristu. Taj čovjek treba da tako kažemo, ući u Krista s cijelim svojim bićem, treba da usvoji i asimilira svu stvarnost Utjelovljenja i Otkupljenja, kao bi iznova pronašao samoga sebe. Ostvaruje li se u njemu duboko događanje, on će uroditи ne samo plodovima štovanja Boga, nego također divljenjem prema samome sebi.¹⁶

Ako dakle hoćemo prodrijeti u samu srž morala prema evanđelju i iz njega ubrati duboki i nepromjenjivi sadržaj, moramo istražiti smisao pitanja što ga je mladić postavio Isusu te još više pustiti da nas vodi Isusov odgovor. Isus odgovora takom pedagoškom jasnoćom i preciznošću koja je i nama potrebna.¹⁷

«Jedan je samo dobar.» (Mt 19,17)

Prije nego odgovori na pitanje Isus želi potaknuti mladića da odgovori na pitanje svoga motiva zašto Isusu postavlja pitanje o dobru. Samo Bog može odgovoriti na pitanje o dobru jer je on Dobro. Pitati se o dobru zapravo znači okrenuti se u biti prema Bogu punini dobrote. Isusu pokazuje u svojem odgovoru da je mladićevo pitanje religiozno pitanje i da dobrota koja privlači istodobno veže čovjeka, ima svoj izvor u Bogu, dapače je sam Bog, onaj koji je jedini dostojan da bude ljubljen svim srcem, umom i dušom (Mt 22,37). Onaj koji je izvor čovjekove sreće. Isus svodi pitanje o moralnom dobrom djelovanju (ponašanju) na religiozne korijene, na priznavanje Boga, koji je jedina dobrota, punina života, posljednja svrha ljudskog djelovanja, savršena sreća.

To što čovjek jest i to što mi jesmo što moramo činiti očituje se u trenutku kada nam Bog otkriva sama sebe. Dovoljno je za to vidjeti *Deset Božjih zapovijedi*. U njima se Bog spoznaje i prepoznaje i pokazuje kao izvor dobra koji je jedini dobar usprkos čovjekovu grijehu i da ostaje uzorom mo-

ralnog djelovanja čovjeka jer u srcu i savjesti odzvanja njegov poziv “Sveti budite jer sam ja svet” (usp. Lev 19,2).

Moralni se život predstavlja kao odgovor na darovane poticaje što ih Božja ljubav umnaža u susretu s čovjekom. To je odgovor ljubavi - Čuj Izraele - zato ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem, svom dušom i svom snagom svojom. Neka ti se ove riječi urežu u srce. Napominji ih svojim sinovima - odgajaj ih tako (usp. Pnz 6,4-7). Moralni je život obuhvaćen darovanom ljubavlju Božjom, pozvan da odražava njegovu slavu. Stoga djelovati moralno i tako se ponašati znači pripadati Bogu, njega slušati u savjesti hoditi s njim i na njega se oslanjati. Priznati Boga kao temelj i srce našega života jest bit morala. Bez ove spoznaje sav ljudski napor ostaje uzaludan. Moralni život i njegovo ispunjenje dolazi od samo jednog dara Božjega a to je ponuda sudioništva u božanskoj Dobroti koja se otkriva i priopćuje u Kristu, onome koga bogati mladić naziva riječima ‘Učitelju dobrí’. To što mladić naslućuje napisljetu se potpuno razotkriva u riječima ‘Dođi za mnom’ (Mt 19, 21).

Bog u Kristu ušao je u dubinu naših savjesti, dodirujući iznutra naše čovještvo. On prebiva u srcu svakoga od nas po misteriju Utjelovljenja jer se na taj način sjedinio sa svakim čovjekom. Stoga je izvor i mjerilo svake naše ljudskosti.¹⁸

«Ako hoćeš u život vječni, čuvaj zapovijedi.» (Mt 19,17)

Rekli smo da samo Bog može odgovoriti na pitanje o dobru jer je on Dobro. Bog nam je već dao odgovor na ovo pitanje, a to je učinio stvorivši nas na svoju sliku i priliku i usmjerio nas je mudrošću i ljubavlju pomoću moralnoga zakona koji je urezao u naše srce (usp. Rim 2,15) To nije ništa drugo nego svjetlo razuma koje nam je Bog ulio. Zahvaljujući njoj (svjetlosti) poznajemo ono što nam valja činiti i ono što nam valja izbjegavati. Tu svjetlosti i taj zakon Bog je dao u stvaranju. Sva povijest spasenje svjedoči o tome Božjem zahvatu. Isusov odgovor mladiću da treba čuvati i vršiti zapovijedi pokazuje nam da postoji objavljenja tjesna veza između vječnoga života i poštivanja Božjih zapovijedi. Božje zapovijedi pokazuju put

¹⁶ Usp. VS, 8.

¹⁷ Usp. VS, 8.

¹⁸ Usp. VS, 9-11.

života k njemu i vode nas k Bogu. A izraz život vječni označava sudioništvo u samom Božjem životu, on se ostvaruje u svojoj svojoj punini tek u smrti, ali u vjeri je već dano svjetlo istine, izvor osjećaja za život, početno sudjelovanje na punini nasljedovanja Krista.

Isusov odgovor nije dovoljan mladiću koji nastavlja pitanjima o smislu održavanja zapovijedi. On pita: koje zapovijedi? On pita što mora činiti u životu da bi pokazivao priznanje Božje svetosti. Isus ne želi nabrojiti sve pojedine zapovijedi koje su bitne za čovjeka, nego upućuje u samu srž zapovijedi. Kako ona može pomoći da čovjek izraste u zreli i moralno odgovornu osobu. Isus ga podsjeća na da su zapovijedi u svrhu da se brinu o dobru osobe, slike Božje, putem zaštite njezinih dobara. Zapovijedi imaju svrhu zaštiti ljudski život jer predstavljaju osnovni uvjet za ljubav. One su istodobno provjera naše autentičnosti jer su one put prema slobodi. One svjedoče o neraskidivu jedinstvu ljudskoga života s Bogom i ljudi međusobno da su svi naši međuljudski odnosi istovremeno utkani u odnos s Bogom.

Punina zapovijedi je sam Krist jer je on ispunjenje Zakona jer ostvaruje autentično značenje zakona u ljudskom životu. Krist tako pokazuje da on sam postaje živi i osobni zakon koji poziva na nasljedovanje. On po Duhu udjeljuje milost da s drugima dijeli svoj život i svoju ljubav te im nudi snagu da svojim odlukama i djelima budu njegovi svjedoci. (usp. Iv 13,34-3)¹⁹

«Hoćeš li biti savršen» (Mt 19,21)

Isusov odgovor mladiću koji ga pita o dobru koju treba činiti i pomoći kojega treba zadobiti život vječni, ne zadovoljava mladića. On kaže da je sve to obdržavao. Nije lako mirne savjesti reći sve sam to čuvao, ako se jedva razumije stvaran doseg zahtjeva što ih krije Božji zakon. Pred Kristovom osobom spoznaje da mu još nešto nedostaje. Na tu svijest nedostatka odnosi se Isus svojim posljednjim odgovorom: koristeći nostalгију za puninom koja nadmašuje legalističko tumačenje zapovijedi, dobri Učitelj poziva mladića da stupi na put savršenstva. U tom smislu ovdje nam se otvara put što ga je Isus naznačio u blaženstvima.

Zaista svako blaženstvo obećava na jedan osobit način upravo ono dobro koje čovjeku otvara put u život vječni koje je dapače sam po sebi život vječni. Ona nemaju neka posebna pravila držanja i ponašanja nego govore u unutarnjim držanima i egzistencijalnim temeljnim stavovima i stoga se ne podudaraju sa zapovijedima. Nema niti među njima nesuglasja niti razdijeljenosti. I jedni i drugi odnose se na dobro, na život vječni. Blaženstva su Isusov autoportret, način sjedinjena s njim i stoga su poziv na nasljedovanje.

Isusov razgovor s mladićem pomaže nam shvatiti uvijete za moralni rast čovjeka koji je pozvan na savršenstvo. Da bi to postigao potrebna je zrela moralna sloboda i božanski dar milosti.

Savršenstvo zahtijeva onu zrelost u darivanju sebe na koje smo pozvani u slobodi. Isus otkriva posebnu dinamiku rasta slobode prema zrelosti, te istodobno potvrđuje temeljni odnos slobode prema božanskom zakonu. Čovjekova sloboda i Božji zakon nisu sučeljeni, naprotiv pozivaju se jedno na drugo. Isusov učenik/učenica zna da je njegov poziv usmjerjen prema slobodi. Vi ste, braćo, na slobodu pozvani, ali ta sloboda ne smije postati izlikom grijehu, nego naprotiv ona je u službi ljubavi (usp. Gal 5,13).

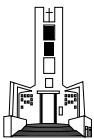
Onoliko smo slobodni i moralno zreli koliko služimo Bogu i onoliko smo robovi grijeha koliko služimo grijehu. Mi smo duboko svjesni ove nutarnje dinamike moralnoga života da se ne možemo zaustaviti na minimumu vršenja zapovijedi već smo pozvani na puninu života. Znamo da je to krhak put slobode, ali je moguć po milosti što nam je Bog daruje u Kristu da posjedujemo punu slobodu djece Božje i tako u moralnom životu odgovorimo na uzvišeni poziv vjernika u Kristu da budemo sinovi i kćeri Božje u Božjem Sinu Isusu Kristu.²⁰

«Dođi i idi za mnom» (Mt 19,21)

Put i istodobno sadržaj savršenstva sastoji se u oponašanju Krista u nasljedovanju Krista pošto se odreknemo samih sebe, svoga egoizma i narcisoidnosti. Sada vidimo i postaje nam jasno da nije svejedno kako živim bilo osobno u obitelji ili ja-

¹⁹ Usp. VS, 12-15.

²⁰ Usp. VS, 16-18.

vno posao, susjedi, župna zajednica. Isusov poziv mladiću je: *pođi za mnom!* To je poziv kojega će čudesnu dubinu cjelovito shvatiti Isusovi učenici poslije Kristova uskrsnuća kada ih Duh Sveti povede prema punini istine (usp. Iv 6, 13).

Poziv je upućen svakome od nas jer nam je povjerena zadaća da očituјemo u svom životu i ponašanju Božju svetost. Stoga slijediti Krista je bitan i izvora uvijek kršćanskog morala. Riječ je o tome da prijamamo uz Isusovu osobu da se ne dijeli njegov život niti sudbina od našega osobnoga života i naše životne sudbine jer samo po Kristu sudjelujemo u slobodnoj i ljubljenoj volji Oca. Kristov učenik zaista postaje učenik Božji. Isus je to svjetlo koje rasvjetljuje tamu u našim srcima.

Slijediti Krista nije neko puko izvanjsko opo-našanje, jer dotiče čovjeka u njegovoј dubokoј nutrini. Biti Isusov učenik znači biti u sukladan s njim koji je toliko posao poslušan da je sebe na križu dao za naše spasenje. Putem vjere Krist prebiva u srcima našim i tako je on srastao s nama i u nama čitava našega života. On je jedini istinski učitelj i odgojitelj moralnoga života vjernika. Njegov život u nama je plod milosti, djelatne prisutnosti Duha Svetoga u nama. Uranjanjem u Krista, mi postajemo udom njegova Tijela koje je Crkva. Isus nas poziva da ga slijedimo na putu ljubavi koja se daruje braći, sestrama, bližnjima. Njegov postupak, riječ, njegova djela i propisi tvore moralno pravilo ili izvor kršćanskoga života. Naslijedovanje Krista i ponovno življjenje po zapovijedi ljubavi nije moguće čovjeku samo s njegovim snagama. On postaje sposoban za tu ljubav na temelju primljenoga dara.

Odgovor na ovo pitanje: zašto je važno kako živim, pokazuje se u ljubavi i životu prema Evanđelju jer to nije život po propisima jer ono što Isus zahtijeva nadmašuje snage čovjeka. To je moguće živjeti samo kao plod Božjega dara koji ozdravlja i liječi i preobražava čovjekovo srce putem svete milosti. Takav život moguće je samo po milosti koja nam je dana, a koja nadilazi puko izvršavanje Zakona. Riječ je o mogućnosti koja je

otvorena čovjeku isključivo po milosti po daru Božjem po njegovoј ljubavi. S druge strane svijest da je primljen dar, da se u Isusu Kristu ima ljubav Božju rađa i podupire odgovornu slobodu.²¹

Moralno pitanje koje smo postavili kao temu našega predavanja upravo se tiče i odnosi na naše temeljno ljudsko ustrojstvo, da ne možemo zanemariti pitanje slobode nego je postavljamo u samo središte jer nema morala bez slobode. Čovjek se samo u slobodi može okrenuti Dobru²² O kakvoj je slobodi riječ? Naime, govori se o onoj slobodi koja je u nama izuzetan znak Božje slike. Bog nas je htio slobodne, dakle moralne sposobne za spoznaju dobra i zla.

Zaključak

Ovo pitanje koje smo postavili na početku našega predavanja i na koje smo odgovor tražili siguran sam da nam je pokazalo ispravnost i potrebu da budemo predani Dobru i Istini. Naime, svatko od nas u glasu savjesti traži Istinu i dužan ju je slijediti kad je nađe i uz nju pristati čitavim svojim životom.²³

Odgovoriti na pitanje *Zašto je važno kako živim?* pokazuje se u našem djelovanju, ponašanju, u našim međuljudskim, obiteljskim, bračnim odnosima jer svaki naš ljudski čin je ujedno i moralni čin. Mi djelujemo iz slobode i temeljne spoznaje razlike između dobra i zla. Stoga nam ne smije biti svejedno niti sebi možemo dopustiti da naša ponašanja budu dvoznačna. Ona trebaju biti autentična kako je pokazalo naše predavanje. Da bi to uistinu mogli biti trebamo se okrenuti Kristu Gospodinu, izvoru svakoga dobra. Nama je dana milost i svjetlo vjere koje rasvjetljuje našu slobodu i razum da vidimo dublje i jasnije i da upravo iz te temeljne spoznaje dobra i istine postupamo tako u svojoj svakidašnjoj praksi.

²¹ Usp. Deklaracija *Dignitatis humanae* o slobodi vjerovanja (7. prosinca 1965.), u: DRUGI VATIKANSKI KONICL, *Dokumenti*, Zagreb, 72008., 2 (dalje DH).

²² Usp. DH, 1.

²³ Usp. VS, 19-21.

“DJECA MEDIJA” – MLADI OBRAZUJU MLADE

Posušje, 29. listopada 2018., Prof. dr. sc. Danijel Labaš

Uvod

“Masovni mediji su ‘previše važni da bi bili ostavljeni kontroli profesionalaca i medijskih vlasnika’, a mediji su ‘vrijedna javna dobra koja moraju doprinijeti javnom interesu i razvoju društva’” (Kumar, 2000 prema Reichmayr, 2001: 6). Upravo je zbog te činjenice u današnjem kontekstu više nego ikada potrebno razmišljati o medijskoj i informacijskoj pismenosti pri čemu se ona ne smije pomiješati s računalnom pismenošću ili IT pismenošću, kako ističe Unesco u svojoj Deklaraciji o informacijskoj i medijskoj pismenosti.¹

Tijekom više desetljeća u svijetu se mnogi pojedinci – znanstvenici, istraživači, nastavnici, odgojitelji i roditelji – kao i odgojno-obrazovne ustanove bave pedagoškim pitanjima i odgojnim pristupima za korištenje medija, a u novije doba osobito novim digitalnim medijima i internetom². Prema Pieru Cesaru Rivoltelli kroz to su se povi-

¹ “Medijsku i informacijsku pismenost”, kao krajnji ishod medijskog obrazovanja UNESCO definira “kao skup kompetencija koji jačaju građane u pristupu, preuzimanju, razumijevanju, vrjednovanju i korištenju, stvaranju kao i dijeljenju informacija i medijskih sadržaja u svim formama, koristeći razne alate na kritičan, etičan i učinkovit način, kako bi mogli sudjelovati i uključiti se u osobnim, profesionalnim i društvenim aktivnostima.” (UNESCO, 2013: 29).

² Npr. vidi istraživanje “Europski istraživački projekt – Usvajanje novih medija kod mladih” (“A European Research Project - Media Appropriation of New Media by Youth”) (Europska komisija, 2006).

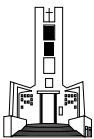
jesno razdoblje razvijali različiti modeli pristupa internetu: od zaštitničkoga i kritičkoga pa sve do liberalnoga i antiprohibicionističkoga (Rivoltella, 2002). Svima je ipak krajnji cilj bio poticanje na medijsku pismenost³ i medijski odgoj⁴.

Istina je da novi mediji i nove digitalne tehnologije predstavljaju izazov u odgojnoj optici. S jedne strane, na antropološkoj se razini uočava da mogu štetiti međuljudskim odnosima i neposrednoj interpersonalnoj komunikaciji. S druge, na kognitivnoj razini uočljiv je problem “pretjerane informiranosti” ili “zagruženja informacijama” koje se često brkaju sa znanjem, pri čemu je vidljiv i gubitak “specifične težine” informacija zbog ne-pobitne činjenice da je u bujici informacija koje nas svakodnevno zapljuškuju preko raznih medija, posebno preko internetskih stranica – na kojima svatko može biti “novinar” – jako teško razlučiti koje su važne, a koje su potpuno nebitne. Osim nebitnih, tu su i moralno i ljudski štetne informacije o rasizmu, vjerskoj netoleranciji, terorizmu, pornografiji, pedofiliji, nasilju ili pak o promicanju različitim političkim i ekonomskim ideologijama, od kojih neke svoj “odraz” imaju u takozvanom “digitalnom jazu” između zemalja bogatih informacija i onih koje nemaju pristupa informacijama koje su nužne za ravnomjeran i uravnotežen razvitak i napredak cijelog svijeta, posebno siromašnih zemalja (Labaš, 2011).

S druge pak strane, korištenje novih medija, posebno interneta danas zapravo predstavlja “ulaznicu” u uobičajeni život: tko nije “medijski pismen” u opasnosti je da ostane isključen iz života na različitim razinama. Pedagozima i odgojiteljima se čini da na odgojnem planu već kasne i da moraju nadoknaditi izgubljeno ili propušteno vrijeme, a njihovi su pristupi odgoju za medije ili medijskoj pismenosti različiti (Uldrijan, 2011.). Premda su jedni oprezniji, a drugi otvoreniji, gotovo svima je zajedničko da medije doživljavaju kao rizik, ali i kao izazov, a ponekad i kao opasnost o kojoj valja

³ Medijska pismenost je “mogućnost pristupa medijima, razumijevanje i kritičko procjenjivanje različitih aspekata medija i medijskih sadržaja, te ostvarivanje komunikacije u različitim kontekstima.” (Preporuka Europske komisije, 2009/625/EC, str. 10).

⁴ “Medijski odgoj je proces nastave i učenja o medijima; medijska pismenost – kao ishod – zapravo su znanja i vještine koje stječu učenici.” (Buckingham, 2012: 4).

razmisliti. Na temelju različitih promišljanja, nastale su i različite pedagogije ili pedagoški pristupi koje smo spomenuli, a pedagozima se često prigovara da o odgojnoj krizi govore "a posteriori". Dakako da takve prilike daju mogućnost postavljanja različitih hipotetskih tumačenja. S jedne strane, činjenica da se mediji bave pitanjem medijskoga odgoja ili medijske pedagogije – to jest problema što ih korištenje digitalnih medija može prouzročiti – govori o tome da su te teme aktualne, a samim time i zanimljive medijima. Internet je – u dobrom i u lošem smislu – danas u središtu mnogih ključnih tekućih političkih i ekonomskih rasprava jer se govori o "novoj ekonomiji" koju potpomaže upravo preko novih "informacijskih kanala". S druge strane, činjenica je da o medijima danas više govore psiholozi i sociolozi nego pedagozi, pa bi se hipotetski moglo reći da pedagozi (znači, oni koji se profesionalno bave odgojnom problematikom) ne uspijevaju svoja razmišljanja proširiti na publiku, ili se njihove analize medijima čine suviše složenima i "nezanimljivima". Pri tome se ne smije zanemariti niti činjenica da su psiholozi danas, na neki način, postali i "tvorci mišljenja" (engl. *opinion makers*), a iz njihova "kliničkoga tumačenja" može nam se učiniti da je cijelo društvo "bolesno", pa ga je potrebno izlijeciti. Jedno od "oboljenja" svakako je ovisnost o medijima, posebno internetu (Young, 2007.), koja se može pretvoriti u patologiju, a metode lijećenja i recepte "propisuju" psiholozi, a ne pedagozi, dok sociolozi već "tradicionalno" proučavaju medije i analiziraju njihovo mjesto u društvu i njihov utjecaj na društvena gibanja. U tom se kontekstu, ozbiljnošću svoga doprinosa, pedagogija mora "izboriti" za svoje mjesto ne samo kako bi rezultati koje postiže dospjeli do javnosti, nego i kako bi ostvarivala ulogu koja joj je inherentna, to jest kako bi upravo ona nudila hipoteze i analize u mogućem odgojnem pristupu medijima, jer se pedagogija profesionalno bavi odgojem.

Informacijska i medijska pismenost koja se postiže medijskim odgojem mora voditi računa o tim novim scenarijima: kako na pedagoškom, tako i na medijskom području. U doba novih medija – čija su obilježja digitalnost, multimedijalnost, interaktivnost i hipertekstualnost – medijski se prostor sasvim razlikuje od tradicionalnoga u kojemu su nakon novina i radija, veliku važnost

dobili i film i televizija. Tu su važnost tradicionalni mediji sačuvali i danas, jer nikada (ni)jedan medij nije "istisnuo" drugi, već je svaki novi medij koji se pojavio na medijskom obzoru našao i svoj prostor i svoje korisnike. No, svakim su se novim medijem koristile i razne društvene skupine, dobranamerne i nedobronamerne, da bi prenosile svoje razumijevanje obrazaca društvenoga ponašanja i kulturnih značenja. Isto se to, posebno u odgojno-obrazovnom smislu, događa i danas. I o tome su dužni voditi računa svi oni koji sudjeluju u odgojnem i obrazovnome procesu djece i mladih, a na prvome su mjestu roditelji, učitelji i odgojitelji.

Naime, izazov odgoju i obrazovanju nisu niti mogu biti samo "mnogostruki zasloni" – televizije, računala, tableta, mobitela – već su daleko veći izazov sadržaji koje djeca i mladi – zahvaljujući novim komunikacijskim tehnologijama – dobivaju i prate. Zato je danas pedagoško i obrazovno-odgojiteljsko razmišljanje nužno usredotočiti ne samo na definiranje toga što novi mediji jesu i predstavljaju, nego se daleko više mora uroniti u njihove sadržaje, te svima u društvu – a posebno djeci i mladima – pomoći u otkrivanju kulturnih obrazaca koje im ti mediji prenose: kako pišu o njima, štite li njihovo dostojanstvo i privatnost, kako pišu o obitelji, o tradicionalnim i suvremenim vrjednotama našega društva, koga im nameću za uzor i idole, na koje načine njima manipuliraju (posebno promidžbom), kako im nameću teme o kojima bi morali razgovarati i razmišljati, ljudi – najčešće s estrade – s kojima bi se morali poistovjetiti i čije bi životne priče trebali pratiti, koga bi trebali prihvati, a koga odbaciti. (Ciboci, Kanižaj i Labaš, 2011.).

Medijski odgoj i adolescenti

Pred kulturološkim i vrijednosnim promjenama u medijskim sadržajima mladi, posebno adolescenti, osjećaju se samima i napuštenima. Iz istraživanja koje je proveo Pier Cesare Rivoltella, ali i iz više istraživanja u Hrvatskoj (Unicef, 2011; Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, 2013; Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu / DKMK/ i Ipsos Puls, u tisku⁵) jasno je vidljivo da

⁵ Prvo i po našim saznanjima do sada jedino istraživanje javnosti o medijskom odgoju provedeno je u lipnju 2013., mjesec dana prije ulaska Hrvatske u Europsku Uniju.

bi učenici htjeli više odgojno-obrazovanih sadržaja o medijima, da bi htjeli raspravljati o internetu i društvenim mrežama u razredu, a iz rada projekta "Djeca medija" DKMK-a koji se provodi u hrvatskim školama (a o kojem će više riječi biti kasnije u tekstu), vidljivo je da se i od nastavnika očekuje da kompetentno govore i da zajedno s učenicima kritički razmišljaju o medijima i o odnosu prema njima; u obiteljima se jednakotako bilježi sve veći "bijeg" roditelja od odgovornosti jer su rijetko dovoljno kompetentni, a često se niti ne trude pronaći vremena i razgovarati s djecom o medijima. Navedena istraživanja potvrđuju i činjenicu da roditelji često niti ne nadziru što djeca rade u svojim sobama, ne pokušavaju saznati za što i kako djeca koriste internet ili mobitel, posebno "pametne telefone", pa se sve češće u okviru projekta "Djeca medija", ali i u javnosti, čuje kako su djeca potencijalno u opasnosti te su izložena raznim prijetnjama i različitim vrstama elektroničkoga nasilja. A u svemu su tome – sami. I tako se osjećaju.

Jedan od razloga za takvo stanje je kašnjenje hrvatskih odgojno-obrazovnih (ali i drugih) ustanova u pospješivanju medijskoga odgoja i obrazovanja, a drugi je jamačno "jaz" u znanju, ali i kulturni i tehnološki jaz koji dijeli odrasle od novih mladih naraštaja, o čemu piše Marc Prensky

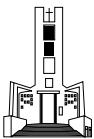
Istraživanje su proveli agencija za istraživanje tržišta, medija i javnoga mnjenja Ipsos Puls i Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu. Istraživanjem je obuhvaćen reprezentativni uzorak od 1 080 ispitanika na području cijele Hrvatske, a glavni je cilj istraživanja bio ispitati javno mnjenje o stavovima u odnosu na medijski odgoj. Cilj istraživanja bio je ispitati stajalište hrvatskih građana o uvođenju medijskoga odgoja u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, kada bi po njihovom mišljenju trebalo započeti s njime i tko je najodgovorniji za medijski odgoj djece. U tu su svrhu definirane i tri hipoteze: 1) Većina stanovnika Republike Hrvatske vjeruje da bi medijski odgoj trebao biti uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav; 2) Većina stanovnika Republike Hrvatske vjeruje da medijski odgoj treba započeti u osnovnoj školi; 3) Stanovnici Republike Hrvatske vjeruju da su roditelji najviše odgovorni za medijski odgoj djece. U odnosu na dobivene odgovore može se zaključiti da hrvatski građani vjeruju da je medijski odgoj vrlo važan, jer je 62 % ispitanih odgovorilo da bi medijski odgoj trebao biti uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, dok je njih 23 % izrazilo suprotno mišljenje (11,8 % tih ispitanika to misli zbog stava da je školski program ionako previše opterećen drugim nastavnim predmetima), a 11,7 % građana ne misli da je medijski odgoj važan. Svoje mišljenje nije izrazilo 14,5 % ispitanika. Očekuje se da će ovo istraživanje biti objavljeno u 2015. godini.

(2005.). Ne govori se stoga – kako ističe i Prensky – uzalud o mladima kao o "digitalnom naraštaju" i "digitalnim urođenicima" – naraštaju koji se s novim digitalnim medijima rodio, te o odraslima kao o "digitalnim useljenicima", onima koji su u taj svijet digitalnih medija "doselili" prateći svoju djecu. Na tom području nije stoga potrebno razmišljati samo "tehnicistički", nego daleko više formativno, odgojno i obrazovno: nije dovoljno samo razmišljati o tome da svako dijete "mora" imati pristup medijima, posebno elektroničkima, pa onda odmah i o nabavljanju neke vrste (softerskoga) roditeljskoga nadzora (kao što su to ranije, pa i danas, bili filtri za internet), nego dijete treba odgojiti da postane kritičan korisnik medijskih sadržaja. Loša bi bila roditeljska i odgojiteljska odluka kada bi se odgoj "delegirao" nekom tehničkom pomagalu, uz ispriku da se "niti ima razumijevanja, a niti vremena" za taj novi digitalni svijet kojim tako suvereno vladaju djeca i mlađi.

Od zaštitničke do odgojne logike

Zamjena zaštitničke logike i logike kontrole i zabrane odgojnom logikom koja poštuje sve subjekte, danas bi trebala biti početna točka za svaku odgojnu strategiju u odnosu na nove medije. Svi bi se – a posebno odgojno-obrazovne ustanove – trebali odlučno zauzeti za primat odgoja i uključiti medijsku kulturu i medijski odgoj kojim se dolazi do medijske i informacijske pismenosti u naš odgojno-obrazovni sustav, od predškolske dobi preko osnovnih i srednjih škola do fakulteta i cjeleživotnoga obrazovanja. Ne trebaju samo djeca tu odgojno-obrazovnu pomoć, trebaju je i odrasli koji su i sami često ovisni o raznim "uslugama" novih medija: društvenim mrežama poput Facebooka, kartanju na internetu pri čemu zanemaruju i obitelj i obveze, kompulzivnom internetskom "šopingiranju", flertu i pornografiji, kockanju i drugim porocima, a o čemu se kod nas relativno malo piše i istražuje.

Medijski odgoj i njegova temeljna načela, na prvome mjestu razvitak kritičkoga i svjesnoga stajališta svakoga subjekta, sigurno predstavljaju "lekciju" koja vrijedi i za doba digitalnih medija (Rivoltella, 2002.). Izvan sumnje je da novi mediji predstavljaju i pred nas stavljuju apsolutno nove izazove, pa je potrebno i razmislići o novim načelima i novim odlukama glede metoda i načina

postupanja s njima. Rivoltella ističe da postoje dva moguća puta kojima treba ići. Ili će se ozbiljno započeti s razmišljanjem o promjeni paradigme prema novome medijskom odgoju (engl. *new media education*) kao što predlaže među ostalima i David Buckingham sa Sveučilišta u Londonu (u dvostrukom smislu: odgoja za nove medije i novoga medijskoga odgoja) ili – kako to trenutno čini dobar dio međunarodnih istraživanja – treba ponovno razmisliti o medijskome odgoju jednostavno kao – odgoju (prema Rivoltella, 2008.).

U digitalnome društvu, kao što je naše, teško je pronaći neko područje individualnoga ili društvenoga života u kojemu nema medija i ta će činjenica u bitnome odrediti i smjer budućeg razvoja društva. A to znači da mediji više nisu tek jedno od područja s kojim se možemo baviti (kao što se bavimo zdravljem, okolišem, prometnom sigurnošću...), nego su postali društveni i kulturni prostor u kojemu su obuhvaćena sva naša individualna i društvena djelovanja. Mediji nisu više samo sredstva, oni su naše kulturno okruženje i ozračje. Stoga se odgoj mora baviti medijima – i to baš medijski odgoj koji će odgojiti i svjesne i kritične građane i to od najranije dobi. A oni moraju voditi računa ponajprije o svojim građanskim pravima, to jest pitanjima vezanima uz slobodu i kontrolu medija, uz zaštitu privatnih podataka, poštivanje i kršenje prava na privatnost. Jednako tako, moraju voditi računa o svom političkom sudjelovanju u demokratskim procesima jer multimedijiski krajobraz naših društava izloženih „mnogim zaslonima“ utječe i na načine kako nam se prikazuje političko djelovanje i političari. Građani, tj. svjesni korisnici medija, moraju voditi računa i o načinima na koje mogu djelovati u demokraciji, ali i o građanskom djelovanju povezanom s pitanjem organiziranja vlastitoga slobodnoga vremena, kao i kulturnoga područja jer se na njega smještaju sve teme koje nam se i nude i nameću putem tradicionalnih, a daleko više digitalnih medija.

Razvijati odgoj za nove medije

Odgoj za medije (engl. *media education*) koji se kroz više desetljeća (od 1980-ih godina) razvija u mnogim evropskim zemljama, počevši od Velike Britanije, u Hrvatskoj je još uvijek na početnoj razini, te još nije zadovoljavajuće–uvršten u programe redovitoga formalnoga obrazovanja, pa

stoga postoje različiti neformalni oblici medijskoga odgoja i poticanja na informacijsku i medijsku pismenost, čiji su nositelji pretežito udruge civilnoga društva.⁶ I dok se u mnogim zapadnoeuropskim društvima razvilo shvaćanje da medijski odgoj nije samo sredstvo zaštite najmlađih članova društva, te se prešlo na novo razmišljanje i prihvatanje djece i mladih kao subjekata s određenim kompetencijama, takav razvoj nije još postignut u hrvatskome društvu. Pri tome je važno spomenuti da se u zapadnoeuropskim društvima promjenio i odgojni pristup i odgojni rad: medijski odgoj sada postaje sredstvo jačanja subjekta, predlaže se razvitak spoznaja i kritičkoga razmišljanja, više se ne kani štititi dijete već stvoriti uvjete da bi se ono samo moglo štititi. To stajalište, koje je danas prevladavajuće i obilježava najširi pristup medijskome odgoju, dijeli i Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (DKMK). Riječ je o pristupu koji o djetetu mora razmišljati kao o kompetentnom subjektu, kojemu se mora priznati njegova posebnost i ne ga zamišljati kao nesavršenu odrašlju osobu, bilo zato što odgajati ne znači štititi, već stvarati i graditi autonomiju subjekta.

U novije pak vrijeme, DDKMK, koristeći nove spoznaje na tome području, pozornost u svoje djelovanju usredotočuje na novu stvarnost: na pojavu novih digitalnih medija. A tu više nije dovoljno u obzir uzimati samo odnos kakav su tradicionalni mediji imali (i imaju) u odnosu na primatelje, to jest na publiku. U toj se logici još uvijek ponekad razmišlja kako su s jedne strane mediji, koji proizvode i prenose poruke, a s druge publika koja ih prima. U toj perspektivi odgoj znači odgajati publiku da kritički prima poruke i to je stajalište koje jako dobro funkcioniра u svijetu, recimo to tako, „tradicionalnih“ medija. Međutim, pojmom novih digitalnih medija, kao što su internet i mobilni telefoni, „iznutra“ se mijenjaju i tradicionalni mediji poput televizije.

⁶ Osim Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu, čije djelovanje će biti prikazano u drugom dijelu ovoga rada, na području društvenoga i medijskoga jačanja, ali i zaštite djece i mladih u Hrvatskoj djeluju i Pragma, Telecentar, Suradnici u učenju, Centar za nestalu i zlostavljanu dječu, Civitas, Cinaz, ali i Ured pravobranitelja za djecu, kao i Polikliniku za zaštitu djece grada Zagreba i mnogi drugi.

Od kritičke svijesti do odgovornosti

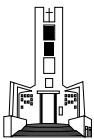
Rivoltella (2008.) ističe tri pedagoški važne karakteristike ove digitalne promjene koja uključuje sva medijska sredstva, o kojima DKMK vodi računa u svome djelovanju. Prva je karakteristika novih medija – *prenosivost*. Smanjivanje raznih informacijskih uređaja i konvergencija različitih digitalnih tehnologija dovodi do nove generacije mobilnih aparata koji funkcioniraju poput pravih multimedijskih centrala. Pomiclimo samo na pametni telefon koji je danas telefon, televizija, pristupna točka za internet, fotoaparat, kamera za snimanje, MP3 player, a njime se možete služiti i u druge svrhe. Dijete ga uvijek ima sa sobom. Čista bi utopija bila ako bi roditelji ili nastavnici pomislili da je moguće nadzirati ili uvijek vidjeti kada ga i kako dijete koristi. Druga je karakteristika više puta spominjana *interaktivnost*. Tijek komunikacija više nije jednosmjeran, već je višesmjeran te korisniku daje mogućnost da medije koristi prema svojim potrebama, ali nadasve da izgradi cijelu mrežu društvenih odnosa s drugim korisnicima. Treća karakteristika je *stvaranje*, a ono je implicitna posljedica interaktivnosti: novi mediji korisniku jamče da od primatelja može i sam postati – autor poruka. A to je velika stvar: publika postaje proizvođač i pošiljatelj poruka i to na vrlo jednostavan način. No, kako je sada sve vidljivije – uz više kreativnosti, više slobode istraživanja, više prostora za izražajnu originalnost, više mogućnosti za komunikaciju – raste i odgojni rizik. Ako je jedan od problema "stare" medijske konjunkture bio "masifikacija", to jest industrija stvaranja "iste svijesti" (zbog koje je nužno izgraditi kritičku misao), danas je veliki problem *cyberbullying*, to jest elektroničko nasilje. Najmlađi su danas izloženi riziku da postanu žrtve ne više načina ponašanja ili potrošnje kojega nude ili čak nameću mediji, nego postaju žrtve odraslih (u slučaju pedo-pornografije *online*), ili pak drugih maloljetnika (kao u *cyberullingu*) i to preko medija. A to zahtijeva i prilagodbu odgojnih mjera. Stoga Rivoltella (2008.) i piše o odgoju za nove medije (engl. *new media education*) koji ima dvije zadaće. Prva je osmislići strategije i odgojne metode specifične za nove medije, pa je u toj logici potrebno ponuditi aktivnosti i sredstava koje nastavnici doista mogu koristiti u razredima. Druga je zamisliti novu paradigmu za novi medijski odgoj. Pri tome se čini da je kod ove paradigmе

važno – u dvije točke – korigirati smjer u odnosu na prošlost. Prvo, središte odgoja mora se s kritičkoga razmišljanja pomaknuti prema odgovornosti: nije više dovoljno odgojiti primatelja koji bi bio oprezan i kritičan kada pretražuje ili kada sam stvara nove medijske sadržaje. Drugo, potrebno je napraviti pomak u kojem u središtu ne će biti više mediji nego – građani. Naime, ne možemo više govoriti samo o korištenju medija, nego o tome da su se i internet i mobilni telefon "uselili" u naše živote, da oblikuju naše živote i živote naše djece, pa više nikako ne možemo razmišljati o tome da bi ih djeca trebala ostaviti na ulazu u školu, kako bismo izbjegli eventualne poteškoće i probleme, već ćemo medijskom odgoju morati dati status građanskoga odgoja u novom tisućljeću. Upravo takav pristup preko svoga projekta "Djeca medija" nastoji implementirati Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu u kojem mladi za medije obrazuju svoje vršnjake.

"Djeca medija" odgajaju djecu medija

Udruga Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu osnovana je 2011. godine kao rezultat zajedničke inicijative bivših studenata Hrvatskih studija i Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, mladih diplomiranih komunikologa, novinara, sociologa, kroatologa i filozofa te njihovih mentora. Predsjednik DKMK-a je autor ovog teksta, a potpredsjednici su Igor Kanižaj i Lana Ciboci. Na službenim internetskim stranicama ističe se:

"Cilj i svrha udruge poboljšanje je medijske i komunikacijske kulture građana Republike Hrvatske kroz sustavnu edukaciju o medijima te poticanje razvoja osviještenih korisnika koji se s razumijevanjem i kritičkim odmakom koriste medijskim sadržajima. Svoje ciljeve DKMK postiže edukativnim, istraživačkim i znanstvenim djelovanjem na svim društvenim područjima. Osnovne djelatnosti udruge uključuju organiziranje edukativnih radionica i predavanja, prevenciju rizičnih ponašanja djece i mladih putem medija (ovisnost, nasilje), emitiranje radijskih emisija, organiziranje simpozija, provođenje istraživanja, studijska putovanja, domaću i međunarodnu suradnju s drugim institucijama, znanstveni doprinos kritičkom prijstupanju medijima te izradu internetskih sadržaja." (www.dkmk.hr, www.djecamedija.org)

“Djeca medija”, trenutno najznačajniji i najopsežniji projekt DDKMK-a, osmišljen je 2010. godine, prije samog osnutka udruge, a ubrzo nakon toga započela je i njegova realizacija. Projekt su osmisili organizatori i polaznici Komunikološke škole Matice hrvatske koju zajednički od 2008. godine organiziraju Matica hrvatska, Hrvatski studiji i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Cilj “Djece medija” sličan je cilju DDKMK-a. Suradnici na projektu kroz sustavnu edukaciju o masovnim medijima – prije svega onima u Hrvatskoj, nastoje pridonijeti općem podizanju svijesti građana o odgovornom korištenju medijskih sadržaja te pozitivnim i negativnim stranama masovnih medija. Projekt – koji je podijeljen u tri dijela, o kojima će nešto više riječi biti kasnije – namijenjen je djeci i mladima, studentima, roditeljima, djelatnicima obrazovnih ustanova te općoj populaciji građana. Do sada je uspješno održano više od 300 predavanja i radionica na kojima je sudjelovalo više od 4000 učenika osnovnih i srednjih škola, njihovih roditelja i nastavnika. Osnovne teme koje se obrađuju su etika i senzacionalizam u medijima, medijsko oglašavanje, nasilje i utjecaj medija na djecu i mlade, prikaz ljepote u medijima i stereotipi, odgojna i obrazovna uloga medija i korištenje medija u nastavi. Osobita se pozornost pridaje novim medijima, prije svega društvenim mrežama i sigurnosti i odgovornosti na internetu čemu je do sada bio posvećen i najveći broj predavanja. U skladu s novim znanstvenim spoznajama na području odgoja za nove medije (engl. *new media education*) DDKMK kroz svoj projekt “Djeca medija” i ostale aktivnosti u novije vrijeme promiče i novi pristup medijskom odgoju i obrazovanju u digitalno doba koji ne samo da razvija kritičku svijest nego je posvećen i razvijanju svijesti o potrebi sigurnijeg i odgovornijeg korištenja novih medija.

Također, od studenoga 2010. svakoga prvog ponедјeljka u mjesecu na Radio Mariji emitira se emisija pokrenuta u okviru istoimenog projekta. Do sada je emitirano više od 40 radijskih emisija u kojima je obrađen velik broj tema s područja medijske djelatnosti uz sudjelovanje kompetentnih gostiju. Senzacionalizam i tabloidizacija u medijima, važnost medijskog odgoja, prikaz djece u medijima, mediji u obrazovanju, jezik medija/izražavanje u hrvatskim medijima, imidž Hrvat-

ske te uloga medija u njegovu stvaranju i oblikovanju, dječja književnost, maloljetničko nasilje i uloga medija u njegovom sprječavanju, društvene mreže, popularni televizijski žanrovi, mladi, obrazovanje i mediji, politika i mediji, *community* menadžment, uloga odnosa s javnošću u demokratskom društvu, mediji i djeca s teškoćama u razvoju, medijska kultura, zaštita privatnosti djece u medijima, cjeloživotno učenje i medijska pismenost, dječji program u medijima, novinarska etika i utjecaj televizije samo su neke od dosad obrađenih tema radijske emisije.

Pokrenuta je i internetska stranica www.djeca-medija.org. Do sada je na stranici objavljeno više od 900 priloga edukativnoga sadržaja o medijima, kako za djecu, tako i za njihove roditelje i nastavnike. Glavni dio internetske stranice sadrži prije svega podatke o aktivnostima projekta – o radio-nicama i predavanjima za djecu i roditelje, najave i izvještaje radijskih emisija, autorske sadržaje provoditelja projekta, sažetke tiskanih i internetskih tekstova vezanih uz medijsku pismenost, audio i video materijale, pravne propise, kodekse i smjernice za izvještavanje, pozitivne i negativne primjere medijskog izvještavanja te preporuke korisnih stranica, osobito organizacija diljem svijeta koje se bave medijskim odgojem. Na stranici je navedena i korisna literatura (članci, knjige i drugi materijali) za sve one koji se žele dodatno educirati o važnosti medijskog odgoja i pismenosti. *Dječji kutak* namijenjen je djeci mlađoj od 14 godina i u njemu se nalaze materijali primjereni dobi onih najmlađih. Povijest medija, kako napraviti vlastite novine ili snimiti radijsku emisiju, preporuke crtića, crtani filmovi – samo su neki od sadržaja koji su dostupni djeci u tom kutku. *Roditeljski kutak* namijenjen je prije svega roditeljima, ali i svim odraslim osobama. Osim preporuka filmova, crtanih filmova i kazališnih predstava, u kutku se nalaze upute za uporabu različitih programa za zaštitu djece i mlađih prilikom korištenja interneta, ali i preporuke stručnjaka s brojnim savjetima kako djecu pripremiti i odgojiti za mudro korištenje medija.

U 2011. godini, u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu i Odjelom za medije Matice hrvatske objavljen je zbornik pod nazivom “Djeca medija: od marginalizacije do senzacije” čiji su urednici i autori pojedinih članaka članovi DDKMK-a (Ciboci, Kanižaj i Labaš, 2011). Zbornik

donosi najopsežniju analizu izvještavanja o djeci u hrvatskim dnevnim novinama u 2010. godini, pri čemu je analizirano 3 453 novinskih priloga u sedam hrvatskih dnevnih novina. Sustavnim cijelogodišnjim istraživanjem hrvatskoga dnevnog tiska dokumentirana je porazna spoznaja o povezanosti medija i nasilnog ponašanja djece u stvarnom i virtualnom svijetu.

U lipnju 2012. DDKMK je u Zagrebu organizirao znanstveni simpozij "Mediji i djeca" na kojem su održana brojna predavanja eminentnih stručnjaka o djeci u medijima, medijima i nasilju, kao i o odgoju za medije, te je održan i okrugli stol o budućnosti odnosa djece i medija, a na simpoziju je usvojena i proglašena *Deklaracija o medijskoj kulturi* (Mediji.hr, 2011).

Članovi DDKMK-a sudjelovali su u organizaciji i predavanjima pete Komunikološke škole Matice hrvatske pod nazivom "Mediji i nasilje" koja je održana 2012. godine, a u organizaciji i s predavanjima i u okviru šeste Komunikološke škole pod nazivom "Cyberbullying" (2013.). Obje su Škole održane u Zagrebu. Osobito treba istaknuti njihovo sudjelovanje na okruglom stolu "Izazovi suočavanja s električnim zlostavljanjem u Hrvatskoj" koji je organiziran u programu spomenute šeste Komunikološke škole Matice hrvatske.⁷

U suradnji s EAVI (European Association for Viewers' Interests, www.eavi.eu) DDKMK je 2013. godine preveo s engleskoga jezika 7-minutni edukativni crtani film "Put u svijet medijske pismenosti" koji na zabavan i jednostavan način objašnjava što je medijska pismenost i zašto je ona nužni preduvjet slobodnom življenu i pripadanju društvu u kojem živimo.

Tijekom 2013. godine DDKMK je proveo projekt "Od medijske kulture do nenasilja" u osnovnim školama u Velikoj Gorici, uz potporu Grada Velike Gorice. Cilj projekta bio je upoznati učenike četvrtih i sedmih razreda s opasnostima na internetu, s posebnim naglaskom na električno nasilje. U sklopu projekta održano je više od 40 predavanja u sedam osnovnih i njihovih deset područnih škola.⁸ Predavanja je čulo više od 1100 učenika i

njihovih nastavnika. U sklopu projekta provedeno je i istraživanje među učenicima o nasilju putem medija i njihovoj percepciji među djecom. Rezultati navedenog istraživanja bit će od velike važnosti za razvoj programa za prevenciju nasilja na području Velike Gorice. U sklopu navedenog projekta tiskana je brošura o sigurnom korištenju interneta "Dobro došli u svijet interneta. Sigurni uz Djecu medija" (DDKMK, 2013).

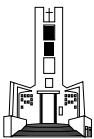
Članovi DDKMK-a sudjelovali su 10. veljače 2014. na tematskoj sjednici o medijskoj pismenosti u Hrvatskome saboru. Sjednicu pod nazivom "Medijska pismenost za sigurnost djece u svijetu medija i interneta" održali su, na inicijativu pravobraniteljice za djecu Mile Jelavić i u povodu Dana sigurnijeg interneta, Odbor za informiranje, informatizaciju i medije, Odbor za obrazovanje, znanost i kulturu te Odbor za obitelj, mlade i sport. Potpredsjednik DDKMK-a doc. dr. sc. Igor Kanižaj održao je tom prilikom izlaganje "Medijska pismenost u EU i RH – Mogućnosti i prijetnje".

I u 2014. DDKMK je nastavio suradnju s Gradom Velikom Goricom, te su članovi DDKMK-a od 2. listopada do 18. studenoga 2014. proveli projekt "Razotkrivanje, prepoznavanje i prevencija nasilnih sadržaja u medijima". Projekt je bio namijenjen učenicima 4. i 7. razreda svih matičnih i područnih škola, a osim edukativnih i interaktivnih predavanja, pripremljeni su i popratni edukativni i evaluacijski materijali. Tema "Kako prepoznati nasilne sadržaje u medijima?" bila je namijenjena učenicima četvrtih razreda dok su učenici sedmih razreda imali priliku čuti predavanje na temu "Nasilni sadržaji u svijetu medija". Osim pripreme i izrade predavanja za učenike Velike Gorice pripremljena je i podijeljena edukativna brošura pod nazivom "Mediji bez nasilja?" (DDKMK, 2014.) u kojoj su predstavljeni relevantni podatci i informacije usko vezane uz nasilne sadržaje u medijima, statistike i načine zaštite odnosno prevenciju štetnih utjecaja. Po završetku projekta, u Velikoj Gorici su održana ukupno 38 predavanja, točnije njih 25 za učenike četvrtih i 13 za učenike sedmih razreda.

Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (DDKMK) uz potporu Upravnog odjela za predškolski odgoj, školstvo i šport u suradnji s Centrom za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica u prostoru Centra za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica

⁷ Više o okruglome stolu može se pronaći na <http://www.djecamedija.org/?p=3071> (13.04.2015.).

⁸ Više o projektu može se naći na <http://ddkmk.hr/projekti/od-medijske-kulture-do-nenasilja/> (13.04.2015.).

u studenome 2014. provelo je projekt "Medijski odgoj i medijska pismenost kao prevencija nasilja u školi". U programu je sudjelovalo 16 stručnih suradnica iz svih 11 velikogoričkih škola. U sklopu predavanja i radionica prikazani su i rezultati istraživanja provedenog u Velikoj Gorici 2013. godine o prisutnosti elektroničkog nasilja među učenicima četvrtih i sedmih razreda u velikogoričkim osnovnim školama. Stručne suradnice su pokazale veliku zainteresiranost za temu, iznosile su svoja iskustva, ukazivale na načine na koje ga oni rješavaju, ali i na probleme na koje pritom nailaze.

Zaključak

Svojim projektom "Djeca medija" Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu aktivni je dionik suradnje s pojedincima, odgojnim i obrazovnim ustanovama, lokalnim zajednicama ali i sa samim medijima na području informacijske i medijske pismenosti. Kao što je vidljivo iz ovoga teksta, članovi DKMK-a promišljenom strategijom koju stalno razvijaju u skladu s novim znanstvenim spoznajama obuhvatili su sva četiri područja medijske pismenosti: svjesni da je pristup medijsima danas vrlo raširen, analizom i evaluacijom putem interaktivnih predavanja i medijskih radionica, radijskih emisija i tekstova na internetskoj stranici, a ujedno i stvaranjem medijskih radijskih i internetskih sadržaja, svoje korisnike dovode do mogućnosti da i oni sami stvore nove školske medije i da se sami od primatelja medijskih poruka pretvore takoder i u njihove stvaratelje. Svrha ovoga projekta jest "odozdo" pomoći ponajprije pojedincima u hrvatskome društvu, odgojno-obrazovnim ustanovama i zajednicama u suočavanju s izazovima i učincima novih medija na djecu i mlade koje upravo novi mediji, zbog njihove nedovoljno zrele dobi, mogu navesti na pogrešno ponašanje, isključivanje iz društva, zatvaranje u sebe, navikavanje na nasilje, opsesivno navođenje na konzumerizam ili pak romansirano shvaćanje stvarnosti. Istraživanja danas zapravo pokazuju da djeca i mladi žive u podijeljenom svijetu: negdje "na putu" između mašte, mita i stvarnosti, a često između stvarnoga i virtualnoga svijeta.⁹

Krajnji cilj projekta "Djeca medija" u kojemu mladi odgajaju djecu i mlade, svoje vršnjake, jest isto tako nadilaženje polarizacije u kojoj su na jednoj strani "loši mediji", a s druge "nezaštićeni korisnici"¹⁰, kako bi se došlo do kulturne medijske politike koja će biti usredotočena na kvalitetu medija koje će korisnici moći koristiti za društveno pozitivne učinke kao što su: promicanje pozitivne komunikacije, promicanje poštenih i korektnih odnosa među ljudima, oslobođanje od strahova, nadilaženje rodnih i etničkih stereotipa, jer se uz pomoć medijskog odgoja – kako svjedoči i primjer DKMK-a – može podići razinu medijske pismenosti i kulture.

Literatura

Buckingham, David (2012) *Media education: literacy, learning, and contemporary culture*. UK: Polity Press.

Ciboci, Lana, Kanižaj, Igor i Labaš, Danijel (2011) *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica hrvatska.

DKMK, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (2013) *Dobro došli u svijet interneta. Sigurni uz Djecu medija*, <http://www.djecamedija.org/brosurainternet.pdf> (20.12.2014.).

DKMK, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (2014) *Mediji bez nasilja*, <http://www.djecamedija.org/medijibeznasilja.pdf> (20.12.2014.).

European Commision – Information Society and Media (2006) *A European Research Project - Media Appropriation of New Media by Youth*,

http://www.clemi.org/fichier/plug_download/14916/download_fichier_fr_mediapro_english.pdf (18.12.2014.)

Labaš, Danijel (2011) Djeca u svijetu interneta – zatočenici virtualnog svijeta. Pedagoški modeli i otvorena pitanja, str. 35-64, u: Ciboci, Lana; Kanižaj, Igor i Labaš, Danijel, *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Mediji.hr (2011) *Deklaracija o medijskoj kulturi*, <http://mediji.hr/deklaracija-o-medijskoj-kulturi/> (18.12.2014.).

⁹ Među ostalima vidjeti http://www.cnos-scuola.it/sites/default/files/03_Manna.pdf (13.04.2015.).

¹⁰ Osim toga, u okviru projekta stručnjaci održavaju predavanja za roditelje, nastavnike i stručne suradnike u školama.

Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba (2013), *Istraživanje o iskustvima i ponašanjima djece na Internetu i na društvenoj mreži Facebook*, <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-iskustvima-i-ponasanjima-djece-na-internetu-i-na-drustvenoj-mrezi-facebook-2/> (1.12.2014.).

Prensky, Marc (2005.) *Teaching digital natives: partnering for real learning*, <http://marcprensky.com/teaching-digital-natives-partnering-for-real-learning/> (20.12.2014.).

Reichmayr, Ingrid-Francisca (2001.) *U prilog medijskom obrazovanju*, <http://www.mediaonline.ba/ba/pdf.asp?ID=68&n=ESEJ:%20U%20PRILOG%20MEDIJSKOM%20OBRAZOVANJU> (1.12.2014.).

Rivoltella, Pier Cesare (2002.) Internet i odgoj. Analiza pedagoških modela i smjernice za razmišljanje, *Kateheza*, 24(3): 265-280.

Rivoltella, Pier Cesare (2008.) *Educazione ai nuovi media*, <http://images.savethechildren.it/>

[it/IT/f/img_pubblicazioni/img34_b.pdf](http://IT/f/img_pubblicazioni/img34_b.pdf) (1.12.2014.).

Uldrijan, Ivan (2011.) Zašto odgajati za medije? Mediji kao "odgojitelji" u doba odgojne krize, str. 173-192, u: Labaš, Danijel (ur.) *Komunikacija i mediji u krizi*, Zagreb: Hrvatski studiji.

Unesco (2013.) *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/In_Focus/paris_mil_declaration_final.pdf (29.11.2014.).

Unicef (2011.) *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema električnim medijima*. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf (1.12.2014.).

Young, Kimberly S. (2007.) *Treatment outcomes with internet addicts*. Center for Internet Addiction Recovery, <http://netaddiction.com/articles/Treatment.pdf> (15.12.2014.).

BRAČNI SEMINAR – MUŠKARAC I ŽENA – DVJE ISTINE U JEDNOM BRAKU

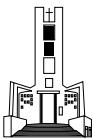
Dr. Jozefina Škarica održala je seminar za bračne parove: **Muškarac i žena – dvije istine u jednom braku**, od 23. do 25. studenoga 2018. Na seminaru je bilo oko 50 parova koji su imali jedinstvenu priliku da još bolje upoznaju sebe i pronađu izlaz iz mnogih bračnih poteškoća. Trodnevno predavanje, koje je preraslo u praktično i korisno savjetovanje i osvješćivanje održala je doktorica u dosta dobrom raspoloženju punom smijeha i pozitivne vibre.

Na samom početku seminara dr. Škarica nas je uvela u samu definiciju braka. **Što je brak?** Dva ja, dva ti – jedan drugom ti, dva unikata, dvije istine

u jednom braku. Jedna se istina zove muškarac, druga se istina zove žena, u svemu različiti, različito mislimo, različito govorimo, različito iste stvari vrednujemo, različiti u seksualnim potrebama, ali u ljubavi i povjerenu i jednoj emocionalnoj potpori jedan drugome svaki dan iznova i to na način onog drugog, a ne kako ja mislim.

Muškarac i žena u dobrim odnosima svaki dan iznova do kraja života.

Kao prvo JA. Dva ja su brak. Svaki dan iznova. Nema se zasitići. Tko sam ja sebi? Cijenim li ja sebe? Poštujem li se? Mogu li ja sebi oprostiti? Jesam li ja sam/sama sa sobom u dobrim odnosima?

Zrelost – za brak su potrebne dvije zrele osobe. Zrela osoba koja ima dobar odnos sa sobom, dobar odnos s Bogom i dobar odnos s tobom (bračnim drugom). Preskačemo sebe, s Bogom polovično bliski i odmah idem tebi, kako, i to ne ide na dobro.

Psihički dio smješten je u mozgu i ako je mozak u redu, organski, i psiha je u redu.

Pet elemenata potrebnih za brak koje treba primati, a i davati:

- *Razum* - za brak treba imati pameti.
- *Mašta* - za sutra, za naprijed, a ne za nazad. Možemo zajedno maštati, diviti se jedno drugome. Puno analize dovodi do paralize.
- *Osjećaji* - pozitivni- radost, ljepota, dobrota, povjerenje i negativni – tuga, žalost, odbačenost, nepovjerenje, osveta, ljubomora. Naučiti razlike i s njima se nositi. Ženu vode 80% osjećaji, a 20% razum, a kod muškarca 80% razum, a 20% osjećaji.
- *Volja* - ja te hoću ili ja te ne ču, moja volja, moj izbor. Ja hoću tebe prihvati drugaćijim od sebe. Nema harmonije ako živimo samo jednu razinu. Ja te hoću voljeti.
- *Izbor* - treba davati, a i primati

Brak je kada muškarac i žena koji su u svemu različiti – u ljubavi, povjerenju i emocionalnoj potpori na način onoga drugog, a ne kako ja mislim da treba, žive u dobrom odnosima iznova svaki dan do kraja života. Brak sjedi na ljubavi istaknula je Škarica te nadodala da su u braku dvije istine. Dva zrela JA, u poniznosti mogu biti zrelo MI te da je zrela osoba ona koja je u dobrom odnosu sa sobom, s Bogom i drugima.

Napomenula je da se svaki čovjek sastoji od tri dijela: tjelesni , psihički dio (zdrav razum, mašta, osjećaji, volja, izbor), duhovni dio (savjest, moralnost, ljubav, vjera, povjerenje, dostoјanstvo, oprštanje, sloboda, mir). O ova tri dijele sebe čovjek svaki dan treba voditi brigu i to hraniti svaki dan.

Da bi ljubav u braku opstala potrebno ju je hraniti, a **njezina hrana** su kako kaže Škarica:

- *Vrijeme* - muškarac svaki dan treba dati ženi svoje uho na 15 minuta jer je njoj potrebno da kaže što je muči i vrlo vjerojatno će ih u tih 15 minuta riješiti jer žena govorom rješava problem. Muškarcu treba svaki dan pola sata mira, on svoje probleme rješava u tišini. Potom se navečer moraju dogovoriti kada će sutra biti njihov sat vremena, taj sat mora biti prije 20 sati navečer, sve iza 20 sati su otpadci dana i tri dana godišnje samo za njih dvoje.
- *Ja* – cijeloga sebe sa sva ona tri dijela:
- *Osjećaj nježnosti i pažnje*;
- *Razumijevanje* – treba biti isti, nema prvi, drugi, srce treba odlučiti;
- *Dijalog* – razgovarati jedan s drugim o njima, ne samo o djeci, računima i poslu, imati slobodu govora, pohvaliti jedno drugo. Govor može biti: a) verbalni govor, b) neverbalni govorgeste, gestikulacije, mimika lica koja je posebno bitna, c) unutarnji govor – da bi jedno drugo shvaćali ozbiljno i d) monolog – mrtvačka procesija – brak bez govora, ne prepostavljati nego komunicirati.

Za dobru i ispravnu komunikaciju potrebno je svaki put upotrijebiti pet glagola:

- Govoriti (Kakva je moja riječ? Stvaralačka ili rušilačka?);
- Slušati (Znam li ja slušati?);
- Provjeriti (Jesam li ja dobro razumjela/razumio?);
- Razmisliti (Kad nam razgovor ne uspijeva?);
- Odgovoriti (Bez omalovažavanja drugog).

Doktorica je istaknula i *Faze nezadovoljstva kod žene i kod muškarca*:

Žena:

- **Gubi ravnotežu** – nema dobre komunikacije, osjećaj shrvanosti, umor, pojačana konzumacija hrane i slatkiša, tone, postaje neuredna.

- **Previše radi** – dokazuje sebi da sve može, želi da je drugi vrjednuju, potrebna joj je pomoć.
- Žena zašuti – nema seksualnosti, nje kao oso-be nema, ne može izdržati.

Muškarac:

- **Pretjeran rad** – cijeli dan radi, sve mu smeta.
- Šutnja – nema govora, priče, povlači se u sebe.
- **Puno govori** – rafali govora, želja da napakosti ženi, živci dosežu svoj vrhunac.

Na predavanju je istaknula da seksualnost u braku – služi za ljubav i stvaranje novoga života. Kod muškarca je 80% seks, libido i požuda, 20% emocije. Žena je 80% emocija, nježnost i pažnja i 20% seks. Ona razdvaja srce i tijelo. Muškarac koji voli ženu njemu je bračni čin izričaj ljubavi. A žena koja voli svoga muškarca voli ga kroz osjećaje, nježnost i pažnju, tek onda seks. Doktorica je napomenula da bi žena bila spremna na izričaj ljubavi kroz bračni čin, potrebno je zadovoljiti njezinu emocionalnu stranu te da je muškarcu zdrav seksualni život jako važan, no međusobno se moraju nadopunjavati.

Metodu kao rješenje, tj. razvijanje dijaloga sавjetuje nam Škarica da napišemo Pismo ljubavi – kako se osjećam u braku, zamoliti za oprost i naravno sam oprostiti.

Drugi način rješenja je pustiti Isusa u svoj život. Slušati Ga srcem, slušati njegovu riječ. Isus je ozdravljaо u duhu, stišavaо oluјe, hraniо je mnoštvo, ozdravljaо gluhonijeme, slijepе, pa može i mene ako mu ja to dopustim. Isuse, daj da i ja progleđam, daj da cijenim i poštujem svoga muža! Oslobođiti se nemoći u braku: prihvati drugoga, biti strpljiv, čekati, dati se poučiti, htjeti mijenjati sebe i oprostiti. I pitamo se: Isuse, čujem li te? Zašto te ne razumijem? Zovem li te na pravi način?

Doktorica je također govorila i o ulozi djeteta u braku. *Dobar brak preduvjet je za odgoj djece.* Navela je nekoliko činjenica na koje moramo posebno obratiti pozornost:

- Ja moram slušati dijete – čuti ga;
- Ja moram biti dobra osoba – otvoreno srce;
- Ja moram odvojiti vrijeme za dijete – ući u svijet djeteta i pokazati mu na njegov način koliko mi je stalo do njega;
- Ja moram postaviti granice – znati reći DA i NE, biti dosljedan- što je najvažnije u dobrom odgoju;

- Ja moram ispitati sposobnosti i mogućnosti svog djeteta – razgovarati s njim;
- Ja moram pružiti ljubav obiteljskog zajedništva – zajedništvo, obiteljski ručak;
- Ja moram uvažiti dječji strah – dijete ima pravo na svoj strah;
- Ja moram omogućiti da dijete uoči dobrotu – dopustiti da sudjeluje u mom radu;
- Ja moram pohvaliti dijete svaki dan – odvojiti svoje vrijeme za dijete;
- Ja moram djetetu govoriti što se smije i što je dobro, a ne samo što se ne smije.

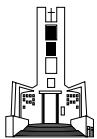
Isto tako navela nam je **modele obitelji**, tj. 4 stila roditeljskog odgoja:

1. *Autoritarni (strogī roditelj)* – nema topline, komunikacije;
2. *Popustljivi roditelji* – nemaju granice, jako usmjereni, popuštaju;
3. *Nezainteresirani roditelji* – ne zanima ih što se događa s djecom, ne da im se, muče se sa sobom;
4. *Autoritativeni roditelji* – pokazuju brigu, topliju, komunikacija dvosmjerna.

Doktorica je poseban naglasak stavila na upoznavanje razlika između **zdrave i bolesne obitelji**. Da bi obitelj bila zdrava, potrebno je imati, tj. živjeti 4 stupa: ljubav, red, rad i blagoslov, a temeljno je da muž i žena cijelo vrijeme budu svjesni da oni, jedno drugom moraju biti na prvome mjestu. Jedino na taj način će sve funkcionirati. A čim oni jedno drugome ne budu na prvom mjestu, dolazi do svađa, problema tj. narušavanja obiteljskoga sklada jer dijete nosi model braka svojih roditelja.

I na kraju, dala nam je podatak da je prema istraživanju: 25% dobrih brakova, 35% rastavljenih brakova i 40% loših brakova.

PROSLAVLJENA SVETKOVINA TIJELOVA

U četvrtak 31. svibnja 2018., na svetkovinu Presvetoga Tijela i Krvи Gospodina našega Isusa Krista, u našoj je župi večernje euharistijsko slavlje tradicionalno proslavljeni na središnjem groblju "Martića križ" poslije kojega su se vjernici u svečanoj procesiji s Presvetim uputili prema župnoj crkvi. Sv. misno slavlje predslavio je fra Mate Drađicević, brat našeg fra Marka, na službi provincijskog ekonoma u Mostaru.

Fra Mate je na jezgrovit, sadržajan i poticajan način progovorio o otajstvu Euharistije, srži kršćanskoga života, skladno uklapajući i nekoliko životnih primjera kojima je oslikao svetost i uzvišenost dara euharistije – Božje prisutnosti među ljudima. Na sv. Misi su koncelebrirali fratri iz Posušja te župnici Zagorja, Vira, Hercegovačkih Vinjana, Posuškoga Gradca i Rakitna. Misna su čitanja čitale odrasle čitačice i čitač, a evanđelje je navijestio đakon fra Jozo Hrkać, dok je misno slavlje osobito uveličao pjesmom župni zbor "Fra Grga Martić" iz Posušja pod ravnanjem s. Marine Ivanković.

Po svršetku misnoga slavlja, predvođeni ministrami, prvpričesnicima, đacima i framašima, vjernici su koračali iza Presvetog Oltarskog Sakramenta koji su od postaje do postaje nosili koncelebranti u zlatnoj monstranci i pod kićenim baldahinom, simbolom neprolazne nebeske slave s kojom Krist u svakoj Euharistiji ujedinjuje i ovu

našu prolaznu, zemaljsku stvarnost. Na pojedinim su postajama, pomoćnim oltarima, postavljenima duž glavnih gradskih ulica, Božju riječ navijestili svećenici suslavitelji: fra Milan, don Joko, fra Marko i don Ilij, a molitvu su vjernika čitale framašice. Stigavši do krajnje postaje, koja se nalazila ispred spomenika fra Grgi Martiću, nakon zahvale domaćega župnika i posuškoga dekana fra Mlade na Vukšića, predslavitelj je fra Mate svima udijelio svečani blagoslov.

Unatoč promjenjivu vremenu, na ovoj je proslavi uistinu djelatno, molitvom i pjesmom, sudjelovalo mnogo vjernika. Zahvaljujemo svima koji su u organizacijskom smislu doprinijeli da se ovo slavlje dogodi na primjerenoj razini.

PROSLAVLJENA SVETKOVINA VELIKE GOSPE

U utorak 14. kolovoza 2018. u 18 je sati s gradskoga groblja "Martića križ" krenuo svečani tradicionalni mimohod s Gospinim kipom ulicama našega grada. Uz pjevanje marijanskih pjesama i molitvu krunice veliko se mnoštvo vjernika pripravljalo za misno slavlje Uočnice Velike Gospe koje je predvodio fra Mario Knezović, župnik na Kočerini.

Gospin su lik u procesiji nosili ovogodišnji maturanti, a pjesmom je ovaj hod kao i svečano misno slavlje uzveličao veliki župni zbor "Fra Grga Martić" pod ravnanjem s. Marine Ivanković.

U srijedu 15. kolovoza 2018. proslavljena je svetkovina Velike Gospe. Hodočasnici su još za mraka pristizali iz okolnih župa i širega susjedstva.

Sveto misno slavlje u 7 sati predvodio je fra Ivan Penavić, u 9 sati fra Ivan Landeka st., a središnje misno slavlje u 11 sati, kojemu je prethodio ophod s Gospinim kipom oko stare crkve, predslavio je fra Miljenko Šteko, provincijal Hercegovačke franjevačke provincije. Liturgijsko je pjevanje, kao i na Uočnicu, animirao veliki župni zbor. Večernju je sv. Misu u 19 sati predvodio fra Jozo Hrkać.

Prije i za vrijeme svih sv. misa bila je mogućnost i za sakrament sv. ispovijedi. Tijekom devetnice te na samu svetkovinu Velike Gospe ispovjedilo se i nekoliko tisuća vjernika što svakako daje poseban ton i sadržaj hodočašću Velikoj Gospi.

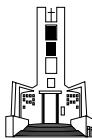
ODRŽANA 34. ZLATNA HARFA

Posušje (IKA) – Slijedeći geslo "Dodjite, kličimo Gospodinu" u župi Bezgrješnoga začeća BDM u Posušju je 1. svibnja održana 34. Zlatna harfa - susret župnih dječjih zborova s područja Hercegovine. Oko 800 djece iz 12 župa u pratnji voditelja pokazalo je kako se kroz pjesmu može svjedočiti i radovati u Gospodinu.

U ispunjenoj posuškoj crkvi slavljenja je najprije Misa koju je predvodio župni vikar fra Ivan Pena-

vić, a na kraju Mise izvučena je po jedna skladba iz košarice, koju je uz drugu već odabranu tematsku skladbu izvodio svaki zbor. Riječi dobrodošlice uputio je na početku glazbenoga susreta posuški župnik fra Mladen Vukšić, a program Zlatne harfe je otvorio fra Stipica Grgat, pročelnik Zlatne harfe u ime Vijeća franjevačke zajednice.

Slijedili su nastupi 12 dječjih župnik zborova iz Hercegovine "Raspjevani anđeli" - župa Čitluk;

“Fra Grga Martić” – župa Posušje; “Marijini anđeli” – župa Mostar; “Tau” – župa Posuški Gradac; “Marijini Anđeli” – župa Široki Brijeg; “Golubići mira” – župa Međugorje; “Sv. Nikola Tavelić” – župa Tomislavgrad; “Ljiljani svetoga Ante” – župa Humac – Ljubuški; “Kristova ruža” – župa Ružići; “Ključići sv. Petra” – župa Kočerin; “Život” – župa Čerin i “Radost” – župa Humac - Ljubuški.

Svaki od zborova dobio je Zahvalnicu iz ruku fra Stipice Grgata, a s. Slavica Kožul organizatorka Zlatne harfe za Hercegovinu i glavna promotorica susreta u ime Vijeća franjevačkih zajednica za BiH i Hrvatsku, u obraćanju na kraju programa

zahvalila je djeci i voditeljima na sudjelovanju i predivnu svjedočanstvu kroz pjesmu koje je obilježilo ovogodišnji glazbeni susret zamolivši okupljene da najglasniji pljesak upute upravo Gospodinu, što su okupljeni svesrdno prihvatili.

Program susreta vodio je Dragan Soldo s Radiopostaje “Mir” Međugorje. Svake godine ovaj glazbeno-duhovni susret mijenja mjesto svog održavanja. Zlatna Harfa svoje je prvo izdanja imala još davne 1984. godine kad je na inicijativu fra Miće Pinjuha pokrenut ovaj susret. Ubrzo se Zlatna harfa proširila po cijeloj Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, sve do Subotice u Vojvodini s ciljem obnove liturgijskog pjevanja.

BOŽIĆNI KONCERT

U Posušju je na blagdan Sv. Ivana održan još jedan Božićni koncert. Božić je vrijeme ljubavi, nade i radosti, a to župa Posušje najbolje iskazuje pjesmom. Božić je velika radost za sav narod jer nam se rodio Spasitelj i donio nam spas. Za dolazak maloga Djetešca Isusa pripravili smo se radošno s pjesmama, a sveti Augustin kaže: *Tko pjeva dvostruko moli!*

Koncert je otvorio župnik fra Mladen, a cijelokupni je program vodila Gabrijela Bešlić, prof. Koncertu su nazočile sve skupine koje djeluju u župi. Tako su prvi koncert otvorili Mali dječji zbor s pjesmama *Zdravo budi, Mladi Kralju* i *Božićna zvona*.

Nakon njih slijedili su: ženska klapa Zvizdan s pjesmama *Oj pastiri i Veseli se, Majko Božja*; Fra-

ma Posušje i pjesme *Zvijezda* i *Nek moje srce budu jasle*; djeca iz Glazbenoga vrtića: *Plava uspavanka* i *Spavaj, spavaj, Ditiću!*; Klapa Grga kolenda s Lastova Veselenje i narodna pjesma iz Sinja Ovoga vrimena; djeca iz Glazbene škole Posušje Sretan, sretan Božić i Božićni san; muška klapa Zvizdan Narodi nam se i *U se vrime godišta* i posljednji su nastupili Veliki župni zbor fra Grga Martić s pjesmama *Nebesa silna* i *O, dođite vjerni!*

Na kraju su svi skupa otpjevali pjesmu *Radujte se, narodi*, a druženje su uz okrjeplju nastavili u prostorijama župne kuće.

Svima želimo još jednom sretan Božić i božićne blagdane te sretnu i uspješnu Novu godinu! Vidi-mo se iduće godine na istom mjestu u isto vrijeme!

BEZ TABUA

U mjesecu veljači 2018. godine započeo je ciklus predavanja zanimljiva naziva "Tabu na stolu" u kojem su svećenik fra Ivan Penavić, biolog Josip Bešlić, prof. i liječnik Ivan Bešlić, dr. med. govorili o temama o kojima se u svakodnevnu životu ne govori dovoljno ili od njih postoji svojevrsno zaziranje. Upravo zbog toga, ciklus je dobio naziv "Tabu na stolu" te su teme stavljene pred auditorij, kad su s tri aspekta (biološko, medicinsko i teološko shvaćanje) otkrivane činjenice i zanimljivosti o kojima se nedovoljno govori. Prva od tema ciklusa bila je "O spolnosti bez rukavica". Činjenice i informacije o ovoj, uvijek aktualnoj temi, iznesene su publici s biološke, medicinske i teološke strane. Puno je dezinformacija koje su ušle u živote moderna čovjeka na mala vrata, a koje kriju hrpu netočnih i iskrivljenih podataka, informacija i činjenica. Kroz predavanja tijekom sljedećih mjeseci bile su obuhvaćene teme o umjetnoj oplodnji, pobačaju, eutanaziji te o doniranju i transplantaciji organa i kloniranju. Teme od kojih ne treba bježati i stavljati ih u "tabu

koš", nego, baš suprotno, suočiti se s činjenicama i uvijek nešto iznova dokučiti i prokomentirati. Ciklus predavanja je završio 25. svibnja, a tema je bila "Pred misterijem patnje i smrti". Ciklus od pet susreta polučio je uspjehom, o čemu najviše govori posjećenost koja je bila iznad svih očekivanja te zanimanje auditorija, dokaz čega su bila mnogobrojna pitanja postavljena predavačima.

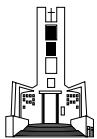
SUSRET DUHOVNIH ZVANJA I 60 GODINA DJELOVANJA ČASNIH SESTARA U POSUŠJU

U Posušju je u srijedu 25. srpnja održan 21. Susret duhovnih zvanja posuškoga kraja i obilježavanje 60. obljetnice djelovanja časnih sestara u župi Posušje. Svetu Misu je predvodio fra Miljen-

ko Šteko, provincijal. Prije misnoga slavlja nazočne su pozdravili fra Mario Knezović, u ime organizacijskoga odbora i fra Mladen Vukšić, posuški župnik.

Nakon misnoga slavlja o 120 godina djelovanja časnih sestara u Hercegovini i 60 godina djelovanja u Posušju govorila je č.s. Natalija Palac. Na susretu je bila nazočna 31 časna sestra, 15 svećenika, jedan časni brat i 6 sjemeništaraca i bogoslova. Časne sestre koje su djelovale u Posušju, a njihova imena je pročitala č.s. Marina Ivanković, doobile su statue s posuškim crkvama. Pjesmom je liturgiju uljepšao posuški župni zbor. Nakon programa u knjizi bilo je druženje s vjernicima te ručak u Rastovaci kod "Suveznika".

NAŠIH 120 GODINA U HERCEGOVINI I 60 U POSUŠJU

(Posušje, 25. srpnja 2018., susret duhovnih zvanja župe)

U naslovu ovoga mog kratkog izlaganja navedene su dvije obljetnice. Ima još jedna važna za nas hercegovačke sestre franjevke: 150. obljetnica naše redovničke ustanove, Družbe, koja pada iduće (2019.) godine, ali s početkom obilježavanja ove (2018.) godine u rujnu. Naša Družba je nastala u Mariboru 1869. godine sa svrhom odgoja i obrazovanja mladeži, posebno ženske mladeži. Najprije se širila na području današnje Slovenije, a prva redovnička kuća izvan slovenskoga područja bila je u Mostaru, utemeljena 1899. To je bio početak života sestara franjevki u Hercegovini. U Mostar ih je pozvao tadašnji biskup fra Paškal Buconjić (1881.-1910.) i povjerio im skrb za sirotište za žensku djecu. Sirotište se zvalo Biskupsko žensko sirotište i češće Sirotište sv. Franje. Narod je pojednostavljeno govorio samo: Sirotište. Biskup Buconjić osigurao je i materijalnu podlogu za ovu ustanovu: oporučno je sestrama ostavio u Mostaru kuću sa prostranim vrtom, posjed u Bijelome Polju s malom kućom gdje su se sestre naselile 1910., te posjed s kućom u Nevesinju gdje će se sestre naseliti 1924. Za života je sestrama bio veliki oslonac, moralni i materijalni.

U pamćenju naše Zajednice zbog svega toga biskup Buconjić zauzima posebno mjesto. No, manje je poznato, da su za dolazak sestara u Hercegovinu veoma zaslужne i neke druge osobe, subraća biskupa Buconjića, u prvom redu tadašnji provincijal, vaš Posušanin fra Luka Begić, (Posuški Gradac, 1841.-Humac, 1935.), provincijal 1895.-1901. te 1910.-1913. U jednome pismu iz Maribora sestre izričito priznaju fra Lukine zasluge za dolazak sestara u Hercegovinu: "znademo da vi bili ste koji nijeste mirovali dok se nije naš zavod u Hercegovini naselijo".¹

Iz dostupnih dokumenata vidi se da je fra Luka bio kao neki (neimenovani) povjerenik biskupa Buconjića vezano za dolazak sestara. On je bio

s. Marina Ivanković, s. Ana Čotić i s. Anka Kvesić

domaćin dvjema sestrama koje su još 1897. došle u Mostar da malo izvide situaciju i sredinu u koju bi sestre trebale doći. Platilo im je i put, iako to nitko od njega nije tražio ni očekivao. Za vrijeme službe provincijala izbliza je pratilo svagdani život male zajednice sestara i bio im potpora u svakome pogledu, na čemu su sestre bile zahvalne. Vidi se to iz više pisama vrhovne predstojnice, s. Stanislave Voh i nekih drugih sestara koje su upoznale fra Luku i njegov odnos prema sestrama.² Fra Luki pišu iz Maribora i kasnije, i kad nije bio provincijal. Bile su osobito sretne kad se vratio u Mostar (1909.), prije svoga ponovnog izbora za provincijala. Korespondencija s njim se nastavlja i u ovom mandatu; pišu mu i sestre iz Imotskoga, iz tek osnovane podružnice (1908.). Iz nekih dopisa vidi se da ih je povremeno i novčano pomagao.³ Iz Imotskoga pišu i sljedećih godina.

Naših 120 godina u Hercegovini obilježava nekoliko etapa s posebnim karakteristikama:

1. Vrijeme do kraja II. svjetskog rata obilježeno je rastom Zajednice, otvaranjem novih kuća; od 1923. u Mostaru je postojao novicijat za odgoj hercegovačkih djevojaka za buduće sestre. Do tada su kandidatice iz Hercegovine odlazile u Maribor u novicijat. Prve hercegovačke franjevke odgajane

¹ Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije, SP, sv. 22, f. 85.

² Isto, SP, sv. 15, f. 181 i 202; sv. 17, f. 165 i 189; sv. 22, f. 85; sv. 32, f. 35 itd.

³ Isto, SP, sv. 32, f. 112.

u Mariboru potjecale su uglavnom iz obitelji hercegovačkih franjevaca fra Augustina Zupca, fra Ambre Miletića, fra Luke Begića i drugih. Iz fra Lukine obitelji je i prva posuška sestra franjevka Kata, s. Bogomila Begić, koja je stupila u novicijat i obukla redovničko odijelo 1909. godine.

Godine 1932. sve kuće sestara franjevki u Hercegovini (Mostar, Bijelo Polje, Nevesinje, Trebinje, Konjic) objedinjene su u Provinciju sv. Obitelji (zaslugom biskupa fra Alojzija Mišića, a dijelom i fra Dominika Mandića) sa sjedištem u Mostaru gdje je i danas. Kasnije su dio ove Provincije postale kuće u Lištici, Međugorju i Čapljini). U ovom prvom razdoblju sestara nema na župama. One se bave školskim i odgojnim radom, uz neke izuzetke (rad u bolnici, domaćinski poslovi u Napretkovu konviku u Mostaru te franjevačkom konviku na Širokom Brijegu). Drugi svjetski rat zatekao je sestre u Hercegovini sa 6 dječjih vrtića, dvije osnovne škole te 4 stručne i jednu domaćinsku školu za djevojke. Sve ove ustanove imale su pravo javnosti koje su davala za to nadležna ministarstva. Kraj II. svjetskog rata značio je i kraj svih ovih djelatnosti: nova, komunistička vlast jednim je potezom pera onemogućila svako obrazovno-odgojno djelovanje, a rasformirano je i Sirotište.

2. Bio je ovo udarac izvana na zajednicu. Najavljen je na neki način pred sam kraj rata kada su u Čapljini početkom veljače 1945. partizani ubili s. Regina Milas. Osim oduzimanja škola, nove vlasti zaposjedaju i dijelove sestarskih kuća koje će im biti u cijelosti oduzete 1949., osim kuće u Bijelom Polju. Nastupilo je vrijeme progona, zastrašivanja i zatvaranja sestara. Malo je poznato kakvih razmjera je sve to bilo, osobito što se tiče robijanja sestara. Krajem rata hercegovačka Provincija sestara franjevki imala je 140 sestara. Od toga broja njih 35 prošlo je kroz zatvore, od nekoliko mjeseci do nekoliko godina – dakle svaka četvrta sestra! To je apsolutno rekord među ženskim redovničkim provincijama. Prve sestre uhićene su i osuđene krajem 1945., a onda su 1948. i 1949. uslijedila dva vala novih uhićenja i osuda. Zatvorske kazne i prisilni rad sestre su “odsluživale” u mostarskom zatvoru zvanom Ćelovina, u Zenici, Stocu, Bileći. Najdužu kaznu izdržala je vaša župljanka s. Agnieszka Čutura – oko 5 godina, u Zenici (u ovome zatvoru i žene su robijale do 1949./50., a od tada je to bio zatvor samo za muške osuđenike). Predmet optužnica za sve sestre, manje - više bio je isti: da

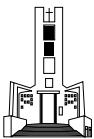
su srele, vidjele ili se pozdravile s nekom “ustaškom odmetnicom/odmetnikom”, a da to nisu prijavile narodnim vlastima; ili, da su spomenutima dale sendvič, zavoj, cigarete, da su im dale ručak u samostanu itd. itd. Zadnje sestre izišle su iz zatvora krajem 1952. Provincija tada nije imala ni provincialnu upravu, ni novicijat ni nekadašnje kuće; sestre su bile raspršene na sve strane, uglavnom nevidljive, bez redovničkog odijela. Sve je ukazivalo da zajednica nema budućnosti.

3. Godine 1953. uspostavljena je provincialna uprava nakon četiri godine, a 1954. obnovljen je novicijat nakon sedam godina prekida. Nastupilo je novo razdoblje u životu naše Provincije: godine teškoga oporavka. Vrijedeća pravila i zakonodavstvo kao svrhu naše Ustanove “u slovu” i dalje imaju na prvom mjestu školski, odgojni rad i potrebi rad u bolnicama. Školski rad je sada bio posve onemogućen i zato dolazi do promjena djelatnosti sestara. U ovom razdoblju sestre odlaze na župe – u Hercegovini, ali i u Bosni. Posušje je jedna od prvih župa u Hercegovini gdje su sestre došle. Bilo je to u svibnju 1958., na poziv tadašnjega župnika fra Didaka Čorića. Na nekim župama sestre su ostajale nekoliko godina, nekada duže, a negdje, kao u Posušju, od dolaska do danas. Na početku su sestre u župama obavljale samo kućanske i domaćinske poslove, a od sredine 60-ih godina djeluju kao katehistice, voditeljice crkvenoga pjevanja. Do sada je u Pošusju djelovalo 40 sestara /neke su bile na službi u Posušju dva pa i tri puta/ u ovih 60 godina, a od njih je 10 preminulo. Prvih desetak godina u župi su djelovale po dvije sestre, a od 70-ih godina do danas po tri.

Iz posuškoga kraja u našoj zajednici danas ima 16 sestara.

Od sredine 60-ih godina sestre naše Provincije djeluju i u inozemstvu.

4. Nakon društvenih i političkih promjena 90-ih godina prošloga stoljeća, nastupilo je novo razdoblje i u životu naše Provincije s novim mogućnostima povratka na izvorno poslanje naše Družbe – odgojni i obrazovni rad s djecom i mlađima u školi i izvan nje, na različite načine, u skladu s potrebama sadašnjega trenutka. Danas imamo: tri vrtića, internat za studentice u Mostaru te u Međugorju kuću za žene i djevojke-majke, žrtve nasilja. Još uvijek nas ima i na više župa. Koliko dugo će nas biti ne ovisi samo od nas današnjih,

nego i od toga hoće li biti onih koje će se priključiti i zamijeniti nas koje smo ušle u godine.

U svakom slučaju, obljetnice koje obilježavamo prije svega su prilika da zahvalimo Bogu koji nas je pratio kroz život – naš osobni, ali i život naše mjesne Crkve u kojoj smo djelovale i još uvijek djelujemo – u Hercegovini tijekom naših 120 godina i u ovoj župi polovicu toga vremena. Uz obljetnice izražavamo i dobre želje za budućnost. Za budućnost ču uzeti riječi prve posuške sestre franjevke

Kate s. Bogumile Begić iz pisma koje je pisala iz novicijata(1909.) svome stricu fra Luki: "Dobro sam, zdravo, sretna i zadovoljna... ne ima dvojbe da ne bi bila zadovoljna u tako krasnom staležu". Svima nama želim da budemo zdravi, sretni i zadovoljni u staležu u kojem živimo – obiteljskom ili redovničkom, svećeničkom. Takvi ćemo biti Bogu na slavu i ljudima na korist. Pa neka tako bude i budućih 60 i 120 godina!

s. Natalija Palac

MLADA MISA FRA JOZE HRKAĆA

U nedjelju 15. srpnja 2018. u samostanskoj crkvi Uznesenja BDM na Širokome Brijegu, svoju Mladu Misu proslavio je fra Jozo Hrkać. Uz mladomisnika su bili provincijal fra Miljenko Šteko, mladomisnici fra Jure Barišić, fra Antonio Musa i fra Robert Kavelj, propovjednik fra Ivan Penavić, gvardijan fra Tomislav Puljić, župnik fra Stipe Biško te još tridesetak svećenika.

Euharistijsko slavlje započelo je ulaznom procesijom i roditeljskim blagoslovom fra Jozine majke. Fra Ivan Penavić je mladomisniku u svojoj propovijedi govorio o svećeništvu. "Na dlanovima ti je načinjen znamen križa posvećenim uljem. Ničiji se dlanovi ne pomazuju tim uljem osim svećenikovih. Svet, sacer, sacerdos, svećenik, označava onoga koji je posvećen, odijeljen, odcijepljen od svega i namijenjen za samo jednu svrhu. Svrha svećeništva jest otkrivanje Kristova sakramentalnog lica svim ljudima u svim životnim situacijama." Propovjednik je mladomisniku

naglasio kome se treba povjeriti u svećeničkome životu. "Osloni se na Onoga komu zaista pripadaš. Vjeruj ili imaj povjerenja u Onoga za kim si pošao i komu si i mladost svoju podario, i intelekt, i ljubavi, i strasti i životne planove."

Propovjednik je mladomisniku na kraju nagona istaknuo borbu poziva. "Doći će jamačno i periodi sumnje, konfuzije, nejasnoće, neprestanih traganja za licem Boga koji se vječno skriva, trenutci ujevićevskih "vrištanja u polutami". Jer svećeništvo je žrtva. Metafizika Božje ljubavi implicira trpljenje. Sam ćeš na koncu ostajati u svojoj sobi, kad umre dan i kad svi odu svojim domovima, s mislima koje se vrzu oko napuklih ljudskih egzistencija. Jer će ti češće na vrata kucati ljudi da s tobom podijele svoju tugu, bol i nevolju negoli uspjeh i sreću. I to je svećeništvo! Binom dara i žrtve, straha i vjere. U toj zrcalnoj igri naoko nespojivih stvarnosti počiva sukuš kršćanstva i iz njega kao najdivniji izdanak izrasta svećeništvo. Zato baš u takvim životnim momentima zaustavi misli na ovom geslu, na ove dvije kratke rečenice iz Markova Evandelja u kojima si prepoznao ohrabrujući Kristov glas koji imperativno odzvanja: 'Ne boj se! Samo vjeruj!' (Mk 5,36b)"

Liturgijskim obredima ravnali su fra Robert Pejičić, fra Luka Baković i naši bogoslovi, a svojim skladnim pjevanjem slavlje je uzveličao Zbor svete Cecilije. Nakon svete Mise, druženje je nastavljeno u restoranu "La Viva" u Širokome Brijegu.

X. FESTIVAL RELIGIOZNE DRAME

Ovo je deseti, jubilarni Festival koji svake godine oduševi posjetitelje.

Dramom "Kraljica Bosne" otvoren je naš X. Festival religiozne drame. Ovu predstavu su spremili te pred prepunom kriptom izveli studenti Franjevačke teologije iz Sarajeva pod vodstvom prof. Anele Križanac. Oni su svojom maestralnom glumom, suvremenom scenografijom i otmjenom kostimografijom uspjeli dočarati vrijeme u kojem je Bosna pala pod Osmansko carstvo.

Glumci su nas svojom izvedbom uspjeli odvući iz naših svakidašnjih života i uveli nas u nama malo poznato vrijeme. Svi smo imali dojam da se Bosna i njezina kraljica nalaze upravo pred nama. Svoje su emocije uspjeli prenijeti na publiku koja je, skupa s kraljicom Katarinom, prolazila kroz sve teške trenutke za nju, njezinu obitelj i zemlju koju nije mogla zaštiti od tuđe ruke. Ova predstava nam je pomogla prisjetiti se da nikako ne smijemo zaboraviti našu povijest, ma koliko teška bila. Kad su završili i mnogobrojnoj se publici naklonili, glumci su dobili itekako zaslužen pljesak i priznanje za svoj rad.

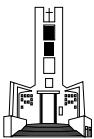
Kao druga u nizu predstava našega desetog Festivala religiozne drame izvedena je predstava "Smak svita". Izvelo ju je Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo "Didak" iz Gradnića. Predstava nam je prikazala razliku problema dječaka istih godina danas i prije 100 godina. Imali smo priliku vidjeti poteškoće života djece koja su iz Hercegovine dolazili u Slavoniju, ali i obitelji koje su ih primale.

S druge strane, mogli smo vidjeti i probleme dječaka koji živi u današnje vrijeme; njegove rasprave s majkom koja sama brine o njemu. Na taj način je način prikazan kontrast između dva vremena. Prikazano je i kako je nekad obećana zemlja opustošena i kako svi odlaze iz nje. Ova predstava je sigurno dirnula sve u publici, te nas potakla da promislimo o svom današnjem ponašanju i potakla nas da budemo zahvalniji na svim sitnicama koje imamo u svom životu. Unatoč ružnu vremenu, naši župljani su napunili kriptu.

Završetak Festivala pripao je domaćinima. Pre-mijerno je postavljena predstava "Judita" autorice prof. Anele Križanac koja je dramatizirala istoimeni roman g. Mire Gavrana. Jedanaest mlađih ljudi talentiranih za dramsku umjetnost ovim se kazališnim komadom bavilo 80-ak dana i uspješno ga postavilo pred brojnim gledateljstvom koje je crkvenu kriptu ispunilo do posljednjega mjesta.

"Judita" je kompleksan dramski komad koji publiku izaziva nizom tema izmjenjujući ih prilično dinamično na sceni, otvarajući pritom uvijek novi element psihologije ljudskoga ponašanja i zamršnosti međuljudskih odnosa, pokušaja manipulacije statutarne snažnijih nad slabijima... Kruta, bezosjećajna volja za moći političkih moćnika koja se lomi preko leđa maloga čovjeka u ovoj je drami sučeljena s osjećajnosti dvoje ljudi, Holoferna i Judite, čije se društvene uloge egzistencijalno sukobljavaju. U tom je smislu drama trajno aktualna, vrijedna gledanja i misaonog zaustavljanja na njoj.

FRA NIKOLA JURIŠIĆ ZAREĐEN ZA ĐAKONA

U subotu 13. listopada 2018. godine zagrebački nadbiskup Josip Bozanić predvodio je euharistijsko slavlje u zagrebačkoj katedrali tijekom kojega je zaredio šesnaest novih đakona. Među kandidatima zaređena su i trojica fratara Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM: fra Dražan Bolčić, župa sv. Jakova, Međugorje; fra Robert Pejičić, župa sv. Petra i Pavla, Mostar i fra Nikola Jurišić iz naše župe.

U svojoj propovijedi kardinal je rekao kako je obred ređenja jedan od najradosnijih trenutaka biskupske službe. Odgovarajući na pitanje tko je đakon, kardinal je istaknuo tri riječi u koje možemo sažeti profil poziva koji je svaki đakon pozvan ostvariti, a to su: služenje, molitva i radost.

Našem fra Nikoli kao i ostalim ređenicima čestitamo! Želimo im ustrajnost i obilje Božjega blagoslova u njihovu pozivu.

HUMANITARNA AKCIJA “NEKA USKRS BUDE SVIMA“

Ovim putem obavještavamo Vas da je uspješno završila korizmena humanitarna akcija “Neka Uskrs bude svima” u organizaciji vjeronaučne sekcije Osnovne škole Ivana Mažuranića. Tijekom 7 tjedana prikupljali smo raznolike namirnice kojima ćemo posebno obradovati naše najpotrebnije župljane.

Moramo se pohvaliti uspješnom provedbom akcije s ukupno 40 paketa (brašno, ulje, šećer, kava, začini, tjestenina, konzerve, higijenske potrepštine, slatkiši za najmlađe...).

Veliko hvala svim učenicima, roditeljima, učiteljima, fratrima naše župe te svima koji su na bilo koji način dali svoj doprinos zajedničkom uspje-

hu. Nadamo se kako volja za pomaganjem bližnjima ne će ostati samo na ovoj akciji nego da ćemo se i dalje truditi pomagati jedni drugima.

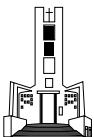

KRŠTENI U NAŠOJ ŽUPI

od 1. 1. 2018. do 1. 1. 2019.

Prezime	Ime	Roditelji
Bakula	Mihael	Mario i Ivana r. Jukić
Bakula	Rita	Marijo i Ana Marije r. Bešlić
Bakula	Ante	Ivan i Daliborka r. Parović
Bakula	Niko	Zvonko i Anita r. Marić
Bakula	Klara	Petar i Martina r. Vukšić
Bakula	David	Želimir i Ivona r. Kolobara
Barać	Stela	Duško i Marija r. Jukić
Bašić	Klara	Josip i Ivana r. Šušnjar
Bašić	Klara	Jerko i Marija r. Lončar
Bašić	Lea	Josip i Marija r. Begić
Begić	Ivano	Ante i Danijela r. Čutura
Begić	Klara	Tomislav i Josipa r. Jukić
Begić	Lana	Milan i Josipa r. Ramljak
Begić	Marija	Franjo i Jasmina r. Markić
Begić	Mihaela	Ante i Blaženka r. Bešlić
Bešlić	Rita	Željko i Antonija r. Bago
Bešlić	Iva	Jerko i Katica r. Ivanković
Bešlić	Andrej	Josip i Kristina r. Protrka
Bešlić	Tamara	Ivan i Mirna r. Leko
Biško	Josipa	Ivan i Željka r. Begić
Biško	Marija	Ante i Zdravka r. Alilović
Biško	Stjepan	Petar i Marija r. Suton
Budimir	Petar	Martin i Valentina r. Vrpka
Budimir	Sara	Velimir i Anela r. Bazina
Crnogorac	Luka	Ivan i Ana r. Katura
Čamber	Petar	Zdravko i Blaženka r. Mikulić
Ćorić	Marta	Bože i Ivana r. Bakula
Ćorić	Marko	Ante i Ana r. Širić
Ćorić	Matej	Marko i Vjekoslava r. Prka
Ćuk	Natalija	Mario i Anica r. Ćavar
Ćuk	Ivan	Vedran i Đana r. Dragoja
Dragoja	Petra	Ivan i Ankica r. Jukić
Dragoja	Tomislav	Ante i Martina r. Čutura
Dumančić	Lana	Ivan i Martina r. Boras
Duspara	Leonardo	Frano i Josipa r. Jurišić
Đerek	Ivano	Ivica i Josipa r. Ćuk
Filipović	Luca	Hrvoje i Ana r. Mikulić
Galić	Petra	Mario i Maja r. Maras
Galić	Gabriela	Željko i Andelka r. Ramljak
Gavran	Gabrijel	Josip i Anita r. Višević
Gavran	Nika	Josip i Katarina r. Hrkać

Gavran	Matea	Ivica i Renata r. Galić
Groznica	Jakov	Mario i Marija r. Ramljak
Grubišić	Leona	Dario i Marija r. Kelava
Jakšić	Elena	Igor i Marijana r. Ramljak
Janjić	Sara	Željko i Ana r. Ramljak
Jažo	Luka	Stipe i Franjka r. Pavić
Jukić	Marcel	Josip i Vanesa r. Erkapić
Jukić	Milan	Željko i Mirjana r. Bakula
Jukić	Katja	Tomislav i Zdravka r. Lebo
Jurišić	Lea	Ante i Žana r. Galić
Karamatić	Ana	Dražen i Kristina r. Galić
Kovač	Josipa Marija	Josip i Ivana r. Ljubić
Kovač	Marija	Luka i Helena r. Biško
Krsmanović	Andrej	Milan i Ivana r. Budimir
Landeka	Iva	Ivan i Ivanka r. Radoš
Landeka	Klara	Davor i Ivona r. Begić
Landeka	Jure	Mario i Nada r. Slišković
Lebo	Toma	Jure i Ružica r. Ramljak
Lebo	Ivan	Mario i Gabrijela r. Nađ
Lončar	Jakov	Silvije i Maja r. Galić
Lončar	Dominik	Silvije i Maja r. Galić
Lončar	Marta	Josip i Ivana r. Rezo
Mandurić	Ana	Josip i Danijela r. Pišković
Mandurić	Petar	Josip i Ivona r. Zlomislić
Maras	Mila Božena	Stjepan i Monika r. Ćorić
Marić	Marta	Dominik i Josipa r. Nikolić
Marić	Petar	Ivan i Božena r. Bošnjak
Marić	Ema	Ante i Marina r. Bagarić
Markota	Ante	Željko i Mirjana r. Nenadić
Martić	Pavle	Pero i Andrea r. Sentić
Martić	Anna	Mate i Mirna r. Galić
Martić	Grgo	Dinko i Ivana r. Bašić
Međugorac	Mia	Antonio i Katarina r. Miličević
Mikulić	Luka	Kristijan i Ivan r. Knezović
Mioč	Petra	Petar i Marijana r. Lebo
Mitar	Danijel	Zoran i Katarina r. Oreč
Mitar	Marta	Ante i Irena r. Polić
Oreč	Mia Laura	Josip i Dijana r. Duka
Oreč	Ante	Milijan i Danijela r. Raguž
Pavković	Petar	Mario i Ivana r. Marić
Pekas	Mia	Slaven i Lucija r. Lončar
Penava	Branko	Josip i Ana Marija r. Kožul
Penava	Sara	Petar i Ivana r. Bešlić
Penava	Petar	Mario i Nedjeljka r. Bešlić
Penava	Jelena	Slaven i Mirjana r. Dodik

Penava	Pavo	Krešimir i Marijana r. Škutor
Penava	Toni	Josip i Antonija r. Ramljak
Penava	Teo	Ante i Tomislava r. Erkapić
Penava	Nikolina	Ljuba i Antonija r. Karamatić
Petric	Jakov	Ivan i Božana r. Begić
Petrović	Lovro	Josip i Martina r. Mikulić
Pišković	Matej	Mate i Andreja r. Mandurić
Pišković	Andrija	Željko i Antonija r. Begić
Pišković	Mira	Ante i Radinka r. Pajić
Polić	Petar	Teo i Kata r. Ramljak
Protrka	Andrej	Augustin i Jelena r. Bago
Ramljak	Ana	Ivan i Nediljka r. Budimir
Ramljak	Iva	Ivan i Nediljka r. Budimir
Ramljak	Iva	Petar i Nada r. Ćuk
Rezo	Mihaela	Zoran i Josipa r. Jukić
Rezo	Ante	Dragan i Angela r. Aračić
Rezo	Lorena	Ante i Dijana r. Zlopaša
Rezo	Lovro	Jure i Antonija r. Mandurić
Rezo	Stipe	Josip i Marija r. Zovko
Ripić	Sofija	Mario i Mara r. Šitum
Senjak	Ivan	Ante i Lucija r. Zlopaša
Soldo	Josipa	Bože i Mirna r. Galić
Širić	Maria	Jure i Ana Marije r. Penava
Širić	Petar	Branimir i Matea r. Petric
Širić	Nikola	Mario i Martina r. Protrka
Šušnjar	Nikola	Darko i Renata r. Kolobara
Šušnjar	Marko	Zoran i Ana r. Kvesić
Tolić	Roko	Zdravko i Marica r. Mustapić
Tomić	Ana	Daniel i Ela r. Lončar
Tomić	Jerko	Blago i Josipa r. Kutleša
Udovičić	Marija	Mario i Katarina r. Landeka
Vranjković	Mihaela	Tomislav i Ana r. Jukić

Bakula	Dragica	1932.
Bakula	Klara	2018.
Basić	Ljubica	1931.
Begić	Mario	1963.
Begić	Ferdo	1949.
Bešlić	Jozo	1954.
Bešlić	Ivan - Gane	1956.
Bešlić	Ana	1941.
Biško	Mladen	1990.
Biško	Jurka	1937.
Biško	Marinko	1929.
Bošnjak	Ana	1934.
Bošnjak	Ana	1927.
Crnogorac	Ivan	1938.
Čamber	Tonko	1964.
Čutura	Juraj	1942.
Čutura	Mila	1937.
Čutura	Anda	1928.
Gavran	Marinko	1941.
Gavran	Iva	1932.
Jukić	Blagica	1955.
Jukić	Ante	1945.
Jukić	Anda	1944.
Jukić	Slavka	1927.
Karamatić	Marija	1938.
Karamatić	Ivana	1977.
Karamatić	David	1998.
Knezović	Matija	1931.
Kovač	Slavo	1931.
Kovač	Branko	1950.
Kovač	Frano	1931.
Kovač	Ivan	1939.
Landeka	Ruža	1929.
Landeka	Ante	1936.
Lebo	Frano	1927.
Lončar	Jaka	1948.
Lukić	Ana	1958.
Majić	Mladen	1941.
Marić	Luca	1925.
Marić	Slavko	1953.
Marić	Ana	1953.
Marić	Ante	1952.
Marić	Kata	1939.

UMRLI U ŽUPI

od 1. 1. 2018. do 1. 1. 2019.

Prezime	Ime	Godište
Bago	Iva	1938.
Bago	Iva	1928.
Bakula	Nikola	1935.
Bakula	Anda	1927.
Bakula	Ljubo	1958.

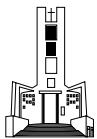
Mikulić	Mara	1932.
Miloš	Jerko	1939.
Mitar	Domin	1939.
Mitar	Mate	1946.
Mitar	Ljuba	1934.
Mrvelj	Ana	1937.
Oreč	Matija	1933.
Penava	Ivu	1950.
Ramljak	Anda	1930.
Slišković	Marko	1943.
Šego	Kata	1927.
Šego	Zorka	1934.
Širić	Pavo	1937.
Šušnjar	Zvonimir	1952.
Tešanac	Biserka	1941.
Tomić	Milan	1953.
Tomić	Marinko	1966.
Vican	Anica	1930.

Brizar	Branimir i Ivana r. Galić
Budimir	Denis i Marina r. Zlopaša
Ćesić	Marko i Antonija r. Ćuljak
Ćesić	Ivan i Antonija r. Senjak
Ćorić	Boris i Blaženka r. Bakula
Duspara	Ivan i Tereza r. Bago
Galić	Marijan i Katarina r. Penava
Galić	Dražan i Antonija r. Marić
Galić	Stanislav i Kata r. Đerek
Gavran	Ante i Vinka r. Šeremet
Grle	Mirko i Ivana r. Jurišić
Grmača	Josip i Slavenka r. Jukić
Hrkać	Petar i Martina r. Ćesić
Jukić	Saša i Josipa r. Marić
Jukić	Tomo i Valentina r. Bešlić
Jukić	Mate i Anni r. Kovač
Jukić	Jozo i Ivana r. Marić
Jurišić	Bože i Marija r. Lebo
Knezović	Petar i Martina r. Tolić
Kovač	Damir i Zorica r. Bešlić
Leko	Jerko i Mateja r. Šarić
Leko	Hrvoje i Ivana r. Kramatić
Lovrić	Vladimir i Josipa r. Forko
Ljubičić	Tomislav i Andela r. Jurišić
Majić	Marko i Dijana r. Landeka
Mandurić	Petar i Nikolina r. Crnogorac
Maras	Josip i Draga r. Bošnjak
Marić	Ivan i Irena r. Maras
Markota	Vinko i Dijana r. Pavković
Miloš	Denis i Katica r. Grubišić
Mrše	Mate i Ružica r. Jukić
Pavković	Mirko i Ivana r. Čutura
Penava	Ivan i Ivana r. Čutura
Pešorda	Mario i Marija r. Bešlić
Prusina	Denis i Marina r. Bašić
Rezo	Željko i Gabriela r. Mitar
Rozić	Nikola i Antonija r. Bošnjak
Senjak	Petar i Nikolina r. Boras
Sesar	Ante i Iva r. Leko
Stojanovski	Mario i Antonija r. Petričušić
Vrančić	Tomislav i Branka r. Grubišić
Vranjković	Mario i Ljubica r. Marić
Zlopaša	Martin i Antonija r. Čutura

VJENČANI U ŽUPI

od 1. 1. 2018. do 1. 1. 2019.

Prezime	Supružnici
Bago	Ljudevit i Marija r. Begić
Babić	Dražen i Vedrana r. Čajić
Badrov	Tomislav i Marijana r. Jukić
Bagić	Petar i Mara r. Svalina
Bakula	Pero i Ivana r. Miloš
Bakula	Marko i Lolita r. Penava
Baturić	Matej i Marija r. Oreč
Bebek	Velimir i Dragica r. Bagarić
Bencun	Damir i Dajana r. Rezo
Bešlić	Jure i Lucija r. Kovač
Bešlić	Petar i Iva r. Lukač
Bešlić	Tomislav i Mirna r. Jurišić
Bešlić	Stipe i Josipa r. Budimir
Biško	Mateo i Jasmina r. Krsmanović
Bošnjak	Ivan i Josipa r. Begić
Bošnjak	Kristijan i Ivana r. Lebo
Bošnjak	Jure i Jelena r. Polić

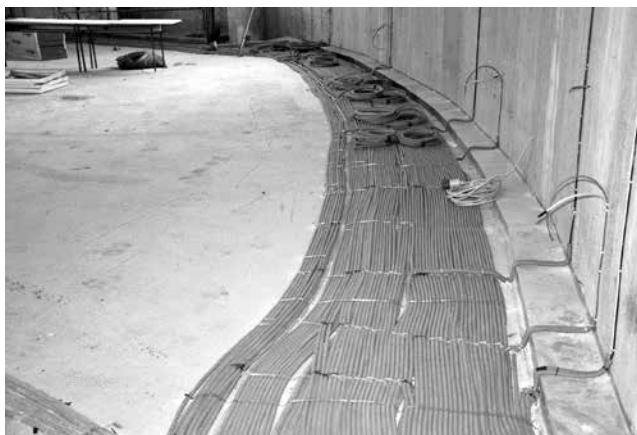
GRAĐEVINSKI RADOVI U 2018. GODINI

IZVJEŠĆE O RADOVIMA NA NOVOJ CRKVI

- rekonstrukcija odvodnje krovnih voda te popravci na krovu
- ugradnja cijevi za odvodnju oborinskih voda sa sjeverne strane objekta
- izolacija vanjske ulazne terase i stubišta hidro izolacijom, te svih radova koji su uz to vezani
- rušenje unutarnjih stuba u svetištu i proširivanje prema novome projektu
- instalacijski radovi na grijanju i ventilaciji

- izrada fasade sa sjeverne strane gdje nije bila urađena
- pokrivanje ravne terase na sjevernoj strani iznad kotlovnice falcanim limom(cinkotit)
- piljenje i probijanje potrebnih otvora za ventilacije i grijanje
- izrada kamenih portala oko ulaznih vrata na ulazima u sakristiju sa sjeverne i istočne strane

- izrada kamenoga cokla na sjevernoj i zapadnoj strani crkve
- popravci oborinskih i odvodnih šahtova kao i kompletнog sustava odvodnje
- popravak jugoistočne fasade nakon prokišnjavanja (kompletно farbanje)
- ugradnja poklopnih vratašaca na sve šahtove oko crkve
- izrada elektroinstalacijskih radova

IZVJEŠĆE O RADOVIMA NA CRKVI U TRIBISTOVU

- vanjska rasvjeta crkve
- bojanje drvenih dijelova nadstrešnice i zaštita bočnih dijelova nadstrešnice limom
- izrada kovane kapije
- postavljanje oglasne ploče

POPIS DAROVATELJA

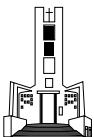
ZA IZGRADNJU NOVE CRKVE od 1. 1. 2018. do 1. 1. 2019.

Darovatelji su doneseni po mjestima i abecednim redom. Posebno smo izdvojili darovatelje pri-godom vjenčanja, krštenja i sprovoda, te darovatelje u ime organizacija i poduzeća. Ako je bilo što krivo napisano, ili ste možda izostavljeni, svakako nam to javite!

DAROVATELJI IZ POSUŠJA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Anić	Željko	+ Mladena		100 KM
Aračić	Ivan	+ Luke		100 KM
Arapović	Boro	+ Frane		100 KM
Arapović	Frano			100 KM
Arapović	Mara	ud. Ljube		100 KM
Arapović	Nikola	+ Frane		200 KM
Babić	Marijan	+ Ive		100 KM
Bagarić	Ivan	+ Jerke		100 EUR
Bagarić	Slavko	Jozin		50 EUR
Bago	Matija	ud. Mate		100 KM
Bago	Slaven	Matin		100 KM
Bago	Branko	+ Jerke		100 KM
Bago	Drago	+ Vinka		100 KM
Bago	Stjepan	+ Ivana		100 KM
Bago	Mate	+ Joze		100 KM
Bago	Vedran	Matin		100 KM
Bago	Šima	ud. Jerke		100 KM
Bago	Drago	+ Branka	Ivačević	200 KM
Bago	Slobodan	Slavkov		200 KM
Bago	Slavica	ud. Milana		50 EUR
Bakula	Ivan	+ Mirka	Iće	100 EUR
Bakula	Petar	+ Mate		100 EUR
Bakula	Frano	+ Ilije		100 EUR
Bakula	Stipe	Vladin		100 EUR
Bakula	Blago	Petrov		100 KM
Bakula	Vinka	ud. Joze		100 KM
Bakula	Branko	+ Stjepana		100 KM
Bakula	Milan	+ Slave		100 KM
Bakula	Miro	+ Stjepana		100 KM
Bakula	Tomislav	+ Slave		100 KM

Bakula	Jerko	+ Mate		100 KM
Bakula	Ljubo	+ Marinka		100 KM
Bakula	Miro	+ Milana		100 KM
Bakula	Dalibor	+ Ante		100 KM
Bakula	Slava	ud. Ante		100 KM
Bakula	Anda	ud. Stanislava		100 KM
Bakula	Milan	+ Stipana		200 KM
Bakula	Mario	Milanov		200 KM
Bakula	Pero	Vinkov		200 KM
Bakula	Veljko	+ Mate		200 KM
Bakula	Iva	+ Ante		200 KM
Bakula	Vjekoslav	Vinkov		300 KM
Bakula	Zoran	+ Ante		300 KM
Barać	Jadranko	+ Draška		100 KM
Barišić	Ivan	+ Janka		100 KM
Barišić	Josip	+ Mate		100 KM
Barišić	Stipe	Stankov		100 KM
Bašić	Dražen	Veljkov		100 EUR
Bašić	Petar	Ivanov		100 KM
Bašić	Ivica	Vjekoslavov		100 KM
Bašić	Ante	+ Ivana		100 KM
Bašić	Marinko	+ Frane	Maka	200 KM
Bašić	Radoslav	+ Petra		300 KM
Bašić	Radoslav	+ Joze		50 EUR
Bašić	Ljubica	ud. Jerke		50 KM
Bašić	Veljko	+ Cvitana		500 KM
Begić	Ljubo	Antin		100 EUR
Begić	Miroslav	Tomislavov	Đuđanović	100 KM
Begić	Jerko	Ljubin		100 KM
Begić	Ivan	+ Ljube	Ćićo	100 KM
Begić	Mate	+ Pere	Stipić	100 KM
Begić	Vinko	Franjin		100 KM
Begić	Dragica	+ Ljube		100 KM
Begić	Dragica	ud. Ljube		100 KM
Begić	Ante	+ Ljube		100 KM
Begić	Vlado	Ivanov		100 KM
Begić	Vinko	Ljubin		100 KM
Begić	Nada	ud. Ivice		100 KM
Begić	Ljubo	Ivanov		100 KM

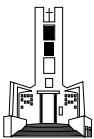
Begić	Milan	+ Mate		100 KM + 50 EUR
Begić	Oliver	Jurin		1000 KM
Begić	Mijo	+ Marijana		1000 KM
Begić	Jure	+ Petra		200 KM
Begić	Silvije	Miroslavov		300 KM
Bešlić	Slavko	+ Slavka		100 EUR
Bešlić	Ivan	+ Ante		100 EUR
Bešlić	Milan		Pandžić	100 EUR
Bešlić	Ivan	+ Maćana		100 KM
Bešlić	Ivan	Jurin		100 KM
Bešlić	Tomislav	+ Joze		100 KM
Bešlić	Ivan	+ Joze	Ćorušić	100 KM
Bešlić	Petar	Jurin		100 KM
Bešlić	Filip	+ Mije		100 KM
Bešlić	Nediljko	Antin	Pandžić	100 KM
Bešlić	Vinka	ud. Ljube		100 KM
Bešlić	Željko	Jurin		200 KM
Bešlić	Ljubica	ud. Ivana		200 KM
Bešlić	Jerko		Amenović	200 KM
Bešlić	Zdravko	+ Ivana		200 KM
Bešlić	Silva	+ Branka		200 KM
Bešlić	Vlado		Amenović	300 KM
Bešlić	Milan	+ Joze	Bokić	50 EUR
Bešlić	Vinka	ud. Mirka		50 EUR
Bešlić	Ana	ud. Periše		50 EUR
Biočić	Jakov	+ Ante		100 KM
Biško	Iva	ž. Jerke		100 EUR
Biško	Petar	+ Mate		100 KM
Biško	Ante	+ Ivana		100 KM
Biško	Blago	+ Mate		200 KM
Bogut	Branko	+ Petra		100 KM
Bogut	Slavka	ud. Petra		100 KM
Boras	Tomislav	+ Ante		100 KM
Boras	Branko	+ Vlade		100 KM
Boras	Željko	+ Stipe	Boškanović	50 EUR
Bošnjak	Mate	+ Ante	Jovušić	50 EUR
Budimir	Danko	+ Stipana		100 KM
Budimir	Željko	Vjenceslavov		100 KM
Budimir	Pere	+ Ivana		100 KM
Budimir	Ivan	+ Mirka		100 KM
Budimir	Ljiljanka	ud. Ivana		100 KM
Budimir	Nediljko	Ivanov		100 KM
Budimir	Nediljko	Milanov		100 KM
Budimir	Radoslav	+ Branka		100 KM

Budimir	Ivica	+ Mirka		200 KM
Budimir	Ivana	ud. Augustina		50 EUR
Budimir	Ante	+ Marijana		50 EUR
Budimir	Mirko	+ Joze		50 EUR
Budimir	Ante	+ Marijana		50 EUR
Budimir	Veselko	+ Marijana		50 EUR
Budimir	Mara	ud. Ivana		50 EUR
Budimir	Tomislav	+ Stanka		1500 EUR
Budimir	Zvonko	+ Stjepana		100 KM
Buntić	Mario	+ Josipa		150 KM
Crnogorac	Mate	+ Domina		100 EUR
Crnogorac	Tomislav	+ Milana		100 KM
Crnogorac	Slobodan	+ Ivana		100 KM
Crnogorac	Marin	Antin		100 KM
Crnogorac	Ljubo	+ Mate		100 KM
Crnogorac	Zvonko	+ Stjepana		100 KM
Crnogorac	Ivica	+ Petra		200 KM
Crnogorac	Ante	+ Martina		200 KM
Crnogorac	Želimir	+ Petra		200 KM
Crnogorac	Mario	+ Petra		250 KM
Crnogorac	Ivica	+ Milana		50 EUR
Crnogorac	Ljubo	+ Joze	Dević	50 EUR
Čamber	Blanka	Vinkova		100 EUR
Čamber	Milan		Batun	100 EUR
Čamber	Želimir	Mirkov		100 KM
Čamber	Zdravko	Jozin		100 KM
Čamber	Žarko	+ Vatroslava		200 KM
Čamber	Ivan	+ Vatroslava		300 KM
Čamber	Ivan	+ Šimuna	Ico	400 HRK
Čamber	Zdenko	Dragin		50 EUR
Čerkez	Bože	Josipov		500 HRK
Čujić	Ante	Marijanov		100 KM
Čuljak	Frano	Dominov		100 KM
Čuljak	Domin	+ Tome		100 KM
Čuljak	Mario	Dominov		100 KM
Čuljak	Marija	ud. Dane		100 KM
Čuljak	Zdravko	Tomin		100 KM
Čuljak	Ivan	+ Josipa		50 KM
Čutura	Ivan	Zvonkin		100 EUR
Čutura	Zdravko	+ Ivića		100 EUR
Čutura	Stjepan	+ Ivana	Ćipura	100 KM
Čutura	Andelko	Stipešev		100 KM
Čutura	Vinko	+ Pere	Gajtanović	100 KM
Čutura	Petar	Janjin	Beban	100 KM
Čutura	Zoran	+ Šimuna		200 KM

Čutura	Iva	ud. Jerke		300 KM
Čutura	Dinka	ž. Martina		50 EUR
Čutura	Gašparina	ud. Stjepana		50 EUR
Čutura	Mate	+ Martina		50 EUR
Čutura	Milena	ud. Jure		50 KM
Čutura	Blago	+ Nikole		800 HRK
Ćesić	Iva	ud. Joze		100 KM
Ćesić	Dominik	+ Mate		150 KM
Ćorić	Stipan	+ Jure		100 EUR
Ćorić	Ante	+ Vlade	Čoka	100 KM
Ćorić	Mara	+ Ivana		100 KM
Ćorić	Krešo	+ Jerke		1000 KM
Ćorić	Jure	Stipanov		50 EUR
Dodig	Ivan	+ Milana		100 KM
Dragoja	Srećko	Perin		200 KM
Dumančić	Ivan	Slavkov		200 KM
Dumančić	Ante	+ Stipe		50 EUR
Duspara	Vjekoslav	+ Frane		100 KM
Duspara	Stanko	+ Šimuna		100 KM
Duspara	Slavo	+ Vlade		50 KM
Duspara	Josip	+ Frane		500 KM
Đurišić	Velimir	+ Slavka		50 EUR
Filipović	Jakov	+ Ante		100 KM
Galić	Milan	Bonin		100 EUR
Galić	Bože	Ivanov		100 EUR
Galić	Bože	+ Ivana	Adamović	100 EUR
Galić	Vinko	+ Ante		100 KM
Galić	Ante	+ Mirka	Kariničić	100 KM
Galić	Ante	+ Mije		100 KM
Galić	Vlado	+ Ivana		100 KM
Galić	Vlado			100 KM
Galić	Ante	+ Petra	Gujić	100 KM
Galić	Mario	+ Stipe		100 KM
Galić	Ivan	+ Mije		100 KM
Galić	Tonka	ud. Milana		100 KM
Galić	Bože	+ Ante		100 KM
Galić	Ante	+ Marka		100 KM
Galić	Jadranka	+ Mirka		100 KM
Galić	Petar	+ Marka	Pepa	100 KM
Galić	Ante	+ Joze		200 KM
Galić	Elvis	Jozin		200 KM
Galić	Zdravka	ud. Ivana		200 KM
Galić	Zvonko	+ Joze		200 KM
Galić	Zoran		Bobić	300 KM
Galić	Zvonko	Antin		300 KM

Galić	Vinka	ud. Vinka		400 HRK
Galić	Radoslav	Antin		50 EUR
Gavran	Josip	Matin		100 KM
Gavran	Petar	+ Jerke		100 KM
Gavran	Petar	+ Jerke		100 KM
Grubišić	Jerko	+ Ivana	Skejić	100 EUR
Grubišić	Frano	+ Ivana		100 EUR
Grubišić	Vjekoslav	Matin		100 KM
Grubišić	Marinko	+ Ivana		100 KM
Grubišić	Petar	Marijanov		100 KM
Grubišić	Dražen	+ Ljube		200 KM
Grubišić	Damir	Antin		50 EUR
Gudelj	Ante	+ Petra		100 KM
Hrkać	Miro	+ Ivana		100 KM
Ivanković	Branko	+ Dragutina		100 KM
Jakovljević	Blaženko	Ivanov		100 KM
Jakovljević	Branko	+ Žarka		100 KM
Jakovljević	Josip	Petrov		100 KM
Jažo	Petar	+ Mije		100 KM
Jažo	Marko			100 KM
Jažo	Toma	+ Bože		100 KM
Jažvo	Tereza			100 EUR
Jović	Ivan i Zdenka			100 KM
Jukić	Dragica	ud. Grge		100 EUR
Jukić	Branimir	+ Tomislava		100 EUR
Jukić	Vjekoslav	Zvonkin		100 KM
Jukić	Stjepan	+ Ivana	Kapetanić	100 KM
Jukić	Stanko	+ Kreše		100 KM
Jukić	Ante	Jolin		1000 KM
Jukić	Tomislav	+ Mire	Blažinović	100 KM
Jukić	Iva	ud. Slave		100 KM
Jukić	Ante		Janković	100 KM
Jukić	Jozo	+ Cvitana		100 KM
Jukić	Marko	Brankov		100 KM
Jukić	Petar	+ Jakova		100 KM
Jukić	Grgo	+ Petra		100 KM
Jukić	Ante	+ Domina		100 KM
Jukić	Vlado	Milanov	Toljkić	100 KM
Jukić	Jerko	+ Ivana	Matišić	100 KM
Jukić	Milan	+ Ante	Blažinović	100 KM
Jukić	Jerko	+ Petra	Vranjkić	100 KM
Jukić	Slobodan	Jerkin		100 KM
Jukić	Mate	Brankov	Dušić	100 KM
Jukić	Željko	Vinkov	Cvitanović	100 KM
Jukić	Ljubo	+ Andrije		100 KM

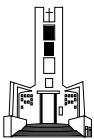
Jukić	Joka	ud. Ivana	Dukešića	100 KM
Jukić	Mario	+ Ivana	Dukešića	100 KM
Jukić	Antun	+ Grge		100 KM
Jukić	Zvonimir	+ Grge		100 KM
Jukić	Ivan	+ Ante	Ustašev	100 KM
Jukić	Slavo	+ Ivana	Itana	100 KM
Jukić	Ljubo	+ Petra	Brašnarević	100 KM
Jukić	Stjepan	Ljubin		100 KM
Jukić	Anđelko	+ Stjepana		100 KM
Jukić	Ante	+ Slobodana		100 KM
Jukić	Ivica	+ Petra	Brašnarević	1000 KM
Jukić	Slavko	+ Valentina		100 KM
Jukić	Mario	Milanov	Blažinović	100 KM
Jukić	Marin	+ Stjepana		100 KM
Jukić	Vinko	+ Stjepana	Cvitanović	100 KM
Jukić	Ivan	+ Petra	Vrankić	100 KM
Jukić	Jerko	+ Petra	Blažinović	150 EUR
Jukić	Matko			150 EUR
Jukić	Željko	+ Tome		150 KM
Jukić	Krešimir		Cvitanović	150 KM
Jukić	Ante	+ Franje		150 KM
Jukić	Marija	ud. Jerke	Blažinović	200 HRK
Jukić	Pero	+ Cvitana		200 KM
Jukić	Mate	+ Zvonke	Krešić	200 KM
Jukić	Branko	+ Jerke	Stankić	200 KM
Jukić	Ljubica	ud. Jerke	Cvitanović	200 KM
Jukić	Miro	+ Cvitana		300 KM
Jukić	Ivan	+ Mate	Zokanović	300 KM
Jukić	Iva	ud. Pere	Tomičić	400 KM
Jukić	Stjepan	+ Ivana		50 EUR
Jukić	Marinko	+ Milana	Biškušić	50 EUR
Jukić	Iva	ud. Dinka		50 EUR
Jukić	Ljubo	+ Ante	Ustašev	50 EUR
Jurilj	Mirjana	ud. Radoslava		50 EUR
Jurišić	Jozo	Lukin		100 CHF
Jurišić	Ivan	+ Mije		100 EUR
Jurišić	Karlo	+ Stjepana		100 EUR
Jurišić	Mira	ud. Milana		100 KM
Jurišić	Zoran	+ Mije		100 KM
Jurišić	Jozo	+ Ićana		100 KM
Jurišić	Robert			100 KM
Jurišić	Ante	Vinkov		100 KM
Jurišić	Zdravka	ud. Ivana		100 KM
Jurišić	Ante	+ Mije		20 EUR

Jurišić	Jerko	Karlov		200 EUR
Jurišić	Jozo	+ Bože		300 EUR
Jurišić	Nediljko	+ Ante		50 EUR
Jurišić	Zvonko	+ Mirka		500 KM
Karamatić	Ante	+ Ivana	Aračušić	100 EUR
Karamatić	Mara	+ Ante		100 EUR
Karamatić	Sveto	+ Slave		100 KM
Karamatić	Darko	Svetin		100 KM
Karamatić	Milan	+ Petra		100 KM
Karamatić	Ante	Mirin		100 KM
Karamatić	Mira	ud. Marija		100 KM
Karamatić	Miro	+ Mate		100 KM
Karamatić	Ivan	Željkov		100 KM
Karamatić	Ante		Tairović	100 KM
Karamatić	Ivica	+ Vinka		100 KM
Karamatić	Mladen	+ Ivana		100 KM
Karamatić	Marija	ud. Vinka		100 KM
Karamatić	Tomislav	+ Ante		100 KM
Karamatić	Robert	+ Ivana		100 KM
Karamatić	Tin	Ivanov		100 KM
Karamatić	Janja	ud. Ante		50 EUR
Karamatić	Mate	Željkov		50 EUR
Kevilj	Jure	+ Ivana		100 KM
Kevilj	Jakov	+ Frane		100 KM
Klarić	Jako	+ Ive		100 KM
Knezović	Pero	+ Ivana		100 KM
Knezović	Anda	+ Ivana		100 KM
Knezović	Miljenko	+ Mirka		100 KM
Knezović	Ana	ud. Mirka		50 EUR
Kolobarić	Hrvoje	+ Joze		100 KM
Kolobarić	Stanislav	+ Ivana		100 KM
Kolobarić	Ferdo			100 KM
Koštros	Fidel	Mijin		100 EUR
Koštros	Darko	+ Ilije		300 KM
Kovač	Stjepan	+ Frane	Jukasović	100 EUR
Kovač	Mate	+ Ante	Jukasović	100 EUR
Kovač	Ivan	+ Mate	Barić	100 EUR
Kovač	Ivan	+ Petra	Mostić	100 EUR
Kovač	Frano	Stjepanov		100 EUR
Kovač	Zlatko	+ Ćire		100 KM
Kovač	Ljubo	+ Joze	Grganović	100 KM
Kovač	Ljubo	+ Stjepana		100 KM
Kovač	Marinko	+ Mate	Barić	100 KM
Kovač	Ana	ud. Marinka		100 KM

Kovač	Ljubo	+ Ivana		100 KM
Kovač	Nediljko	+ Mate		100 KM
Kovač	Joka	ud. Petra		100 KM
Kovač	Ljuba	ud. Slave	Bilošević	100 KM
Kovač	Blago	+ Stanka	Sivaljević	100 KM
Kovač	Blago	+ Stanka		100 KM
Kovač	Marija	+ Slave	Ikasović	100 KM
Kovač	Iva		Strukić	100 KM
Kovač	Slavo		Jukasović	100 KM
Kovač	Ante	+ Petra	Jukasović	150 KM
Kovač	Branko	+ Mate		150 KM
Kovač	Frano		Barić	400 HRK
Kovač	Andža	ud. Stanka		50 EUR
Kovač	Nada	ud. Mate		50 EUR
Kovač	Ante	+ Ivana		50 EUR
Kovač	Milan	+ Ivana	Mića	50 EUR
Kovač	Milica	ud. Ivana		50 EUR
Kovač	Ivan	+ Petra		50 KM
Kovač	Vlado	+ Mate	Barić	50 KM
Kovač	Ljuba	+ Dominika		50 KM
Kovač	Željko	+ Mate		500 KM
Kraljević	Mladen	+ Jozе		200 KM
Krsmanović	Vladimir	Čedin		100 KM
Kukić	Jozo	+ Milana		100 KM
Kukić	Slavko	Milanov		100 KM
Kutleša	Slavko	+ Marijana		100 KM
Landeka	Jozo	+ Ivana		100 EUR
Landeka	Petar	+ Ivana		100 KM
Landeka	Miroslav	+ Mate		100 KM
Landeka	Branko	+ Jerke		50 EUR
Landeka	Ivica	+ Mate		50 EUR
Landeka	Frano	+ Mate		50 EUR + 100 KM
Lebo	Darko	Jozin		100 KM
Lebo	Jozo	+ Petra		100 KM
Lebo	Jerko	+ Nikole		100 KM
Lebo	Anđelko	+ Mirka		200 KM
Leko	Veselko	+ Petra		100 EUR
Leko	Andža	+ Petra		100 EUR
Leko	Petar	+ Ivana		100 KM
Leko	Branko	+ Mate		150 KM
Leko	Domin	+ Cvitana		200 KM
Leko	Ante	+ Mate		200 KM
Leventić	Franjo	+ Andrije	Caja	100 EUR
Leventić	Ante	Franjin	Cajin	100 KM

Lončar	Andža	ud. Vladimira		100 EUR
Lončar	Mario	+ Jozе		100 EUR
Lončar	Damir	+ Jerke		100 EUR
Lončar	Danijela			100 EUR
Lončar	Cvita	ud. Jerke		100 KM
Lončar	Tonka	ud. Ante	Bazinović	100 KM
Lončar	Ivan	Perin		100 KM
Lončar	Drago	+ Dane		100 KM
Lončar	Damir	+ Dane		100 KM
Lončar	Mate	+ Ivana		100 KM
Lončar	Venka	ud. Dominika		100 KM
Lončar	Veljko			1000 EUR
Lončar	Branko			150 KM
Lončar	Josip	Danin		200 KM
Lončar	Robert	Antin	Bilić	200 KM
Lončar	Pero	+ Jerke	Bazinović	300 KM
Lončar	Milan	+ Mije	Bilić	50 EUR
Lončar	Miro	+ Petra		50 EUR
Lončar	Željko	Pavin		50 EUR
Lončar	Oliver	Petrov	Juketinović	500 KM
Lončar	Bože	+ Mate		70 EUR
Lovrić	Dragan	+ Ante		200 KM
Lovrić	Ante	+ Bože		200 KM
Lovrić	Željko	+ Bože		50 KM
Mandurić	Ljubo	+ Stanka		100 KM
Mandurić	Milica	ud. Zvonke		100 KM
Mandurić	Gordan	+ Zvonke		100 KM
Mandurić	Zoran	+ Križana		100 KM
Mandurić	Miljenko	+ Stjepana		100 KM
Mandurić	Ivan	+ Stjepana	Cigo	100 KM
Maras	Vinko	+ Slave		100 KM
Maras	Karlo	+ Rajka		100 KM
Maras	Dragica	+ Petra		200 KM
Marić	Rudo	+ Andrije		100 EUR
Marić	Joka	ud. Šimuna		100 KM
Marić	Zorka	ud. Pere		100 KM
Marić	Veselka	ud. Ljube		100 KM
Marić	Jeronim	+ Jerke		200 KM
Marić	Antonio	Tomin		200 KM
Marić	Antonio			200 KM
Marić	Edmond	Zdravkov		50 KM
Marić	Jakov	+ Rajka		600 EUR + 100 KM
Markota	Jerko	+ Ivana		100 KM

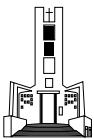
Markota	Stjepan	+ Križana		200 EUR
Markota	Blago	+ Mate		300 KM
Martić	Iva	ud. Petra		100 KM
Martić	Branko	+ Branka		100 KM
Martić	Darko	Alojzijev		100 KM
Marušić	Andrija	+ Konstantina		100 KM
Mihalj	Marin - Marinko			100 KM
Mihalj	Franjo	+ Jure		200 KM
Mikulić	Ljuba	ud. Mije		100 KM
Milas	Dragomir	+ Tomislava		100 EUR
Milas	Ana	ud. Milana		50 EUR
Milićević	Tomislav	+ Jerke		100 KM
Milićević	Ante	Ivanov		100 KM
Milićević	Slobodan	+ Bože		100 KM
Milićević	Frano	+ Ivana		100 KM
Milićević	Marinko	Ivanov		200 KM
Milićević	Jerko	+ Ivana		50 EUR
Milićević	Ferdo	+ Ivana		100 KM
Milićević	Veronika			50 KM
Miloš	Jerko	Matin		100 KM
Mišetić	Vlatko	+ Mate		100 KM
Mitar	Ivan	+ Bože		100 KM
Mitar	Zdenko	+ Drage		100 KM
Mitar	Krešo	+ Milana		100 KM
Mitar	Ana	ud. Jerke		200 KM
Mrvelj	Željko	+ Petra		50 EUR
Musa	Jozo	+ Mate		100 KM
N.	N.			150 KM + 100 EUR
Nenadić	Vjekoslav	+ Ante		200 KM
Oreč	Ivan	+ Frane		100 KM
Oreč	Vinko	+ Andrije		100 KM
Oreč	Branko		Miračević	100 KM
Oreč	Jerko	+ Ante		100 KM
Oreč	Mladen	+ Ferdinand		100 KM
Oreč	Darko	Jerkin		300 KM
Oreč	Jerko	+ Ljube		50 EUR
Oreč	Branka	ud. Damjana		50 EUR
Paponja	Jozo	+ Marka		100 KM
Paponja	Zoran	Jozin		100 KM
Parović	Boro	+ Mitra		100 KM
Pašalić	Marko	Vinkov		100 KM
Pavković	Ivica	Stipin	Crni	100 EUR
Pavković	Ruža	ud. Pere		100 KM

Pavković	Mate	+ Pere		100 KM
Pavković	Ljubo	+ Jure		100 KM
Pavković	Željko	Stipin		100 KM
Pavković	Stipe	+ Slavka		400 KM
Pavković	Ilija	+ Pere		50 EUR
Pavković	Ivan	+ Pere		50 EUR
Pavković	Damir	Matin		50 EUR
Pavković	Miro	Perin		500 KM
Pejić	Blagica	ud. Žarka		50 KM
Penava	Branko	+ Martina		100 KM
Penava	Ivan	+ Slavka		100 KM
Penava	Iva	ud. Mate		100 KM
Penava	Ante		Krunica	100 KM
Penava	Ivan	+ Ante	Jakinović	100 KM
Penava	Frano	+ Petra	Kargić	100 KM
Penava	Milan	+ Radoslava		100 KM
Penava	Petar	+ Radoslava		100 KM
Penava	Branko	+ Stipana		150 EUR
Penava	Petar	+ Ante		200 KM
Penava	Branko	+ Ante		500 EUR
Petric	Petar	+ Željka		100 EUR
Petric	Ljuba	ud. Željka		100 EUR
Petric	Ante	+ Željka		100 EUR
Petric	Davor	+ Branka		100 EUR
Petric	Berislav	+ Mate		100 KM
Petric	Marinka	+ Petra		100 KM
Petric	Cmiljan	+ Marinka		100 KM
Petričušić	Ivan	+ Ljube		100 KM
Petričušić	Dinko	+ Ante		100 KM
Petričušić	Marica	ud. Jerke		200 KM
Petričušić	Veronika	ud. Stjepana		50 EUR
Petrović	Ljuba	+ Mirka		50 KM
Pirić	Perkan	+ Mate		200 KM
Pišković	Blagica	+ Petra		100 KM
Pišković	Blagica	+ Jure		100 KM
Pišković	Ivan	+ Petra		100 KM
Pišković	Katarina	+ Frane		100 KM
Pišković	Stipe	+ Petra		100 KM
Polić	Zdenka	ud. Stipe		100 KM
Polić	Ankica	ud. Mire		100 KM
Polić	Drago	+ Mate		100 KM
Prlić	Nevenko	+ Stjepana		100 KM
Protrka	Augustin			100 EUR
Protrka	Petar	+ Ambrož		100 KM
Protrka	Mirko	+ Petra		100 KM

Protrka	Ante	+ Leona	Zećo	100 KM
Protrka	Ante	Petrov		300 KM
Ramljak	Danica			100 KM
Ramljak	Slava	ud. Petra		100 KM
Ramljak	Nada	ud. Ivana		100 KM
Ramljak	Ana	ud. Frane		100 KM
Ramljak	Zdravka	+ Ivana		100 KM
Ramljak	Zoran	+ Ike	Perčinović	100 KM
Ramljak	Dinko	+ Stjepana		100 KM
Ramljak	Miroslav	+ Juke		200 KM
Rezo	Nevenko	+ Vladimira		100 KM
Rezo	Stanko	+ Stjepana		100 KM
Rezo	Ivan	+ Jozе		100 KM
Rezo	Dalibor	Jurin		100 KM
Rezo	Ivan	+ Stjepana	Vranić	100 KM
Rezo	Šimun	+ Dragutina	Blažević	100 KM
Rezo	Jure	+ Ilije		100 KM
Rezo	Zoran	+ Jerke		200 KM
Rezo	Pere	Mirkov		50 EUR
Rezo	Ivan		Ic	50 EUR
Sabljo	Ivan	+ Šimuna		150 KM
Senjak	Milan	+ Marijana		100 KM
Senjak	Vinko	+ Slavka		100 KM
Serdarušić	Ante	+ Mirka		100 KM
Sesar	Dario	Adamov		100 KM
Sitarski	Milan	Petrov		100 KM
Soldo	Ante	+ Stjepana		100 KM
Soldo	Jure	+ Bože		50 EUR
Spajić	Stjepan	+ Ivana		150 KM
Srebrović	Miljenko	+ Josipa		100 KM
Stipić	Ivan	+ Jure	Ivić	100 KM
Stipić	Ljubo	+ Ante		100 KM
Suton	Franjo	+ Ante		100 KM
Šarić	Bože	+ Josipa		50 EUR + 100 KM
Šego	Iva	ud. Ivana		500 HRK
Širić	Mijo	+ Ivana		100 KM
Širić	Iva	ud. Mirka		100 KM
Širić	Branko	+ Jure		100 KM
Širić	Marinko	+ Ivana		100 KM
Širić	Iva	ud. Mirka		100 KM
Širić	Franjo	+ Jure		1000 KM
Širić	Ivan	+ Jozе		50 EUR
Širić	Josip	Brankov		500 HRK

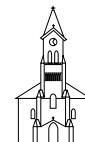
Škrobo	Jozo	+ Stanka		100 KM
Šušnjar	Zvonimir	+ Ante		100 EUR
Šušnjar	Luca	ud. Vlade		100 KM
Šušnjar	Goran	Ivanov		200 KM
Šušnjar	Ivan	+ Pere		200 KM
Šušnjar	Jagoda	ud. Ivana		50 EUR
Šušnjar	Mario	+ Ivana		50 EUR
Tokić	Vinko	+ Mate		50 EUR
Tolić	Dino	Nedjeljkov		100 KM
Tolić	Nedjeljko	+ Mate		100 KM
Tolić	Luca	ud. Nikole		100 KM
Tolo	Jozo	Milanov		100 EUR
Tolo	Ivica	Božin		50 EUR
Tolušić	Zdenko	+ Jure		100 EUR
Tolušić	Damir i Davor	+ Stipe		100 KM
Tolušić	Ante	+ Jure		100 KM
Tomasović	Ljeposava			100 KM
Tomić	Vjekoslav	+ Slavka		100 KM
Tomić	Ivica	+ Petra		200 KM
Vican	Blago	+ Petra		100 KM
Vican	Damir	Vinkov		1000 KM
Vican	Željko			200 KM
Vican	Dalibor	+ Vinka		300 KM
Vila	Gordan	+ Vase		100 KM
Vila	Valentin	+ Vase		100 KM
Vlašić	Iva	+ Stjepana		400 HRK
Vranjković	Ana	ud. Vinka		100 KM
Vranjković	Frano	+ Ivana		100 KM
Vranjković	Matija	ud. Jozе		100 KM
Vranjković	Mladen	+ Jozе		1000 HRK
Vranjković	Mario	+ Jozе		150 EUR
Vranjković	Gabro	+ Ivana		200 KM
Vranjković	Vlado	+ Frane	Zelin	200 KM
Vukoja	Stanko	Joze		50 EUR
Zakrajšek	Mirjana			100 Can \$
Zlomislić	Ivan	+ Marka		100 KM
Zlomislić	Vinka		Bajić	100 KM
Zlomislić	Ivan	+ Tome		100 KM
Zlopaša	Andelko	+ Ike		100 EUR
Zlopaša	Ante	+ Petra		100 KM
Zlopaša	Josip	Mirin		100 KM
Zlopaša	Jerko	Stipin		100 KM
Zlopaša	Miro	+ Zvonke		400 HRK

DAROVATELJI IZ RASTOVAČE

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bakula	Jozo	+ Nikole		100 EUR
Bakula	Ivan	+ Pere	Šiva	100 KM
Bakula	Anica	ud. Joze		100 KM
Bakula	Ivan	Pećin	Čića	100 KM
Bakula	Ivan	+ Milivoja		100 KM
Bakula	Vlado	+ Stjepana		100 KM
Bakula	Damir	+ Joze		50 EUR
Bakula	Branko	+ Petra		50 EUR
Bašić	Jerko	+ Marinka		100 KM
Bešlić	Slavka	ud. Petra	Dulkić	100 EUR
Bešlić	Marinko	+ Mate	Pečetović	100 EUR
Bešlić	Vlado	+ Ante	Vidić	100 EUR
Bešlić	Marinko	+ Jerke	Amenović	100 KM
Bešlić	Ferdo	+ Ante	Vidić	100 KM
Bešlić	Vinko	+ Mirka		100 KM
Bešlić	Jozo	+ Mirka		100 KM
Bešlić	Jozo	+ Petra		100 KM
Bešlić	Zoran	+ Ivana	Šimetović	100 KM
Bešlić	Ivan	+ Mate	Juragić	100 KM
Bešlić	Frano	+ Petra		100 KM
Bešlić	Ljubo	+ Ante	Šimetović	100 KM
Bešlić	Marinko	+ Blage		100 KM
Bešlić	Ljubo	+ Ante		100 KM
Bešlić	Ante	Velimirov		100 KM
Bešlić	Filip	+ Jure		100 KM
Bešlić	Branko	Ivšin		100 KM
Bešlić	Petar	+ Mate	Šušović	100 KM
Bešlić	Ante	+ Mate	Šušović	100 KM
Bešlić	Kata	ud. Marinka		100 KM
Bešlić	Andrija	+ Mate		100 KM
Bešlić	Jerko		Vidić	100 KM
Bešlić	Petar	+ Maćana		150 KM
Bešlić	Jure	+ Mate		200 KM
Bešlić	Ivan	+ Ante	Bajević	200 KM
Bešlić	Jozo	+ Ante	Martinović	300 KM
Bešlić	Marinko	+ Maćana		400 KM
Bešlić	Slobodan	+ Petra		50 EUR
Bešlić	Ivan	Ljubin	Šimetović	50 EUR
Bešlić	Stjepan	Velimirov		50 EUR
Bešlić	Ružica	ž. Tomislava		500 KM
Čutura	Ivan		Šitić	100 EUR

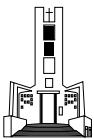
Čutura	Kata	ud. Zdravka		100 KM
Čutura	Ivan	+ Nikole	Božičić	100 KM
Čutura	Ivica	Ivana	Božičić	100 KM
Čutura	Mate	+ Joze		100 KM
Čutura	Dinko	+ Petra		100 KM
Čutura	Ante	+ Zdravka		100 KM
Čutura	Vinko	+ Nikole	Božičić	100 KM
Čutura	Petar	+ Frane		100 KM
Čutura	Iva	+ Mate		100 KM
Čutura	Jerko	+ Vinka		1000 KM
Čutura	Nikola	+ Joze		200 KM
Čutura	Zoran	+ Jerke		200 KM + 100 EUR
Čutura	Tihomir		Ikičić	50 EUR
Dragoja	Ljubo	Matin		100 KM
Dragoja	Ana	+ Jerke		100 KM
Dragoja	Ivan	+ Pere		100 KM
Dragoja	Ivan	+ Pere	Srećković	100 KM
Dragoja	Slavo	+ Stjepana		100 KM
Dragoja	Ante	+ Marka		200 KM
Gavran	Branko	+ Joze		100 EUR
Gavran	Jozo		Đoko	100 EUR
Gavran	Iko	+ Jerke		100 EUR
Gavran	Jozo	+ Jerke	Jole	100 KM
Gavran	Darko	Jozin		100 KM
Gavran	Nediljko	+ Jerke		100 KM
Gavran	Iva	ud. Mirka		100 KM
Gavran	Miroslav	+ Ljube		100 KM
Gavran	Ivan	+ Ante		100 KM
Gavran	Ante	Ivanov		100 KM
Gavran	Ante	Ivanov	Ćavić	100 KM
Gavran	Tihomir	+ Ivana		200 KM
Grubišić	Ivan	+ Mate		100 KM
Grubišić	Domin	+ Petra		200 KM
Jukić	Ivan	+ Mate		100 KM
Jukić	Velimir	+ Ivana		150 KM
Kovač	Željko	+ Milana	Mostić	100 EUR
Kovač	Ante	+ Luke	Lukić	100 KM
Kovač	Mirko	+ Zvonke		100 KM
Landeka	Jozo	Matin		100 KM
Landeka	Marija	ud. Filipa		100 KM
Landeka	Ferdo	+ Križana		100 KM
Landeka	Miro	+ Stjepana		100 KM
Landeka	Ante	+ Jure		100 KM

Landeka	Ivan	+ Križana		150 KM
Landeka	Blagica			200 HRK
Landeka	Zvonko	+ Jure		200 KM
Landeka	Krešo	+ Petra		200 KM
Landeka	Vinko	+ Mate		200 KM
Landeka	Milan	+ Ikula		200 KM
Landeka	Ante	+ Frane		200 KM
Landeka	Borislav	+ Mate		200 KM
Landeka	Ivica	+ Jerke		200 KM
Landeka	Ivan	+ Jure		200 KM
Landeka	Marija		Martušić	300 KM
Lebo	Stanislav	+ Ivana		100 KM
Lebo	Nediljko	+ Stipe		100 KM
Lebo	Jure	Antin		200 KM
Lebo	Branko	+ Pere		200 KM + 100 EUR
Lebo	Branko	+ Jure		300 KM
Maras	Ivica	Zvonkin		100 KM
Maras	Branko	+ Stjepana		100 KM
Maras	Zvonko	+ Ivana		200 KM
Maras	Dragica	ud. Ivana		50 EUR
Maras	Petar	+ Jure		600 HRK
Marić	Stipe			100 EUR
Marić	Zdenko	Mirin		100 KM
Marić	Robert	+ Nike		100 KM
Marić	Miro	+ Stjepana		200 KM
Martić	Milan	+ Stjepana		100 EUR
Martić	Mile	+ Luke		100 EUR
Martić	Vinko	+ Marka		100 KM
Martić	Jerko	+ Petra		100 KM
Martić	Jerko	+ Mate		100 KM
Martić	Ivan	+ Marka		100 KM
Martić	Mate	Jozin		100 KM
Martić	Jozo	+ Marka		100 KM
Martić	Ante	+ Ivana		100 KM
Martić	Slobodan	+ Joze		100 KM
Martić	Petar	+ Stjepana	Spajušić	150 EUR
Martić	Branko	+ Petra	Zelić	150 KM
Martić	Ljuba	ud. Marinka		400 HRK
Martić	Ruža	+ Mate	Zelić	50 EUR
Mihalj	Tomislav	Ivanov		100 KM
Penava	Marinko	+ Nikole		300 KM
Šilić	Berislav	+ Ivana		100 KM
Tomić	Luka	+ Ante		200 KM

DAROVATELJI IZ ČITLUKA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bago	Željko		Krunić	100 KM
Bago	Željko	Petrov		100 KM
Bago	Slavo	+ Ivana		100 KM
Bago	Filip	Antin		100 KM
Bago	Ante	+ Filipa		400 HRK
Bago	Vida	+ Slavka		50 EUR
Bago	Branko	Slavin	Šukanović	500 KM
Biško	Ljubo	+ Ante		100 KM
Biško	Iva	+ Ante	Ica	100 KM
Biško	Ivica	+ Joze		100 KM
Biško	Ivan	+ Zvone		100 KM
Biško	Ivan		Katarić	100 KM
Biško	Petar	+ Ante	Papazović	100 KM
Biško	Ante	+ Mate		100 KM
Biško	Jerko	+ Mate		100 KM
Biško	Ljubo	+ Milana		50 EUR
Biško	Željko	+ Jure		50 KM
Crnogorac	Mario	+ Petra	Ivišić	100 KM
Crnogorac	Andelka	ud. Miće		100 KM
Crnogorac	Ikan	+ Mate		100 KM
Crnogorac	Bruno	Ivanov		100 KM
Crnogorac	Ante	+ Petra	Pecić	100 KM
Crnogorac	Slavka	ud. Bože		100 KM
Crnogorac	Stanko		Jovešić	100 KM
Crnogorac	Zoran	+ Slave		100 KM
Crnogorac	Draga	ud. Ante		100 KM
Crnogorac	Frano	Ikicin		100 KM
Crnogorac	Zdravka	+ Marinka		100 KM
Crnogorac	Zdravko	+ Ivana		50 EUR
Crnogorac	Zdravka	ud. Marinka		50 EUR
Crnogorac	Zdravka	+ Slave		50 EUR
Ćorić	Jerko	+ Bože		100 KM
Ćorić	Ivica	Jerkin		100 KM
Ćorić	Damir	Jerkin		100 KM
Ćorić	Milan	+ Bože		100 KM
Ćorić	Branko	Matin		200 KM
Ćorić	Mate	+ Ante		200 KM + 100 EUR
Ćorić	Mladen	Matin		300 KM
Ćuk	Katica	ud. Tomislava		100 KM

Ćuk	Mario	+ Milana		50 EUR
Galić	Denis	Vinkov		100 KM
Galić	Matija	+ Berislava		100 KM
Galić	Vinko	+ Petra		100 KM
Gašpar	Josip	+ Ante		100 KM
Hrkać	Stjepan	+ Ivana		100 KM
Hrkać	Zdravko	+ Vinka		100 KM
Hrkać	Frano	+ Jerke		200 KM
Karamatić	Ivan	+ Ilije		500 KM
Krasić	Maka			100 KM
Mandurić	Petar	+ Mije	Džinović	100 EUR
Mandurić	Luka	+ Jakova		100 KM
Mandurić	Ante	Draganović		100 KM
Mandurić	Ivan	Perin	Joskulović	100 KM
Mandurić	Ivan	Perin		100 KM
Mandurić	Slava	ud. Jerke		100 KM
Mandurić	Milan	+ Ivana	Bikulović	100 KM
Mandurić	Zdravka	ud. Milana		100 KM
Mandurić	Željko	+ Vinka	Ikanović	100 KM
Mandurić	Anda	ud. Pere		50 EUR
Mrvelj	Željko	+ Ivana		100 KM
Mrvelj	Stipe	+ Jerke		300 KM
Petric	Jozo	+ Milana		100 KM
Petric	Mila	+ Mate		100 KM
Petric	Ante	+ Filipa	Zimica	100 KM
Ramljak	Branko	+ Ivana	Babić	100 KM
Ramljak	Leonardo	+ Miroslava	Perčinović	100 KM
Ramljak	Milan	Dominov	Šiškić	100 KM
Ramljak	Tomislav	+ Ivana	Tonko	100 KM
Ramljak	Branimir	Tomislavov		200 KM
Ramljak	Damir		Tigar	300 KM
Ramljak	Milorad	+ Jerke		400 KM
Ramljak	Branko	+ Ivana		50 EUR
Ramljak	Darinko	Žarkov		50 EUR
Šušnjar	Ljubo	+ Pere		100 EUR
Šušnjar	Dinko	+ Ante		100 KM
Šušnjar	Miro	+ Ante		100 KM
Šušnjar	Ljuba	ud. Zdravka		100 KM
Šušnjar	Živko	+ Bože		100 KM
Šušnjar	Nediljko	+ Ante		300 KM
Šušnjar	Boro	+ Ante		4000 KM

DAROVATELJI IZ OSOJA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bošnjak	Jerko	+ Jure		100 EUR
Bošnjak	Ante	+ Joze	Joskanović	100 KM
Bošnjak	Miljenko	+ Stipe	Ćakić	100 KM
Bošnjak	Tomislav	+ Mate		100 KM
Bošnjak	Branko	Matin		200 KM
Bradarić	Ljiljanka	+ Branka		100 EUR
Bradarić	Ljubo	+ Jerke		100 KM
Bradarić	Luka	+ Jerke		100 KM
Bradarić	Luka	+ Jure		100 EUR
Bradarić	Ranko	+ Jerke		300 KM
Bradarić	Fredi	+ Ivana		100 EUR
Bradarić	Ivan	+ Pere		50 EUR
Jukić	Ivan	+ Domina		100 KM
Jukić	Ivan	+ Andrije		100 KM
Jukić	Ivan	+ Franka		100 KM
Jukić	Danica	ud. Zvonke		100 KM
Jukić	Josip	+ Zvonke		150 EUR
Jukić	Ivan	+ Jerke		50 EUR + 100 KM
Jurišić	Anda	ud. Branka		100 KM
Jurišić	Milan		Pepić	50 EUR
Kovač	Ruža	ud. Jure		100 EUR
Kovač	Milan	+ Ivana	Bilošević	100 EUR
Kovač	Milan	+ Andrije	Grganović	100 EUR
Kovač	Anda	ud. Marka		100 KM
Kovač	Frano	+ Ivana	Bilošević	100 KM
Kovač	Vlado	+ Joze	Macić	100 KM
Kovač	Zdenka	+ Vence		100 KM
Kovač	Mate		Nikić	150 KM
Kovač	Mario		Grganović	200 EUR
Mitar	Ljubo	+ Rajka		100 EUR
Mitar	Domin	+ Stjepana		100 KM
Mitar	Janja	+ Ivana		100 KM
Mitar	Ante	+ Marijana		100 KM
Mitar	Željko	+ Ivana	Mujkušić	100 KM
Mitar	Ivan	+ Pere		100 KM
Mitar	Jerko	+ Ante		200 KM
Mitar	Ante	Ljubin	Rajkić	50 EUR
Šego	Petar	+ Mate		100 KM
Šego	Frano	+ Ivana		100 KM
Šego	Zorka	ud. Milana		100 KM
Šego	Marinko	+ Marka		100 KM
Šego	Dario	+ Ante		50 EUR
Šego	Branko	+ Mate		600 HRK

DAROVATELJI IZ BATINA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bakula	Danica	ud. Jerke		100 KM
Bakula	Ljuba	ud. Pere		100 KM
Bašić	Stipan	Jerkin		100 KM
Bašić	Jerko	Ivanov		50 EUR
Boban	Frano	+ Ivana		200 KM
Boban	Ljubica	ud. Ivana		50 EUR
Budimir	Ante	Grgin		100 KM
Jukić	Tončo	+ Ivana	Cvitanović	100 KM
Jukić	Zdravko	+ Ivana	Cvitanović	100 KM
Kapular	Stipan	+ Ivana		100 KM
Kovač	Ivan	+ Frane	Rižinović	100 KM
Kovač	Slavo	+ Stipe	Rižinović	100 KM
Kovač	Mario	+ Franje		100 KM
Kovač	s. Ljubica		Rižinović	300 KM
Penava	Miroslav	+ Ivana		100 KM
Penava	Damir	Petra		100 KM
Penava	Ankica	ud. Maria		100 KM
Penava	Tomislav			100 KM
Penava	Ljubo	+ Mate		100 KM
Penava	Ljubo	+ Nediljka		100 KM
Penava	Milan	+ Ante		100 KM
Penava	Petar	+ Matka		150 KM
Penava	Marija	ud. Stipana		200 KM
Penava	Kata	ud. Jerke		200 KM
Pole	Mijo	Matin		50 EUR
Senjak	Albin	Vinka		100 EUR
Senjak	Željko	+ Ivana		100 KM
Senjak	Ljubica			30 EUR
Senjak	Ivan	+ Petra		50 EUR
Senjak	Mila	ud. Petra		50 EUR

DAROVATELJI IZ TRIBISTOVA, SOBČA I KONJOVCA

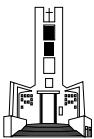
Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bešlić	Smilja	ud. Mate		100 KM
Čuljak	Anda	+ Paške		100 KM
Čuljak	Toma	+ Josipa		100 KM
Čuljak	Ivan	+ Josipa		100 KM
Maras	Vinko	+ Slave		100 KM
Milićević	Ivan	Domić		100 KM
Milićević	Dragica	+ Ivana		50 KM

DAROVATELJI IZ VINJANA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Boras	Ivan	+ Vlade		100 KM
Boras	Ivan	+ Vlade	Boškanović	200 KM
Galić	Ante	Stjepanov	Bajić	150 KM
Mandurić	Petar	+ Mate	Pešo	100 EUR
Mandurić	Vinko	+ Šimuna		100 KM
Marić	Branko	+ Vlade		100 KM
Marić	Biserka	+ Mihovila		100 KM
Marić	Tomo	+ Pere		2000 KM
Mrvelj	Mladen	+ Vinka		100 EUR
Petric	Nikola	+ Ivana		100 KM
Petric	Vinko		Merdžić	1000 KM
Ripić	Veselko	+ Jure		100 KM
Ternovšek	Rajko			300 KM
Tomić	Stjepan	+ Ante		100 KM
Tomić	Frano	+ Joze		100 KM
Tomić	Ljubo	+ Ante		100 KM
Zelić	Dragan	+ Emila		100 KM
Zovko	Robert i Marijana			100 EUR

PODUZEĆA, USTANOVE, UDRUGE, RAZNE PRIGODE...

Naziv	Vlasnik	Mjesto	Iznos
BGL Commerce	Zvonko i Bruno Kovač	Posušje	1000 KM
Blago d.o.o.		Posušje	500 KM
Generacija maturanata Gimnazije 1977/8.		Posušje	320 KM
Generacija maturanata Gimnazije 1987/8.		Posušje	200 KM
Generacija maturanata Gimnazije 1997/8.		Posušje	200 KM
Generacija maturanata Gimnazije 2007/8.		Posušje	400 KM
Klub "Poskok" - Taekwondo		Posušje	100 KM
Kror d.o.o.	Branimir Oreč	Posušje	1000 KM
Lager d. o. o.	Milenko Bašić	Posušje	5000 KM
Lovačko društvo "Radovanj"		Posušje	200 KM
Ljekarna "Biofarm"	Vjekoslav Bakula	Posušje	800 KM
Market Tomi		Posušje	100 KM
Općina Posušje		Posušje	5000 KM

Osoblje svadbenog salona "Bagušić"		Posušje	650 KM
Pekara "Braća"		Posušje	100 KM
Prijevoz putnika "Laguna"	Zvonimir i Marin Bakula	Posušje	500 KM
Rudnici Boksita		Posušje	300 KM
S.T.R. "Ana"	Marko Jukić	Posušje	100 KM
Slastičarna "Anina tajna"		Posušje	100 KM
Sokol VMS		Posušje	500 KM
Sportski centar "Adeo"	Tomislav Jukić	Posušje	300 KM
Stolarska radnja "Cer"	Marko Penava	Posušje	400 KM
Županija Zapadnohercegovačka			15000 KM

DAROVATELJI IZ RAZNIH MJESTA

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Mjesto	Iznos
B.K.				Hamburg	100 EUR
Bakula	Emil	+ Jerke		Mostar	100 KM
Bakula	Andrija	+ Ante	Brice	USA	100 KM
Barišić	Slavko	+ Ante		Rakitno	50 EUR
Begić	Smiljan	+ Ljube		Zagreb	100 KM
Čamber	Iva	ud. Marka		Sydney	200 KM
Grubišić	Ante		Tonća	Posuški Gradac	100 KM
Jukić	Vlado			Zagreb	100 EUR
Jukić	Stjepan	+ Andrije		Ljubuški	200 KM
Jukić	Josip	+ Zvonke		Njemačka	50 EUR
Kovač	Ivan		Barić	Njemačka	100 EUR
Kutleša Radoslav	Božo Palić			Zagreb	600 HRK
Landeka	Ratko			Australija	600 KM
Lončar	Slobodan	+ Vlade	Pleščinović	Njemačka	100 KM
Lovrinović	Vlado			Travnik	50 KM
Majić	Kata			Njemačka	50 EUR
Mamuza	Šima			Lipa	100 KM
Marić	Zvonimir			Zagreb	200 KM
N.	N.				100 EUR
Obitelj Osvald				Njemačka	100 EUR
Oreč	Mate	+ Joze		Sarajevo	200 KM
Palić Božo i Kutleša Radoslav				Zagreb	100 EUR

Penava	Jerko	+ Nikole		Zagreb	100 EUR
Petric	Zvonko	+ Jerke		Kanada	100 CAN \$
Petric	Jela	ud. Jakova		Vir	50 EUR
Ramljak	Stipe	Ivanov	Banović	Zagreb	100 EUR
Ramljak	Jozo	Žarin		Austrija	200 EUR
Ramljak	Ante i Blagica		Pikić	Zagreb	200 KM
Ramljak	Ivan	+ Stjepana		Zagreb	400 HRK
Sabljo	Marijana			Broćanac	100 KM
Sekulić	Nedjeljka			Duboka	1000 EUR
Širić	Ivan	+ Petra		Cerovi Doci	100 KM
Zadro	Janja			Zagreb	100 EUR
Zirdum	don Ivan			Đakovo	300 KM
Zovko	Ćiril			Zagreb	500 HRK

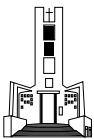
DAROVATELJI PRIGODOM KRŠTENJA DJETETA

Prezime	Ime	Mjesto	Iznos
Bakula	Mario i Ana Marija	Posušje	200 KM
Bakula	Mario i Ivana	Posušje	100 KM
Bakula	Zvonko i Anita	Posušje	100 KM
Bakula	Ivan i Daliborka	Posušje	100 EUR
Barać	Duško i Marija	Posušje	50 EUR
Bašić	Josip i Marija	Posušje	100 KM
Bašić	Josip i Ivana	Rastovača	100 KM
Begić	Tomislav i Josipa	Posušje	50 EUR
Begić	Milan i Josipa	Posušje	100 KM
Begić	Frano i Jasminka	Posušje	200 KM
Begić	Ante i Danijela	Posušje	100 KM
Begić	Ante i Blaža	Posušje	100 KM
Bešlić	Željko i Antonija	Rastovača	100 KM
Bešlić	Ivan i Mirna	Posušje	100 KM
Bešlić	Josip i Kristina	Rastovača	200 KM
Bešlić	Jerko i Katica	Rastovača	100 KM
Biško	Ivan i Željka	Čitluk	100 EUR
Biško	Ante i Zdravka	Čitluk	100 KM
Biško	Petar i Marija	Čitluk	100 KM
Budimir	Martino i Valentina	Rastovača	100 KM
Budimir	Velimir i Anela	Posušje	100 KM
Crnogorac	Ivan i Ana	Čitluk	100 EUR

Čamber	Zdravko i Blaženka	Posušje	150 KM
Ćorić	Ante i Ana	Posušje	100 KM
Ćorić	Bože i Ivana	Posušje	100 KM
Ćorić	Marko i Vjekoslava	Split	100 KM
Ćuk	Mario i Anica	Čitluk	100 KM
Ćuk	Vedran i Đana	Čitluk	100 KM
Dragoja	Ivan i Ankica	Rastovača	100 EUR
Dragoja	Ante i Martina	Rastovača	200 KM
Dumančić	Ivan i Martina	Posušje	50 EUR
Duspara	Frano i Josipa	München	200 KM
Đerek	Ivica i Josipa	Posušje	100 EUR
Filipović	Hrvoje i Ana	Posušje	100 KM
Galić	Željko i Andelka	Posušje	100 KM
Galić	Mario i Maja	Posušje	100 KM
Gavran	Ivica i Renata	Rastovača	100 KM
Gavran	Josip i Kristina	Posušje	100 KM
Groznica	Mario i Marijo	Posušje	50 EUR
Grubišić	Dario i Marija	Posušje	100 KM
Jakšić	Igor i Marijana	Posušje	100 KM
Janjić	Željko i Ana	Posušje	100 KM
Jažo	Stipe i Franjka	St. Gallen	100 EUR
Jukić	Josip i Vanesa	Zagreb	200 KM
Jukić	Tomislav i Zdravka	Osoje	100 KM
Jukić	Željko i Mirjana	Posušje	50 EUR
Karamatić	Dražen i Kristina	Posušje	100 KM
Kovač	Luka i Helena	Rastovača	100 KM
Kovač	Josip i Ivana	Posušje	100 EUR
Krsmanović	Milan i Ivana	Posušje	100 KM
Landeka	Ivan i Ivanka	Rastovača	150 KM
Landeka	Mario i Nada	Rastovača	100 EUR
Landeka	Davor i Ivona	Posušje	200 KM
Lebo	Jure i Ružica	Rastovača	100 KM
Lebo	Mario i Gabrijela	Rastovača	100 KM
Lončar	Silvije i Maja	Posušje	100 KM
Lončar	Josip i Ivana	Posušje	100 KM
Mandurić	Josip i Danijela	Posušje	200 KM
Mandurić	Josip i Ivona	Posušje	100 KM
Maras	Stjepan i Monika	Rastovača	100 EUR
Marić	Dominik i Josipa	Vinjani	100 KM
Marić	Ante i Marina	Vinjani	100 KM
Marić	Ivan i Božena	Vinjani	50 EUR
Markota	Željko i Mirjana	Posušje	100 KM
Martić	Mate i Mirna	Rastovača	100 KM
Martić	Pero i Andrea	Rastovača	100 KM

Martić	Dinko i Ivana	Rastovača	100 KM
Međugorac	Antonio i Katarina	Posušje	100 KM
Mikulić	Kristijan i Ivana	Posušje	100 KM
Mitar	Zoran i Katarina	Posušje	100 KM
Mitar	Ante i Irena	Osoje	200 KM
Oreč	Josip i Dijana	Posušje	100 KM
Oreč	Miljan i Danijela	Posušje	100 KM
Pavković	Mario i Ivana	Posušje	100 KM
Pekas	Slaven i Lucija	Posušje	50 EUR
Penava	Zoran i Mirela	Posušje	50 EUR
Penava	Josip i Ana Marija	Posušje	100 KM
Penava	Krešimir i Marijana	Batin	100 KM
Penava	Josip i Antonija	Batin	100 KM
Penava	Mario i Nedjeljka	Batin	100 KM
Penava	Slaven i Mirjana	Batin	150 KM
Penava	Petar i Ivana	Posušje	100 KM
Penava	Ante i Tomislava	Batin	100 EUR
Petric	Ivan i Božana	Posušje	500 KM
Petrović	Josip i Martina	Posušje	200 EUR
Pišković	Mate i Andreja	Tribistovo	100 KM
Pišković	Ante i Radinka	Tribistovo	200 HRK
Pišković	Željko i Antonija	Tribistovo	50 EUR
Polić	Teo i Kata	Posušje	50 EUR
Protrka	Augustin i Jelena	Posušje	150 KM
Ramljak	Ivan i Nediljka	Čitluk	100 EUR
Ramljak	Petar i Nada	Čitluk	100 KM
Rezo	Zoran i Josipa	Posušje	100 KM
Rezo	Dragan i Angela	Posušje	200 KM
Rezo	Josip i Marija	Posušje	50 KM
Rezo	Jure i Antonija	Posušje	100 KM
Rezo	Ante i Dijana	Posušje	100 KM
Ripić	Mario i Mare	Čitluk	100 KM
Senjak	Ante i Lucija	Posušje	100 KM
Soldo	Božo i Ivana	Posušje	100 KM
Širić	Jure i Ana-Marija	Zagreb	100 EUR
Širić	Mario i Martina	Posušje	100 KM
Širić	Branimir i Matea	Posušje	100 KM
Šušnjar	Zoran i Ana	Čitluk	100 EUR
Šušnjar	Darko i Renata	Čitluk	50 EUR
Tolić	Zdravko i Marica	Zagreb	100 KM
Tomić	Danijel i Ela	Posušje	100 KM
Tomić	Blago i Josipa	Vinjani	100 KM
Udovičić	Mario i Katarina	Posušje	100 KM
Vranjković	Tomislav i Ana	Posušje	100 KM

DAROVATELJI PRIGODOM VJENČANJA

Prezime	Ime muža	Ime žene	Mjesto	Iznos
Babić	Dražen	Vedrana	Posušje	100 KM
Badrov	Tomislav	Marijana	Posušje	100 EUR
Bagić	Petar	Mara	Roško Polje	100 KM
Bago	Ljudevit	Marija	Posušje	100 KM
Bakula	Pero	Ivana	Posušje	100 KM
Bakula	Marko	Lolita	Posušje	200 KM
Baturić	Matej	Marija	Zagreb	100 KM
Bencun	Damir	Dajana	Međugorje	100 KM
Bešlić	Petar	Iva	Zagreb	200 KM
Bešlić	Jure	Lucija	Posušje	100 KM
Biško	Mateo	Jasmina	Posušje	100 KM
Bošnjak	Jure	Jelena	Posušje	100 KM
Bošnjak	Ivan	Josipa	Široki Brijeg	100 KM
Bošnjak	Kristijan	Ivana	Posušje	100 KM
Brizar	Branimir	Ivana	Posušje	100 KM
Ćesić	Marko	Antonija	Posušje	100 KM
Ćesić	Ivan	Antonija	Posušje	100 KM
Duspara	Ivan	Tereza	Broćanac	100 KM
Galić	Marijan	Katarina	Posušje	100 KM
Galić	Dražen	Antonija	Posušje	100 KM
Grmača	Josip	Slavenka	Posušje	100 KM
Jukić	Tomo	Valentina	Posušje	200 KM
Jukić	Jozo	Ivana	Posušje	100 KM
Jurišić	Bože	Marija	Posušje	100 KM
Kovač	Damir	Zorica	Osoje	100 EUR
Landeka	Tomislav	Ana	Rastovača	200 KM
Ljubičić	Tomislav	Andela	Stuttgart	50 EUR
Majić	Marko	Dijana	Zagreb	400 HRK
Mandurić	Petar	Nikolina	Čitluk	100 KM
Maras	Josip	Draga	Posušje	100 KM
Marić	Ivan	Irena	Vinjani	200 KM
Miloš	Denis	Katica	Posušje	100 KM
Prusina	Denis	Marina	Hamzići	100 KM
Rezo	Željko	Gabrijela	Posušje	100 EUR
Rozić	Nikola	Antonija	Široki Brijeg	100 EUR
Senjak	Petar	Nikolina	Batin	50 EUR
Stojanovski	Mario	Antonija	Mostar	50 EUR
Šušnjar	Ante	Jelena	Čitluk	100 KM
Vranjković	Mario	Ljubica	Posušje	100 KM
Zlopaša	Martin	Antonija	Posušje	100 EUR

DAROVATELJI PRIGODOM POKOPA SVOJIH BLIŽNJIH

Prezime i ime pokojnika	Mjesto	Iznos
+ Bago Ive	Čitluk	300 KM
+ Bago Ive	Posušje	200 KM
+ Bakula Ande	Batin	200 KM
+ Bakula Dragice	Posušje	300 KM
+ Bakule Ljube	Posušje	100 KM
+ Bakule Nikole	Sarajevo	100 KM
+ Bašić Ljubice	Batin	100 KM
+ Begića Ferde	Posušje	200 KM
+ Begića Maria	Posušje	200 KM
+ Bešlić Ane	Split	200 KM
+ Bešlića Ivana - Gane	Zagreb	300 USA \$
+ Bešlića Joze	Rastovača	300 KM
+ Biške Mladena	Čitluk	200 KM
+ Bošnjak Ane	Osoje	200 KM
+ Bradarića Ivana	Osoje	300 KM
+ Crnogorca Ivana	Čitluk	200 KM
+ Čutura Ande	Rastovača	100 KM
+ Čambera Tonke	Rastovača	100 EUR
+ Čutura Mile	Rastovača	200 KM
+ Galić Mare	Posušje	200 KM
+ Gavran Ive	Posušje	200 KM
+ Gavrana Marinka	Posušje	200 KM
+ Jukić Ande	Osoje	200 KM
+ Jukić Blagice	Posušje	200 KM
+ Jukić Slavke	Posušje	100 KM
+ Jukića Ante	Posušje	200 KM
+ Karamatića Davida	Posušje	300 KM
+ Karamtić Ivane	Čitluk	200 KM
+ Knezović Matije	Posušje	150 KM
+ Kovača Branka	Posušje	200 KM
+ Kovača Frane	Osoje	200 KM
+ Kovača Ivana Mostića	Posušje	300 KM
+ Kovača Slave	Rastovača	300 KM
+ Landeka Ruže	Rastovača	300 KM
+ Landeka Ante	Rastovača	300 KM
+ Lebe Frane	Kaštela	100 KM
+ Leke Mate	Posušje	200 KM

+ Lončar Jake	Posušje	500 KM
+ Lukić Ane	Posušje	100 EUR
+ Majića Mladena	Posušje	100 KM
+ Marić Ane	Rastovača	200 KM
+ Marić Luce	Vinjani	200 KM
+ Marića Ante	Posušje	100 EUR
+ Marića Slavka	Vinjani	200 KM
+ Matrić Kate	Rastovača	100 KM
+ Mikulić Mare	Posušje	200 KM
+ Miloša Jerke	Broćanac	200 KM
+ Mitar Ljube	Osoje	100 KM
+ Mitra Domina	Posušje	300 KM
+ Mitra Mate	Canada	640 CAN \$
+ Mrvelj Ane	Posušje	200 KM
+ Penava Ive	Batin	200 KM
+ Ramljak Ande	Čitluk	200 KM
+ Sliškovića Marka	Posušje	200 KM
+ Šego Kate	Osoje	100 KM
+ Šego Zorke	Osoje	400 KM
+ Širića Pave	Posušje	400 KM
+ Šušnjara Zvonimira	Posušje	400 KM
+ Tešenac Biserke	Osoje	200 KM
+ Tomića Marinka	Posušje	200 KM
+ Tomića Milana	Čitluk	200 KM
+ Vican Anice	Posušje	200 KM

DAROVATELJI ZA KAPELICU NA TRISKAVCU

Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Mjesto	Iznos
Bašić	Frano	+ Marinka		Rastovača	50 EUR
Bašić	Josip		Ibraimović	Rastovača	50 KM
Bašić	Ljubo		Ibraimović	Konjovac	50 KM
Bašić	Jerko	+ Marinka		Rastovača	100 KM
Pišković	Ante	+ Križana		Posušje	50 KM

IZOSTAVLJENI DAROVATELJI IZ 2017. GODINE

Prezime	Ime	Otac / majka	Mjesto	Iznos
Bešlić	Ljubica	ud. Ivana - Ćive	Rastovača	100 KM
Čutura	Vinko	+ Pere - Gajtanović	Posušje	100 KM

IZOSTAVLJENI DAROVATELJI ZA KAPELICU NA TRISKAVCU IZ 2017. GODINE

Prezime	Ime	Otac / majka nadimak	Iznos
Milićević	Milan	+ Petra	200 KM

DAROVATELJI ZA CRKVU U TRIBISTOVU

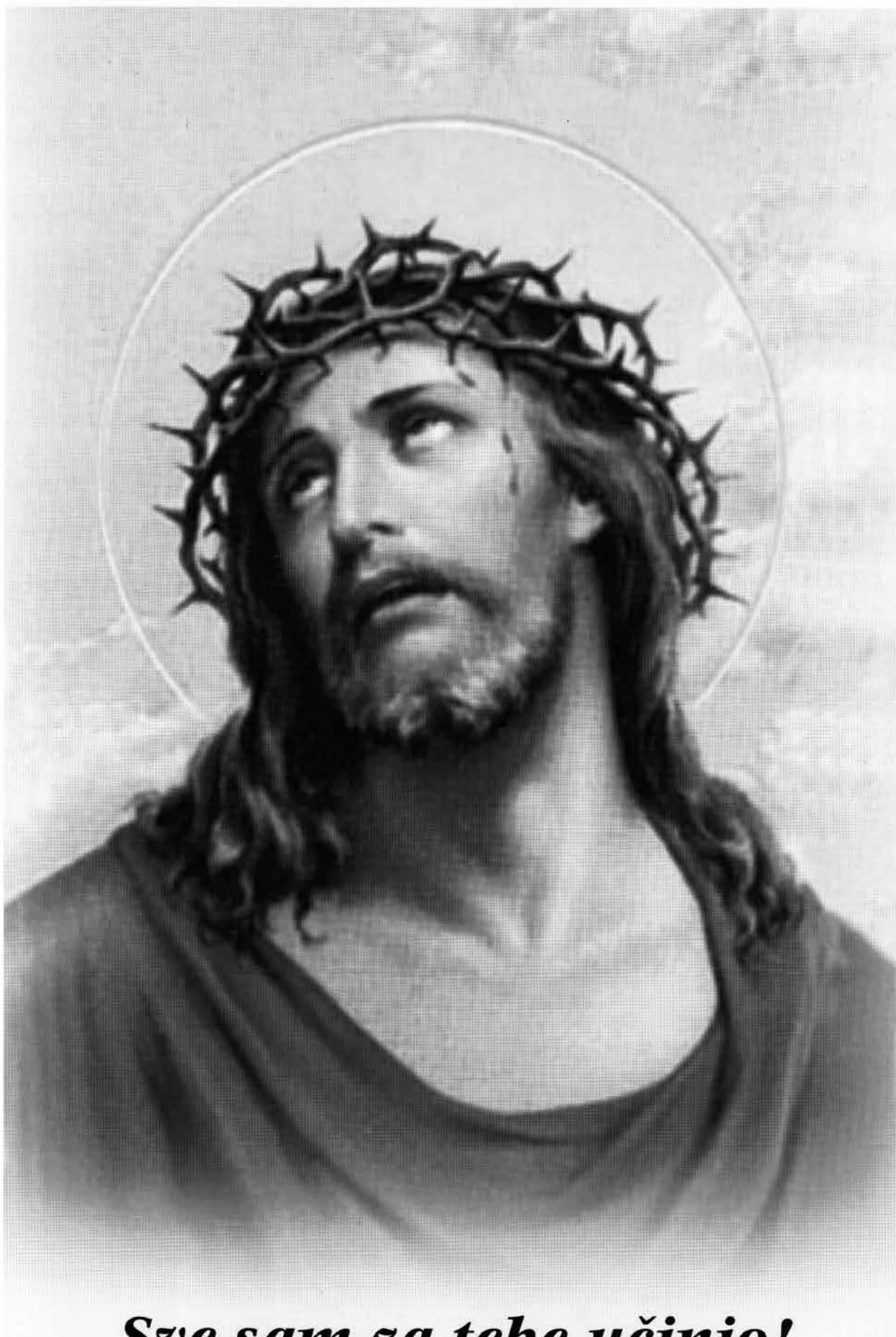
Prezime	Ime	Otac / majka	Nadimak	Iznos
Bakula	Vesna			200 KM
Čutura	Gašparina			50 EUR
Milićević	Dragica			10 EUR
Pišković	Jerko			27 KM
Pišković	Jozo	+ Križana	Križanović	100 EUR

DAROVATELJI ZA OBNOVU GROBLJA U VUČIPOLJU

Prezime	Ime	Nadimak	Mjesto	Iznos
Jukić	Ivica	Brašnarević		1000 HRK

STATISTIKA ŽUPE

Mjesto	Broj obitelji	Broj vjernika
Batin	109	410
Čitluk	243	842
Osoje	154	555
Posušje	1693	6359
Rastovača	328	1292
Tribistovo (Sobač, Nuga, Konjovac)	35	117
Vinjani	74	291
Grad:	1693	6359
Sela:	943	3507
Zajedno:	2636	9866

*Sve sam za tebe učinio!
Zašto me psuješ?*

NEKI NADNEVCI U 2019.

- **Sveta krizma:** 27. travnja
- **Prva sveta pričest:** 9. lipnja
- **Obredi primanja i obećanja u Frami:**
u rujnu u 19,00 sati

Blagoslov polja uvijek u 11,00 sati

- **Ričina:** 28. travnja
- **Ilijino brdo:** 5. svibnja
- **Tribistovo (L. Mandić):** 12. svibnja
- **Batin:** 19. svibnja
- **Matkovine:** 19. svibnja
- **Triskavac:** 19. svibnja
- **Crkvine:** 26. svibnja
- **Vrbica:** 26. svibnja
- **Martića križ:** 2. lipnja
- **Novo rastovačko groblje:** 16. lipnja
- **Sobač (I. Krstitelj):** 24. lipnja
- **Krstine-Vučipolje** (Petrovdan): 29. lipnja

Tečajevi priprave za brak

Mjesto održavanja u Pastoralnome središtu kod nove crkve! Ne treba se ranije najavljivati!

- 4. - 8. veljača 2019.
- 1. - 5. travnja 2019.
- 2. - 7. lipnja 2019.
- 16. - 20. rujna 2019.

Tečaj uvijek započinje u 18,00 sati.

NEKE NAPOMENE

- Ukoliko se radi o teškom bolesniku koji traži svećenika, obitelj neka to omogući.
- Po svećenika treba doći u župni ured, a ne zvati telefonom.
- Nemojte čekati noć kako bi zvali svećenika, osim ako nije iznimno hitan slučaj.
- Ako je osoba već umrla, ne treba zvati svećenika nego doći u radno vrijeme uredu i dogovoriti za pokop.

Nemojte tiskati osmrtnicu dok ne dogovorite vrijeme pokopa u župnome uredu!

RASPORED MOLITVENO-LITURGIJSKOGA PROGRAMA

Nedjeljne svete mise

7,00; 8,30; 10,00; 11,30 i 18,00 (ljeti 19,00)

Tribistovo u 11,00

Radnim danom

7,00 i 18,00

Klanjanje Isusu u Presvetom Olt. Sakramentu

Četvrtkom u 18,30

SUSRETI

SKUPINA I MOLITVENIH ZAJEDNICA

Franjevačka mlađež – FRAMA

Petakom u 19,30

Mala Frama »Glasnici Sv. Franje«

Utorkom u 19,00

Glazbena sekcija Frame

Srijedom u 19,00

Ostale Framine sekcije

»Drača«, »Asiški siromašak«, »Medijska sekcija«,
»Liturgijska sekcija«, »Radna sekcija«,
»Dramska sekcija« i »Sportska sekcija«
imaju susrete po dogovoru

Biblijski razgovor i meditacija framaša

Subotama u Korizmi i Došašcu u 20,30

Treći svjetovni franjevački red (OFS) – Trećari

Srijedom i petkom u 18,30

Župni zbor »Fra Grga Martić«

Ponedjeljkom i petkom u 19,30

Dječji župni zbor »Fra Grga Martić«

Subotom u 10,00

Ministranti:

Subotom u 9,00

Čitači:

Subotom u 10,00

Studijska zajednica »Molitva i Riječ«

Povremeno

Molitvena zajednica »Kraljica Mira«

Utorkom u 18,30

ESTATE
LAND

